

Isaac Don Levine

Mordet på Trotskij

Tiden 1963

Bakgrunden	1
Nyckelfigurer i Trotskijdramat.....	3
1. Mördaren och hans mor.....	4
2. Dödens ombud.....	14
3. Förförelse—mord	24
4. Det misslyckade anfallet	35
5. Vid nästa angrepp andra metoder	47
6. Mordet	57
7. Den falska självbiografien.....	68
8. Fånge contra psykolog	75
9. Porträtt av en lönnmördare	84
10. Masken faller.....	93
11. Modern talar	106
12. Och fadern	110
Epilog	112
Anmärkningar.....	114

Till Sylvia och Nathaniel Weyl, som bodde i Mexiko och skrev den första biografien om president Cardenas, står jag i tacksamhetsskuld för deras översättning från spanskan av de voluminösa officiella och dokumentära rapporterna om mördaren och hans brott och för deras hjälp med att ordna materialet för publicering.

Mitt varma tack till dr Alfonso Quiroz Cuarón, som till mitt förfogande ställt omkring 1.500 sidor anteckningar, frågor, brev, fotografier och annat skriftligt material från de psykologiska och medicinska undersökningarna av mördaren.

Utan uppmuntran av Mexikovännen, New Yorkadvokaten Clifford Forster, alltid beredd att kämpa för de medborgerliga friheterna och den antitotalitära tanken, skulle detta arbete aldrig ha kommit till.

Ett särskilt hedersomnämmande vill jag ge åt Murray Teigh Bloom, som den förste journalist i Förenta staterna som publicerade dr Quiroz Cuaróns upptäckt av bevisen för att Trotskij's mördare, Jacques Mornard, i verkligheten var Ramón Mercader.

För bidrag med för denna studie viktiga data tackar jag korrespondenter i Mexiko City och i Spanien, liksom en del av Mercaders forna politiska bundsförvanter, katalanska flyktingar och landsförvista i utlandet, som alla föredrar att vara anonyma.

Isaac Don Levine

Bakgrunden

Det var sent på eftermiddagen den 20 augusti 1940. Leo Trotskij satt vid sitt skrivbord i arbetsrummet i sin befästa villa i utkanten av Mexiko City. Inom räckhåll fanns strömbrytaren till alarmsystemet, men i detta ögonblick stod en ung tjugosjuårig man mellan honom och strömbrytaren. Den unge mannen har i minnesvärda ord berättat vad som sedan hände:

— Jag lade avsiktligt min regnrock på bordet så att jag skulle kunna ta ut isyxan som jag hade i fickan. Jag beslöt att inte förlora det enastående tillfälle som erbjöds mig och precis i det ögonblick då Trotskij började läsa min artikel, som tjänat mig som förevändning för samtalet, tog jag ut min ”piolet” ur regnrocken, grep tag om den, slöt ögonen och gav honom ett fruktansvärt slag i huvudet ...

Mannen skrek på ett sådant sätt att jag aldrig kommer att glömma det så länge jag lever. Han skrek: Aaaa ... mycket länge, oändligt länge, och det tycks mig ännu som om hans skrik genomborrade min hjärna. Jag såg Trotskij springa upp som en galning. Han kastade sig över mig och bet mig i handen. Titta, ni kan ännu se märken efter hans tänder. Sen stötte jag till honom så att han föll i golvet. Han reste sig med svårighet, och så sprang eller stapplade han, hur vet jag inte, ut ur rummet. Trotskij's vaktförman, som var i rummet bredvid, har beskrivit vad som hände på följande sätt: Den gamle mannen stapplade ut ur rummet med blodet strömmande ner över ansiktet. Se, vad de har gjort med mig, sade han. Strax efter sjönk han ner medvetlös.

— —

Se vad *de* har gjort med mig!

Som Trotskij visste under sitt livs sista ögonblick var dessa *de* planläggarna, vilkas tålmodiga, skarpsinniga och oförtrutna ansträngningar efter fyra år slutligen hade nått sitt mål att mörda honom. *De* visste att det bara fanns ett sätt för lönnmördaren att tränga in i det fortliknande hemmet, med dess höga murar, dess torn som var bemannade med beväpnade soldater, med dess järnport som bevakades dygnet runt — ett enda sätt: genom vänskap.

De visste att den unge mannen genom att vinna inträde som vän inte endast kunde få tillträde till Trotskijs arbetsrum, utan också kunde genomföra en generalrepetition av mordet tre dagar i förväg.

De var skickliga planläggare med en mäktig modern stats alla hjälpmedel till hands. Och vad var nyckelordet till deras plan? Förförelse.

Allt var noggrant utarbetat efter det klassiska Mata-Harimönstret, men omvänt. Det var den unge mannen som skulle vara förföraren. Han skulle förföra Sylvia Ageloff, en av Trotskijs pålitligaste amerikanska anhängare, som ej var medskyldig, och som fick ett nervöst sammanbrott efter mordet. Mördaren lyckades genomföra sin uppgift som förförare för mordets skull under mer än två år innan han slog till (det tog tid att vinna tillträde till en världsberömd landsflyktig politikers hem). Som invigd kommunist av den stalinistiska skolan hemlighöll mördaren sin identitet från första början. 1938 presenterades han för Sylvia i Paris av en bekant till en bekant som ”Jacques Mornard”, son till en välbärgad belgisk diplomat av adlig börd. Trots belgiska regeringens officiella uppgift att det aldrig funnits en sådan diplomat, fortsätter mördaren att påstå att han är ”Jacques Mornard Vandendresch”. Han följde efter Sylvia till Mexiko över Förenta staterna på ett falskt pass, som hade tillhört en kanadensisk frivillig som dödats i spanska inbördeskriget.

De skrev ut det med ett egendomligt stavfel, i ”Frank Jacsons” namn.

Alltsedan den ödesdigra dagen för nära nitton år sedan har mördaren envist nekat att förete något bevis eller vittnesmål om sitt påstådda födelsedatum, skolor, militärtjänstgöring, föregående anställningar och annan verksamhet, eller röja medlemmarna i sin familj, särskilt sin mor och syster och bror, som nu bor i Paris, och sin far, som bor i Barcelona.

Hans fullständiga namn är Jaime Ramón Mercader del Río Hernández. Trots sitt tilltalande utseende, sitt kultiverade sätt, sin hänsynsfullhet mot medfångarna och ett exemplariskt uppförande i fängelset nekades Ramón Mercader frigivning mot borgen av de mexikanska fängelsemyndigheterna på grund av sin bestämda vägran att erkänna sin verkliga identitet, som ovederläggligt bevisats av fingeravtryck. Ramón Mercader har helt logiskt fallit i sin egen fälla. Han kan inte ge upp sin anonymitet utan att avslöja att han är en sovjetagent. Att erkänna sin verkliga identitet skulle genom modern leda till fakta som bevisar vilka de är — till ett medgivande att männen i Kreml hade planlagt och genomfört mordet på Trotskij. Och detta vore oförlåtligt inför Moskva och högeligen farligt för Ramón Mercaders och hans mors framtida säkerhet.

Under denna yttre svårighet i vilken mördaren befinner sig ligger det djupare problemet om denne mans karaktär, själ, tankar, förstånd, intelligens, denna skrämmande produkt av en totalitär tid. Genom att undersöka denna vår tids gåta försöker denna bok visa varför Ramón Mercader, när han avtjänat sitt 20-åriga straff, kommer att gå ut ur sitt fängelse den 20 augusti 1960 och ännu bära ”Jacques Mornards” mask.

Ursprunget till Stalins kamp mot Trotskij går tillbaka till början av den ryska revolutionen. När Trotskij återvände till Ryssland från landsflykten 1917, hade han redan ett internationellt rykte som revolutionär, som han vunnit under den stora omvälvningen 1905 som ledare av den första sovjeten och som skarp pamflettist. De provningar och lidanden, som första världskriget förorsakat Ryssland, hade underminerat tsarregimen till den grad att den bröt samman till följd av hungerupplopp i huvudstaden. För första gången i historien befann sig Ryssland under inflytande av demokratiska idéer, frossande i obegränsad frihet mitt i utmattningen efter ett stort krig.

Lenin, bolsjevikpartiets ledare, som predikade omedelbar social revolution, gick i förbund med den oberoende Trotskij, en ”ensam varg” på den mångförgrenade socialistfronten, en glödande

talare och organisatör av stora mått. Stalin var på den tiden en av Lenins oansenliga anhängare. Georgier av födsel och uppfostran talade Stalin ryska med tung accent — han var en obetydlig figur i revolutionens rampljus. Efter att ha spelat sin fars i omkring åtta månader tog den provisoriska regeringen slut och två målmedvetna män förberedde världen på en skakande upplevelse. Lenin i rollen av inspiratör och signalgivare och Trotskij i egenskap av upprorsledare bröt djärvt upp för att gripa makten. Bland deras följeslagare fanns Stalin, som var en av dessa som höll sig på den säkra sidan.

Fastän övertagandet av makten planlagts under ett hemligt möte, som sammankallats av Lenin, var sammansvärjningen det allmänna samtalsämnet i huvudstaden. Den makt, som en gång hållit Ryssland i ett skruvstäd, låg nu hjälplös i rännstenen. I en kupp nästan utan blodutgjutelse tog Lenin och Trotskij makten och grundade med obarmhärtig kraft den sovjetiska diktaturen på ruinerna av en upplöst regering av drömmare.

Stalin lämnade de tvehågsnas skara och enrollerade sig på livstid i Lenins led. Medan Trotskij organiserade den Röda Armén av proletärer och genom ett blodigt inbördeskrig ledde dem till seger över de olika vita arméerna, kommenderade av yrkesmilitärer, organiserade Stalin lugnt det politiska maskineriet hemma. Och när Lenin dog 1924 manövrerade Stalin vidare i sin egenskap av ledande byråkrat med fulländad intrigkonst i samspel än med den ena än med den andra politiska klicken, tills han kunde isolera Trotskij politiskt och få till stånd hans utvisning från Sovjetunionen till Turkiet; slutligen fick han honom utstött ur de trogna kommunisternas fålla.

Allt detta var bara förspelet till Stalins stora konspiration för att döda Trotskij: trådarna gick från Moskva till Norge, till Spanien, till Förenta staterna och till Mexiko.

Nyckelfigurer i Trotskijdramat

Leo (Lev Davidovitj) Trotskij, tillsammans med Lenin grundare av Sovjetregimen, organisatör och ledare av Röda Armén; utvisad från Ryssland av Stalin 1929, mördad i Mexiko den 20 augusti 1940.

Natalia Sedova, Trotskijs änka, hans trogna följeslagerska sedan 1902.

Leo Sedov, deras son, ledare för den trotskistiska organisationen i Europa, dog under mystiska omständigheter i Paris den 16 februari 1938, vid trettiofem års ålder.

— —

Jaime Ramón Mercader del Río Hernández, Trotskijs mördare, född i Barcelona 1914; i mexikanskt fängelse under pseudonymen Jacques Mornard, alias Frank Jacson, alias Vandendreschd; uppfostrad till kommunistisk terrorist i Moskva.

Caridad Mercader, född på Cuba 1892 och döpt till Eustacia Maria del Río Hernández, mördarens mor, ivrig kommunist, som kämpade i spanska inbördeskriget och arbetade i Sovjets internationella underjordiska verksamhet.

Leonid Eitingon, hög sovjetofficer inom NKVD, Caridads älskare, mördarens lärare och ledare för komplotten mot Trotskij; tjänstgjorde i Spanien under namn av ”general Kotov” och ”kamrat Pablo”, i Mexiko som ”general Leonov” och i Paris som ”Valery”, ”Sakhov” och ”Lyova”.

Sylvia Ageloff, mördarens fästmö och ”hustru”, Brooklyn-född socialarbetare, förtrogen med Trotskij och hans omgivning; den kvinna genom vilken Ramón Mercader lyckades vinna tillträde till Trotskijs familj.

Jack Soble, sovjetspion, avtjänar nu fängelsestraff i Lewisburg, sedan 1931 Stalins agent i trotskistkretsar, född i Litauen som Sobolevich, alias "Sobolevicius", alias "Senin".

Mark Zborowski, sovjetspion, Leo Sedovs närmaste bundsförvant, överbevisad om mened och straffad med fem års fängelse i New York City 8 december 1958, född i Ukraina, medlem i Sobles spionkrets i Förenta staterna, en av Stalins mest värderade agenter i Trotskijorganisationen under namnet "Etienne".

Louis Budenz, tidigare utgivare av The Daily Worker; enligt egna avslöjanden djupt engagerad i den sovjetiska spionkretsens operationer i jakten efter Trotskij; författare till flera böcker om kommunistisk spionverksamhet.

Ruby Weil Lewis, vän till Budenz och till familjen Ageloff; reste till Paris för att fungera som mellanhand och presentera Sylvia Ageloff för Mercader under det falska namnet Jacques Mornard.

— —

David Alfaro Siqueiros, mexikansk målare, kämpade i spanska inbördeskriget, kommunistveteran och ledare för en grupp som beväpnad med maskingevär och bomber gjorde ett misslyckat attentat mot Trotskij i maj 1940.

Robert Sheldon Harte, son till en affärsman i New York, en lättlurad yngling som tjänstgjorde som frivillig vakt i Trotskijs hem, bortförd och mördad i samband med Siqueiros' överfall.

Joséph Hansen, social rebell, född i Utah, chef för Trotskijs livvakt och sekretariat i Mexiko, utgivare av den revolutionära "International Socialist Review", publicerad i New York City.

Trygve Lie, förste generalsekreteraren i F.N. Som justitieminister i norska regeringen förvisade han Trotskij från Norge efter påtryckning från Moskva.

Diego Rivera, berömd mexikansk målare, som ordnade asyl för Trotskij i Mexiko och var hans värd under de första åren av hans vistelse där.

Dr. Alfonso Quiroz Cuarón, chefkriminolog för mexikanska regeringen, ledde tillsammans med professor Gómez Robleda en sex månaders psykologisk undersökning av mördaren; upptäckte 1950 i Madrids polisregister dokumentariskt bevis som fastslog mördarens identitet.

1. Mördaren och hans mor

"Ert öde är avgjort. Alla era medbrottslingar har redan börjat tala. Polisen har alla trådar i sin hand och vet vem som sände er till Mexiko. Ändå har ni inte sagt ett ord. Er mor kommer att avrättas."

Detta budskap, skrivet på ryska med stor, tydlig skrift placerades försynt framför Leo Trotskijs mystiske lönnmördare vid den apparat för elektroencefalogram, där han satt under observation. Platsen var Dr. Ramirez Morenos klinik i Mexiko City. Tiden, november 1940, tre månader efter mordet. Närvarande var poliser, rättsens ledamöter och medlemmar av läkarstaben. Ledare för denna ovanliga undersökning var mexikanska regeringens kriminalpsykiater dr. Alfonso Quiros Cuarón. Innan fången gick in i båset såg han sig omkring och sade, när han såg några undersökningsapparater: var är mikrofonen? De närvarande läkarna försäkrade honom att det inte fanns någon dylik anordning i kliniken. Då slog han sig ner för att bli testad.

Den speciella testen med det ryska brevet hade gjorts i ett försök att demaskera den man som hade begått vad man i Mexiko kallar Magnicide — stort mord. Läkarna använde elektroder för att

kontrollera hans känslreaktioner inför budskapet på ryska. Först tycktes han inte fästa någon uppmärksamhet vid det, kanske därför att belysningen i båset var dämpad. Dessutom var fången närsynt. Efter en kort stund stirrade han intensivt på brevet, bleknade, visade tecken på vrede, sträckte ut sin högra hand och förde meddelandet nära ögonen. Synbart irriterad sköt han undan brevet med anmärkningen: Jag förstår inte.

När de närvarande läkarna kontrollerade alla diagram och fann en definitiv förändring i hjärnrhythmen drog de den slutsatsen att fången verkligen förstod ryska.

Sedan denna test har nitton år gått. Fångnen, som avtjänar ett tjugoförårigt straff i mexikanska federala fångelset, har inte en enda gång, inte ens när han konfronterats med överväldigande bevis, sådana som hans fingeravtryck, tillåtit masken att falla och därmed avslöja sin identitet. Han har faktiskt varit stolt över att han spelat rollen av den internationelle "hombre enigmático" — den gåtfulle mannen — som högg en isyxa i huvudet på Stalins mest hatade rival.

Leo Trotskij hade en klar förkänsla av sitt eget slut. Den 30 december 1936, nära fyra år innan han slogs ihjäl av lönnmördaren, skrev Trotskij medan han var på väg till asylen i Mexiko efter att ha blivit utvisad från Norge efter Stalins påtryckningar: "Han är inte ute efter att slå ner sin motståndares idéer, utan siktar på hans huvud."

Men Trotskij var så blind då det gällde människor i hans närhet att han, fastän han bodde bakom höga murar i en befäst villa i ständig skräck för mord, i sin egen omgivning ej lyckades upptäcka mannen som var utsedd att mörda honom. Ändå skulle det inte ha tagit lång tid för Trotskij att med hjälp av sina många anhängare avslöja den blivande mördaren, som hade införts i hans familjekrets under namnet "Jacques Mornard".

Mannen som antagit detta namn har nu ovedersägligt identifierats som en katalan med en ovanlig levnadshistoria. Han föddes i Barcelona 1914, och var i sin ungdom känd bland sina vänner som Jaime Mercader. Han tog ett täcknamn vars initialer J. M. motsvarar hans eget namns. Men när denna yttre mask rivs av, finner vi bakom den en annan, inre mask, och den utgör ett större problem än hans fysiska och lagliga identitet. Problemet gäller att utforska psyket hos en man som är ensam i sitt slag bland politiska mördare, prototypen för den framtida medborgaren i en totalitär värld.

I den långa raden av politiska mord som kännetecknar den moderna historien — och man kan lätt räkna till ett hundratal "stormord" — alltsedan mordet på Lincoln 1865 — finns det inget fall som kan jämföras med mordet på Trotskij. Det är i åtminstone tre avseenden som det skiljer sig från liknande politiska våldshandlingar.

För det första var Trotskij — en föga önskvärd flykting i en borgerlig värld för vilken han inte hyste annat än fiendskap — föremål för en global människojakt, förd med en mäktig modern stats obegränsade resurser. Brottet självt antog något av de ovanliga egenskaperna hos den store mästerkonspiratören, som gav order om det och som höll trådarna i sin hand, den oförläpneligt hämndgirige Stalin. Inom sin hemliga polis, NKVD, organiserade han en division för specialuppdrag, som framför allt skulle likvidera fiender i främmande land, för det mesta så kallade trotskister, främst bland dem Trotskij själv.

Dessa "revolvermän", som arbetade under jorden med hjälp av det lokala kommunistpartiet, spreds över hela världen för att utföra sina blodiga uppdrag.

För det andra kunde organisatörerna av brottet förneka allt samband med det genom att Trotskij's mördare envist vägrat att avslöja sin identitet, varför rättegången och bevisningen kom att föras mot en brottsling med falskt namn. Stalins roll i mordkomplotten hade blivit föremål för hemliga

spekulationer men kunde inte slutgiltigt fastställas så länge mördarens egen historia var höljd i dunkel, särskilt som ingen annan deltagare i komplotten hade avslöjat något om brottet.

I sitt historiska tal inför Kommunistiska Partiets tjugonde kongress, i vilket Nikita Chrusjtjov framställde Stalin som en verklig brottsling, tycktes han nära att rehabilitera Trotskij, men avbröt sig plötsligt och drog sig tillbaka med tanke på de befarade internationella reaktionerna inför sanningen om mordet på Trotskij.

För det tredje är brottets mest slående drag kanske mördarens karaktär. Genom att förföra en oskyldig kvinna vann han det tilltänkta mordoffrets förtroende. Och ändå är hela hans försvar ett eko av Charlotte Corday, som när hon mördat Marat utropade till Fouquier-Tinville, Robespierres huvudåklagare: Ä, det odjuret, han tar mig för en mördare!

Men det är ändå stor skillnad. När Marat mördades av Charlotte Corday var han en blodtörstig tyrann i sin fulla makt, medan Trotskij var jagad och kringränd när han slogs ner. Och mördaren var en helt ny typ på den politiska arenan, en typ som träffande beskrivits av Albert Camus som ”den filosofiske skarprättaren”. Trotskij ”filosofiske” bödel, som går in i raden av rebeller, är själv ingen upprorsman. Om å ena sidan hans ideologiska förfäder var revolutionära idealister, som offrade sig för att mörda tyranner i rättvisans namn, är denna nya typ av mördare inte av det slaget. Påstår man å andra sidan att hans intellektuella föregångare var nihilisterna, vilkas tro på revolutionen krävde fullständig frihet genom fullständig förstörelse av den bestående ordningen, måste man förneka att han skulle tillhöra detta fanatiska släkte. Dessa typer av revolutionära terrorister har avlöst varandra under åtskilliga generationer, från Charlotte Corday under franska revolutionen till Dora Kaplan, som försökte skjuta Lenin i augusti 1918; men sedan dess har en helt ny typ av politiska mördare framträtt.

24 Denna nya fruktansvärda politiska attentatorstyp är en som mördar utan lidelse för rättvisa eller frihet. Han är en dresserad politisk mördare, som känner sig stolt över sin skicklighet. Han är en den nya ordningens pedant, en ”kamikaze” (japansk självmordspilot under andra världskriget, ö. a.) i den gudomlige diktatorns tjänst. Den filosofiske bödeln är inte en vinningslysten mördare som Herman Marks, strypa-ren från Milwaukee, som utförde hundratals exekutioner under Fidel Castros revolution på Cuba. Det finns nämligen inget egennyttigt hos Ramón Mercader. Nej, vår ”filosofiske” bödel är en rationellt-doktrinärt fostrad mördare, en produkt av upplysningstiden i dess slutskede. Han är ett typexempel för den skola som gör politiken till en religion. Han är som Stalin själv ett hån mot den kommunistiska filosofins ekonomiska determinism, denna hyperrationella teori, som förnekar hjältens roll i historien. Han är som vetenskapsmannen, för vilken allt liv är materia.

I denne ”filosofiske” moderne bödel har den moderna människan, fullföljaren av ett 4.000 år gammalt andligt arv, frambragt den förste i raden av själlösa monster, föregångaren till en framtida ras.

I augusti 1936, en månad sedan inbördeskriget i Spanien utbrutit, sattes den första av en rad skändliga utrensning-processer igång av Stalin med Trotskij som huvudsvarande in absentia. Som man kunnat vänta sig avslutades den med fällande dom över Trotskij och hans son Leo Sedov.

”De dömdes till döden av domstolen i Moskva”, skrev Natalia Sedova, hustru till den ene och mor till den andre av de två dödsdömda männen. Och vid ett senare tillfälle tillade hon: ”Sedan den första Moskvaprocessen — det vill säga mer än tre år — har vi med inre visshet väntat på lönnmördarna.”

Stalin slog sitt första olycksbådande slag mot Trotskij medan denne bodde i Norge i största

hemlighet. Kremls ambassadör begärde Trotskij's utvisning ur landet, och den norska regeringen skred snabbt till verket. Dess justitieminister var 1936 ingen annan än Trygve Lie, den man som ett tiotal år senare figurerade inför världen som Förenta Nationernas förste generalsekreterare. I förbigående sagt kom denna hedersbevisning honom till del efter att sovjetdelegaten först hade föreslagit att Trygve Lie skulle väljas till president i Generalförsamlingen med acklamation (med uppgivande av kravet på hemlig omröstning).

För Trotskij, en av grundarna av den Kommunistiska Internationalen, var Trygve Lie inte någon främling. Lie hade besökt Moskva 1921 och enligt Trotskij haft kontakt med Komintern under dess tidigare skede. Vid den tiden stod Trotskij på höjden av sin ryktbarhet som Röda Arméns segerrike fältherre. Nu mötte Trygve Lie i sin egenskap av norsk justitieminister Trotskij vid kajen, och omedelbart efter domen vid rättegången i Moskva framställde han till Trotskij en begäran att han frivilligt skulle skriva på en försäkran att han underkastade sig brevcensur och att han skulle sluta skriva om aktuella händelser.

I Lies förslag såg Trotskij en plan av Stalin att täppa till munnen på honom. Han föreslog att han skulle få en öppen rättegång i Norge för att fastställa sin oskuld och för att avslöja Stalins brottsliga komplott.

Den 26 augusti, två dagar efter att Moskva offentliggjort utrensingsdomstolens utslag, skickade Trotskij till Trygve Lie ett brev som inte fick offentliggöras i Norge, men som senare publicerades i Förenta staterna¹:

”Att hindra mig att söka rättvisa inför norsk domstol”, skrev Trotskij, ”och att på samma gång beröva mig möjligheten att appellera till den allmänna opinionen i en fråga som berör mig själv, min son, hela mitt politiska förflutna och min politiska ära, skulle innebära att förvandla asylrätten till en fälla och att tillåta fri passage för GPU:s bödlar och lögnare.”

Trygve Lie insisterade på att Trotskij skulle gå med på att beläggas med ”munkorg”.

— Om ni tänker arrestera mig, sade Trotskij till Lie, varför vill ni att jag ska ge er rätten att göra det?

— Men det är ett stort steg mellan arrest och full frihet, genmälde Trygve Lie.

— Det är antingen en tvetydighet eller en fälla. Jag föredrar arrest, svarade Trotskij.

Justitieministern tillmötesgick genast hans önskan. Först utvisades Trotskij's sekreterare från Norge. Sedan flyttades Trotskij och hans hustru och alla deras ägodelar till ett stort hus på landet, i Sundby, där de installerades i andra våningen. Bottenvåningen upptogs av en tropp på femton poliser. Inga besök tilläts och Trotskij's kunde inte lämna området. För första gången sedan sommaren 1917 befann sig Trotskij i fängelse.

Det var början på det drama, som skulle uppnå sin kriminella klimax i Mexiko fyra år senare. Och ett vägande bidrag till detta första slag, som Stalin tillfogade Trotskij, gav en ledande amerikansk kommunist, Louis F. Budenz, som då var utgivare av ”The Daily Worker” i New York. Det var förutbestämt att Budenz på andra sätt skulle spela en nyckelroll bakom kulisserna i förberedelserna för mordet på Trotskij, enligt hans eget officiella vittnesmål.² Som Budenz berättar historien var orsaken till Sovjets press på Norge konfidentiella upplysningar från Budenz till ”Roberts”, hans överordnade i det underjordiska arbetet, en ledande Sovjet-spion i Förenta

¹ ”The Nation”, New York, 10 oktober 1936.

² ”Amerikanska aspekter på mordet på Leo Trotskij.” Förhör inför kommittén mot oamerikansk verksamhet, Representanternas Hus, juli-december 1950. Louis F. Budenz, förhör inför samma kommitté den 22 november 1946.

staterna. Budenz rapporterade att en f. d. kollega till honom, den framstående vänsterpacifisten, kyrkoherde A. J. Muste, hade besökt Trotskij i hans norska gömställe tidigt i juni 1936 och att Trotskij med honom hade diskuterat planer på att med våld störta Sovjetregeringen. Den högst pålitlige kyrkoherde Muste förklarar emellertid att någon sådan diskussion aldrig hade ägt rum och nekar till att ha haft något samtal med Budenz efter sin återkomst från Norge. Budenz lämnade onekligen en sådan rapport, även om uppgifterna där härstammade från andrahandskällor, ty rapporten föreligger i Budenz' eget vittnesmål i form av en skriftlig försäkran. Budenz gick ännu längre och avslöjade att "Roberts" efteråt hade erkänt sitt samarbete med dessa ord: "Denna upplysning hade varit av stort värde i de hemliga framställningar som Sovjet gjort till Norge ... att Trotskij använde Oslo som en bas för att anfälla Sovjetryssland."

När Trotskij befann sig i husarrest vid en tidpunkt, då allmänna opinionen i världen ekade av Moskvaprocessernas melodramatiska utmaningar, rasade han som en tiger i bur, skrev hans hustru Natalia senare.

"Försenade tidningsreferat från den då ryktbara första Moskvaprocessen, hans oförmåga att försvara sig och avslöja lögnarna var den värsta tortyren ..."

Flera gånger kom Trygve Lie och besökte Trotskij och enligt den senare utmärktes deras samtal inte "av särskild artighet". Trotskij hade alltsedan sin ungdom beundrat Ibsen och hade skrivit glödande entusiastiskt om honom. Trotskij tyckte att Trygve Lie påminde honom om borgmästare Stockman, en av de motbjudande karaktärerna i Ibsens "En folkfiende". Trotskij citerade för Lie de ord, borgmästarens broder fällde när hans yttrandefrihet undertrycktes inför avslöjandet av att hans födelsestads framgång var byggd på smittsamma mineralbad: "Nu skall vi se om falskhet och feghet kan täppa till munnen på en fri och hederlig man." På den förolämpningen svarade Trygve Lie: "Antyder ni att jag är en borgmästare Stockman?"

"Det bästa man kan säga, herr minister", sade Trotskij, "är att er regering har alla en borgerlig regerings laster men inga av dess dygder."

"Vi gjorde en dumhet som gav er inresetillstånd!" ropade Trygve Lie till Trotskij under sitt nästa besök.

"Och försöker ni reparera den dumheten genom att begå ett brott?" genmälde Trotskij utmanande.

Under de månader Trotskij hölls i fängsligt förvar sökte hans vänner och politiska beundrare frenetiskt att utverka tillstånd för honom att slå sig ner i något annat land. Ingen europeisk regering ville ta emot honom.

En av Trotskijs beundrare var den berömde mexikanske målaren Diego Rivera. Han uppsökte president Cardenas i Mexiko med begäran att Trotskij skulle få asylrätt där. Cardenas gav genast sitt bifall.

När de goda nyheterna nådde Trotskij per telegram skickade han följande meddelande till Trygve Lie genom poliseskorten. "Var vänlig underrätta regeringen att min hustru och jag är redo att resa från Norge vid tidigast möjliga tillfälle. Innan jag begär mexikanskt visum skulle jag emellertid vilja göra anstalter för en säker resa. Jag måste konsultera mina vänner ... Med deras hjälp skall jag bli i stånd att ordna en eskort och säkerställa mitt arkiv."

I sin dagbok erinrar sig Trotskij att Trygve Lie "tydligt blev betänksam av överdriften i min begäran".

"Till och med i tsarismens fångelser", sade Trotskij till honom, när han kom följande dag, "tilläts

de landsflyktiga att träffa sina släktingar eller vänner för att ordna sina personliga angelägenheter.”

”Ja, ja”, svarade justitieministern tankfullt, ”men tiderna har förändrats ...”

Lie gjorde sig besväret att ordna mexikanskt visum för paret Trotskij och grep sig an med att ordna transporten och säkerhetsarrangemangen för att så fort som möjligt lyckligt och väl få ut dem ur Norge.

Ur det spanska helvetet kom de människojägare, som slutligen spårade upp Trotskij och i det avlägsna Mexiko beseglade hans öde. Det spanska inbördeskriget hade den sommaren, 1936, brutit ut, Hitler, Mussolini och Stalin hade intervenerat, och kampen hotade nu att utvecklas till ett världskrig. Eftersom den spanska republiken hade en folkfrontsregering samlades kommunister, socialister, revolutionärer och andra anti-fascister från alla världens hörn till dess hjälp. Spanien blev en symbol för kampen mot fascismen, men bakom huvudfronten fördes ett annat inbördeskrig i tysthet inom de republikanska leden. Stalin, vars spanska politik var beräknad att lugna Hitler och Mussolini, beordrade sina soldater i Spanien att börja en utrotningskampanj mot alla oliktankande revolutionärer och frihetskämpar, vilka brännmärktes som trotskister. Under skydd av en regering som var beroende av Stalins ynnest började hans bödlar sina utrensningar.

Redan innan Trotskijs hade rest från Norge startade en grupp spanska kommunister från Barcelona med Mexiko som mål. Ledaren för denna grupp, som reste med ”Manuel Arnuz” till Kari-biska sjön, var en kvinna med frapperande utseende, som kom att spela en stor roll i Trotskijs öde.

Det var Caridad Mercader, den 44-åriga modern till Ramón, den blivande mördaren.

Bland passagerarna från Spanien som kom till Veracruz den 6 november efter att ha bytt båt på Cuba, var Ramóns tilltänkta brud, den 19-åriga Lena Imbert, som följde med Caridad.

Smärt, med intensivt gröna ögon och vågigt svart hår, var Lena kvinnlig, blyg och allvarlig. I gruppen befann sig också två kommunistiska lärare. Alla hade falska mexikanska pass. Resans skenbara avsikt var att mobilisera allmänna opinionen för hjälp åt republikanerna och att anskaffa hem åt föräldralösa spanska barn.

Caridad Mercader, Lena Imbert och deras följeslagare blev vid förhör genast identifierade som spanjorer, som reste på mexikanska pass — vilket de inte var berättigade till. Gruppen kvarhölls av immigrationsmyndigheterna i Veracruz. Den spanske konsuln uppenbarade sig snart på scenen, begärde att de skulle få politisk asyl och erbjöd sig att lämna borgen. Inrikesministern ingrep med ett beslut att den spanska gruppen kunde stanna i landet som besökare. Under tiden begärde han den 10 november att utrikesministeriet skulle undersöka varför den mexikanske konsuln i Barcelona hade upptagit dessa personer som mexikanska medborgare. De mexikanska myndigheterna hade ingen möjlighet att veta att den vackra kvinna, som var ledare för gruppen, under årtal hade varit Kominterns hemliga agent och deltagit i NKVD:s underjordiska verksamhet i utlandet.

Gruppen fortsatte till Mexiko City, där den arbetade från kommunistiska partiets högkvarter. Den humanitära delen av Caridads uppdrag, uppgiften att samla pengar och finna hem åt 500 spanska barn, fullföljdes med framgång. Den viktigaste uppgiften var att mobilisera de mexikanska lärarnas fackförening för aktiv hjälp åt regeringssidan i Spanien. Detta förbund för anställda i undervisningsväsendet hade den överväldigande majoriteten av Mexikos 50.000 lärare inom sina led och var troligen det då viktigaste fackförbundet i landet. Det var kommunistkontrollerat och

själva undervisningsministeriet stod under starkt kommunistiskt inflytande. Det politiska sinne-
laget bland många lärare på landet kan avläsas av det faktum att de i Yucatán började ta ner den
mexikanska flaggan från skolorna och sätta upp porträtt av Stalin i stället för av Cardenas i
klassrummen.

Iklädd sin kvinnliga milisuniform, den blå overallen, vände sig Caridad Mercader till mexikanska
deputeradekammaren den 18 november. Hon var en högväxt kvinna med stor vitalitet, vars
uppenbarelse fick värdighet genom hennes i förtid grånande hår; därtill var hon vältalig och
effektiv.

Den 20 november, på den mexikanska revolutionens födelsedag, talade hon till tusentals männi-
skor som trängdes på Zocalo, det gamla torget i Mexiko City. Vid detta tillfälle sade hon att
världen måste välja mellan fascism och kommunism och att den internationella kommunismens
styrkor hade kommit till den spanska republikens hjälp.

Hon gjorde en rundresa till de största städerna med representanter från mexikanska lärarförbundet
och Socorro Rojo Internacional (Internationella röda hjälpen).

Hon talade vid dussintals möten. Många mexikanare kände henne väl och hennes fotografi kom i
tidningarna i Mexiko City.

Den 16 december 1936 svarade den mexikanske konsuln i Barcelona på Utrikesdepartementets
förfrågan. Han förklarade att namnen på de spanjorer, som hade blivit förhörda i Veracruz vid sin
ankomst dit, inte fanns i hans register. Detta var ett bevis för att de kommit in i landet på falska
papper. Under de två följande månaderna hände ingenting. Mexiko var Spaniens viktigaste
allierade på västra halvklotet och skulle under de följande åren bli den stora tillflyktsorten för
spanska flyktingar, bland vilka det fanns en kärna av sovjetfostrade män.

I februari skickade det mexikanska inrikesministeriet ut rundskrivelser till polisen att de skulle ta
reda på de olagliga besökarna. Men vid den tiden hade Caridad och Lena Imbert samt deras
följeslagare rest tillbaka till Spanien. Caridads rundresa i landet och hennes sammanträffanden
med ledarna i det mexikanska kommunistiska partiet gav henne tillfälle att vinna kännedom om
terrängen och omgivningarna på den plats, där mordet på Trotskij skulle äga rum, och om
tillgängliga lokala styrkor för operationen — en kännedom som få andra NKVD-agenter i Europa
ägde. Men visste hon då att det skulle falla på hennes sons lott att utföra Stalins högsta order?

Stöpt till sin mors avbild — denna kvinna som var så djupt engagerad i en brutal och våldsam
tidsålder — hade Ramón Mercader alla egenskaper Stalin begärde. Hans mor, som var döpt till
Eustacia Maria Caridad del Rio Hernandez, föddes den 31 mars 1892 i en välbärgad familj i
Santiago på Cuba; hon kom till världen under det spanska ”rokoko”-väldets sista år. Fyrtioåtta år
senare tilldelades hon i Kreml den högsta sovjetorden, Leninorden, för sonens mord på Trotskij.

Den revolutionära rörelsen i vår tid känner till många individer som Caridad, men ingen som
födde och fostrade en mördare som Ramón. Ungefär vid samma tid som en ung student i
Kaukasus, som skulle bli känd som Stalin, relegerades från seminariet i Tiflis för revolutionär
propaganda, och som en annan student, i Ukraina, senare känd som Trotskij, tillfångatogs och
förvisades till Sibirien för att ha underblåst strejker — ungefär vid samma tid placerade den
borgerliga familjen Hernandez sin dotter Caridad i en skola i Frankrike, ledd av nunnor av Heliga
Hjärtats Orden.

Vid 14 års ålder, 1906, flyttade Caridad till en liknande skola i Barcelona, där hon hade släktingar
som var bemärkta såväl i sällskapslivet som i stadens affärsliv. Efter att ha avslutat sin uppfostran
återvände Caridad till Cuba med sina föräldrar. Inte förrän den 23 oktober 1910 reste familjen

Hernandez tillbaka till Spanien för att bosätta sig i Barcelona. Caridads släktingar minns henne som en högst attraktiv flicka på 18 år, med hetsigt temperament, nervös och oberäknelig i sitt uppförande och fallen för mysticism. En dag förklarade hon att hon ville inträda i en religiös kvinnlig orden. Under en kort tid tjänstgjorde hon som novis i Carmelita Descalzaorden (de barfota).

Ett parti ordnades för Caridad, och hennes förlovning med den 26-årige Don Pablo Mercader Marina ägde rum vid denna tid. Ättling till en känd fast inte alltför välbärgad katalansk familj hade Pablo, som föddes i Barcelona den 26 augusti 1884, ett tillbakadraget och konservativt sinnelag — han var sin fästoms verkliga motsats. Caridad gifte sig med honom den 7 januari 1911, när hon ännu inte var nitton år. De nygifta hyrde en lägenhet i fjärde våningen på Sarriagatan 8 i Barcelona, där de bodde till mitten av 1912. Fast data och fullständiga adresser är tråkigt att läsa är de nödvändiga för att peka ut alla fakta när det gäller Ramóns identitet. Eftersom Ramón ansträngt sig till det yttersta för att förvirra både myndigheterna och psykiaterna beträffande sitt ursprung, sin ålder och födelseort, är det också nödvändigt att påminna om att han var Caridads andra barn och att han föddes den 7 februari 1914 vid Illas y Vidalgatan 24 i Barcelona. Han gick först i engelska skolan och senare i ”Eskulapfadernas skola” på Corcegatan. Utom Ramón hade Caridad tre andra söner, Jorge, Pablo och Louis, samt en dotter Montserrat. Deras data och födelseplatser nämns på annat ställe.³ Som en livlig ung societetsvärdinna uppmärksammades Caridad för sin flytande engelska och franska och den lätthet varmed hon lärde sig den katalanska dialekten. När hon uppnådde den farliga åldern av 35 år började hon visa okonventionella intressen. Hon började måla för den välkände Borrás Abella. Och hon fortsatte att sträcka sig ut mot vidare horisonter. Hon började umgås med intellektuella och bohemer, med folk med avancerade idéer som ville förändra världen, och levde ett spännande liv.

När hon jämförde dessa nya vänner med sin make Pablo som tyckte illa om, misstrodde och ogillade dem, framstod han enligt Ramóns mycket partiska minnen som en obetydlig småstadstyp med myndigt sätt. Den bild av fadern som den modersdyrkande Ramón hade från barndomen kom fram i de många förhör, som han utsattes för efter brottet. Det var bilden av en fet, lat, fysiskt svag man, som plågades av ynkliga fobier och som utan invändningar accepterade förhärskande religiösa, politiska och sexuella konventioner från en förgången tid.

Det politiska klimatet i Katalonien, vari Ramón uppfostrades, hade säregna drag, men i somliga hänseenden motsvarade det förhållandena i Ryssland under århundradets första år. Under 1918, när Ramón var fyra år, förövades 200 bombattentat av anarkistiska terrorister enbart i Barcelona — och av ”agents provocateurs” i polisens tjänst. Liksom Ryssland, som var en härd för våldsam revolutionär idealism, hade Katalonien sin egen tydliga karaktär: här var Bakunins anarkistiska lärjungar och Sorels syndikalistiska anhängare förhärskande framför Marxs socialister och kommunister. Strejkerna i Barcelona var alltid blodiga, eftersom deras ledare var ute efter att underblåsa klasskampen, och varje strejk följdes av tumult och bombkastning. Den viktigaste revolutionära arbetarorganisationen i Katalonien var FAI (Iberiska Anarkistförbundet). Katalonien, som var högsäte för radikalismen, saknade ett nationellt band med Spanien och hade faktiskt en stark separat rörelse som siktade till självstyre. De energiska och framsynta industriarbetarna i Barcelona föraktade Spaniens tillbakagång. De var av skilda meningar beträffande klasskampen och revolutionens apostlar. De progressiva elementen i Katalonien var nämligen själva en sorts revolutionärer: de var i opposition till regeringen i Madrid och till den lagliga kyrkan med sina stränga medeltida traditioner. Detta återspeglades i den miljö, där Ramón växte

³ Jorge, född den 14 december 1911. Pablo, 25 november 1915, Montserrat, deras syster, data okända och Luis, juni eller juli 1923, alla födda i Barcelona.

upp i en atmosfär, laddad av den bittra striden i ett misslyckat äktenskap, ovanligt i dessa dagars Spanien bland medlemmar ur den kringskurna högre medelklassen till vilken Mercaders hörde. Från sin tidiga barndom visade Ramón tecken på en kliven personlighet, som fick sina oläkliga sår under ynglingaåren, under moderns inflytande.

1925 lämnade Caridad hemmet, sedan hon med sitt lättsinne och sin hysteri gjort livet outhärdligt för sin make — som deras anhöriga nu beskriver det. Hon tog alla barnen med sig till Frankrike. Det finns antydningar om att Pablos ekonomiska förhållanden bidrog till den äktenskapliga krisen, ty han var inte någon driftig affärsman. Caridad slog sig först ner i Toulouse, sedan flyttade hon till Dax och därifrån till Bordeaux. Under de följande fyra åren gjordes flera försök till förlikning. Pablo följde sin hustru och sina barn till Toulouse, där han stannade från september 1925 till mars 1926. Han fick anställning där vid "Air France". Genom en kärleksaffär kom nu Caridad i kontakt med kommunismen. Hon var i sin bästa ålder, sprudlande av vitalitet och äventyrlust. "Det är känt att hon efter sin ankomst till Frankrike", skriver en journalist i Barcelona, "blev mycket nära vän med en viss framstående fransk flygare, som var kommunist." Denna vänskap växte till ett mycket intimt förhållande. Det var denna person som invigde henne i den kommunistiska läran.

Den definitiva skilsmässan från mannen, som då och då besökte henne och barnen i Frankrike, kom inte förrän 1929. Under denna period av stor känslomässig spänning försökte Caridad två gånger begå självmord. Ett av dessa försök lyckades nästan. Hon hade tagit en stor giftdos och tillbringade en lång tid på ett sjukhus i Bordeaux.

Barnen bodde tidvis hos sin mor i Frankrike och tidvis hos sin far i Spanien. Ramón hade vid 14 års ålder skickats till Lyon för att gå som lärling i en skola för hotellpersonal. Han återvände till Barcelona och tog plats som springpojke på utställningen till Goyas hundraårsminne, som firades där. 1929 arbetade han i ett hotell vid Plaza de España. Sedan skaffade han sig anställning som assistent till kocken på Ritz, Barcelonas mest fashionabla hotell. Hans arbete där låg bakom det starka intryck han några år senare gjorde på åtskilliga trotskister i Paris, när han lade i dagen sin skicklighet som förskärare på middagsbjudningar.

Hans mor hade flyttat till Paris. Här framträdde Caridad som aktiv kommunist i gyttret och myllret på vänstra Seine-stranden, i 15:e arrondissementet. Hon bedrev underjordiskt arbete och tjänstgjorde som kurir mellan Paris och Belgien och senare Spanien. Det var vid tiden för reorganisationen och stärkandet av Stalins maktapparat i Komintern och hemliga polisen. Det var inget ovanligt för en som var verksam inom den senare organisationen att åta sig plikterna som den Kommunistiska Internationalens hemliga representant, så som Caridad gjorde vid franska Kommunistiska Partiets högkvarter.

Caridads talrika och tillfälliga kärleksaffärer med de franska kommunistledarna blev under senare år ett samtalsämne som hon själv trakterade sina intima vänner i Moskva med. Åt en av dessa, tidigare en toppfigur i spanska kommunistiska partiet, vars pålitlighet är omvitnad både av hans politiska vänner och fiender, anförtrodde hon pinsamma och oförglömliga detaljer. Hon beskrev hur Maurice Thorez, Jacques Duclos och andra röda mandariner såg ut nakna och kom med bitande anmärkningar om deras uppförande i sovrummets avskildhet.

18 år gammal fann sig Ramón invecklad i det revolutionära tumultet. Den spanska revolutionen hade brutit ut på våren 1931. Kung Alfonso XIII flydde från Spanien, och senare detta år förklarades han skyldig till landsförräderi av den republikansk-socialistiska koalitionen, som övertog högsta makten. Innan Ramón skulle inkallas till militärtjänst gick han i juli 1932 in som frivillig i Jaens infanteriregemente, steg i graderna till korpral, rekommenderades till sergeant och

stannade i armén till 1934.

Hans konservativa släktingar hade nu märkt en stor förändring hos ynglingen. Han besökte dem sällan. Han var i deras närvaro reserverad angående sin verksamhet och bitter i sina tillfälliga kommentarer till händelserna. De började misstänka att han deltog i de på den tiden talrika terroråderna. Landet sönderslets av rojalistiska officerares revoltförsök å ena sidan och av revolutionära extremisters uppror å den andra.

Den 8 januari 1933 grep anarkisterna till vapen i Barcelona men blev kuvade av federala trupper. I december samma år blockerades gatorna åter av barrikader och under tio dagar var Spaniens största stad ett blodigt slagfält. I oktober 1934 utbröt allmän strejk i Katalonien, och den utvecklade sig så småningom till en separat väpnad resning mot den federala regeringen i Madrid. Revolten understöddes av ett samtidigt uppror från de dynamitkastande gruvarbetarna i Asturien, i den baskiska provinsen, som hade sin egen särskilda rörelse. Ramón hade deltagit i den blodiga striden som fullfjädrad medlem av de kommunistiska enheterna.

Revolvens misslyckande ledde till ett obestämt upphävande av den katalanska självstyrelsen och till uppkomsten av en antiradikal regering i Madrid, som tillgrep allvarliga repressalieåtgärder.

Under ständiga störningar från en vaksam polismakt hjälpte Ramón till med att organisera den konstnärliga fritidsföreningen "Cervantes", som var ett camouflage för en underjordisk kommunistisk ungdomscell i Barcelona. Han bodde på ett inackorderingsställe över en skomakarverkstad vid Anchagatan, och gruppen hade sina sammankomster på Wilfredogatan 11, där dess sekreterare var bartender.

Polisen gjorde en razzia på baren den 12 juni 1935. Jaime Ramón arresterades tillsammans med 17 andra medlemmar i gruppen. Han beskrevs i polisregistret som författare och ungarl, född i Barcelona. Som medlem i organisationens exekutiva kommitté tilldrog sig Ramón uppmärksamhet från de centrala myndigheterna i Madrid. Han tillbringade tre månader i fängelse i Barcelona och flyttades sedan till San Miguel fängelset De los Reyes i Valencia. I överensstämmelse med lagen om den allmänna ordningen skulle han stanna i fängsligt förvar till disposition för centralregeringen efter att ha avtjänat det straff som domstolen ådömt honom.

Ramón stannade inte länge i fängelset. I februari 1936 övertog en folkfrontsregering styret i Madrid, och anarkister, socialister och kommunister fick än en gång full rörelsefrihet. Ramón framträdde inom kort under denna tid som organisatör av en skollärarystrejk i Barcelona.

Den 17 juli 1936 höjde general Franco, arméchef i Spanska Marocko, upprorsfanan mot folkfrontsregeringen efter att ha erhållit löfte om hjälp från det fascistiska Italien och Nazi-Tyskland. Nästan alla reguljära armé-garnisoner på fastlandet svarade på Francos signal att upprätta en totalitär regim och började dra österut mot Madrid och Barcelona. Caridad var i Barcelona när general Franco slog till. Den 18 juni ockuperades ett av stadens huvudtorg av en del francoljala militära enheter. Massor av beväpnade arbetare, som saknade ledare, marscherade upp runt torget och i de angränsande arkaderna, färdiga att bjuda trupperna motstånd. Caridad tog saken i egna händer och uppmanade massan att rycka fram från alla håll mot kulsprutenästet, som hölls av militärerna. Hon sågs leda attacken. Operationen kostade många liv, men eldställningen raderades ut med hemgjorda granater och gevärseld, och styrkorna som bemannade den tillintetgjordes. Ryggraden hos den profrancomilitära styrkan i Barcelona bröts innan den hann bli tillräckligt fast för att göra en offensiv i stor skala mot Katalonien. Strax därpå tog Caridad öppet befälet över Föreningen för unga kvinnliga kommunister, som hade sitt kontor i partiets högkvarter i hotell Colon.

Regeringen i Madrid ropade efter frivilliga för att bilda en folkmilis och bekämpa Franco.

Caridad och hennes vuxna söner var bland de första att enrullera sig i de republikanska styrkorna. När Caridad var på väg till fronten sårades hon i axeln när hennes kolonn besköts från luften. Hon evakuerades till Lerida och flyttades därifrån till Montserratkliniken, Septimanagatan 22. Såret var inte allvarligt, och efter sitt tillfrisknande ställdes hon tidigt i oktober av regeringen i spetsen för den hemliga delegationen till Mexiko. Ramón, med löjtnants rang, blev politisk kommissarie i 27:de divisionen på Aragonafronten. Från och med nu skulle hans tragiska levnadsväg bestämmas av en makt, som han hade underordnat sin vilja. Den vägen förde till hans sista brott, mordet i Mexiko.

2. Dödens ombud

Den 19 december 1936 fördes paret Trotskij ombord på oljetankern ”Ruth” i Oslos hamn och avreste i sällskap med en hög norsk polisofficer på en tre veckors färd till Tampicos hamn. Den enda olycksbådande notisen stod den 17 december i Kremles språkrör Pravda, att uppmärksamma för alla trogna kommunister: ”Vad beträffar Katalonien har utrensningen av trotskister och anarko-syndikalister börjat; den kommer att föras med samma energi som i USSR.”

När den norska tankern nådde mexikanska kusten den 9 januari 1937, var Diego Riveras vackra hustru, Frida Kahlo, också hon konstnär, till mötes med en grupp trotskister för att välkomna Trotskij och hans hustru. Den mexikanska regeringen ordnade med ett särskilt tåg för att föra Trotskij och hans sällskap till Mexiko City. Trotskij telegraferade till president Cardenas ett tack för Mexikos gästvänlighet och lovade högtidligt att inte blanda sig i landets inre affärer, ett löfte som han nogga höll fast vid under de återstående fyra åren av sitt liv.

I Mexiko City installerades Trotskij av Diego Rivera i det hus där dennes hustru Frida var född. Det låg i en villaförstad till Coyoacán, inte så långt från Riveras bostad i San Angel.

Under nära tre år, ända till den politiska brytningen mellan Rivera och Trotskij, som följde på Stalin-Hitlerpakten 1939, brukade de två familjerna då och då äta middag tillsammans och gjorde gemensamma utflykter på landet. Rivera målade på sina väggmålningar Trotskij som ledare för den revolutionära arbetarklassen i världen, och Trotskij hälsade Rivera som den ”störste konstnärlige tolkaren” av den ryska revolutionen. När Diego Rivera sedan förenade sig med Stalinlägret och gjorde allt för att åter komma in i Mexikanska kommunistpartiet, skröt han med att han hade lockat Trotskij till Mexiko för att Stalin skulle få göra upp räkningen med sin ärkefiende. Detta skryt var naturligtvis ett påfund av Diegos alltför rörliga och otyglade fantasi och hade tydligen till syfte att återinsätta honom i rollen som stalinisthjärte.

Om Diego verkligen varit en Kremles trogne tjänare skulle Trotskij ha likviderats tidigare och kort efter sin ankomst till Mexiko, eftersom ingen hade lättare än Diego att ge Stalins mördargång tips och ledtrådar om Trotskijs vanor och rörelser. Men Diego hade verkligen många obrutna kontakter med de ledande stalinistiska medlemmarna i det kommunistiska partiet. Sålunda hade Caridad Mercader under flera veckor ovanliga möjligheter att få värdefulla upplysningar om Trotskijs livsföring och kontakter — att lägga till det enorma Trotskijregister som hopades i högkvarteret i Moskva. I hela sitt väldiga omfång har denna dossier kommit i dagen först efter Stalins död och efter likvideringen av hans exekutionschef Berija. Sedan dess har det dykt upp en lysande samling av viktiga vittnen, alla med något vitalt bevis av betydelse för vetenskapen om jakten och mordet på Trotskij. Alla dessa vittnen har — som vi kommer att få se — haft en hög ställning i den underjordiska rörelsens allra heligaste, några av dessa forna medlemmar i de sovjetiska bestraffningsorganisationerna har frivilligt framträtt genom avfall till Västvärlden och lämnat sina vittnesmål offentligt. Andra avslöjades och bestraffades av de västerländska

myndigheterna till följd av dessa avslöjanden.

När de olika beviskedjor, som företeddes vid olika tidpunkter och på olika platser, samlas i sin naturliga ordningsföljd, framträder fullt klart det spionnät i vilket Stalin invävde Trotskij under det tiotal år som föregick mordet på honom, från 1931 under hans landsflykt i Turkiet till hans sista dag i Mexiko. Och ingenting återstår heller av det väl utarbetade mysterium, bakom vilket Moskva dolt den sista länken i konspirationskedjan — Ramón Mercader.

I Lewisburgfängelset i staten Pennsylvania finns det en fånge som med rätta kan kallas veteranen i Stalins nätverk omkring Trotskij. Det är Jack Soble, vars fall blev förstasidesnyhet när han arresterades i New York efter mer än ett kvarts århundrades spiontjänst för Kreml.

Det var före gryningen klockan 6.30 på morgonen den 25 januari 1957 som dörrklockan ringde i Manhattan-våningen hos Soble, en utåt sett respektabel 53-årig svinborstsimportör, som levde ett lugnt liv där med sin hustru Myra och deras 17-årige son. Mr. Soble öppnade dörren och fann framför sig sju klarvakna män, alla FBI-agenter.

”Jack Soble, ni är arresterad!” tillkännagav gruppens ledare. När Jack och Myra Soble drogs inför rätta med åtal för spionage och frigavs mot en borgen av 100.000 dollar var, hade allmänheten inga misstankar om ett samband med Trotskijaffären. Fastän de två hade åtalats för spioneri under krigstid mot USA:s försvar och stått ansikte mot ansikte med dödsdomen, fick de endast sju och ett halvt års fängelse på grund av ”värdefull hjälp” åt regeringen, för att citera den federale rannsakningsdomaren.

Sedan han arresterades har Soble två gånger försökt begå självmord. Hans andra försök i februari 1958 ägde betecknande nog rum månader efter hans fällande dom, när han just skulle tas till vidare rannsaking inför New Yorks brottmålsnämnd. Soble hade svält ungefär 750 gram muttrar och spikar i smidesverkstaden i Lewisburgs straffängelse, men räddades från döden genom operation i New York på Bellevuesjukhuset. Han kunde inte undgå att vittna i ett fall med en annan nyckelfigur i den ring som Stalin slagit runt Trotskij.

Son till en välbärgad affärsman hade Soble gått in i kommunistiska partiet vid 17 års ålder i sitt fädernesland Litauen, hade studerat i Leipzig på tjugotalet och ”mognat” till ledare av Trotskijgruppen i Berlin 1931. Som sådan och under täcknamnet Senin välkomnades han av Trotskij när han besökte denne under landsflykten på Prinkipo i Turkiet.

”Mitt arbete för Sovjets hemliga polis går tillbaka till 1931”, bekände Soble.⁴ ”Det bestod i att spionera på Trotskij för Joséf Stalin som var besatt av idén att veta allt vad hans rival gjorde och tänkte också under landsflykten ... Under två år, 1931 och 1932, spionerade jag på Trotskij och männen omkring honom. Trotskij, som inte misstänkte något, inbjöd mig till sitt noga bevakade hem i Prinkipo i Turkiet. Jag rapporterade vederbörligen tillbaka till Kreml allt som Trotskij berättade för mig i förtroende, inberäknat hans skarpa anmärkningar mot Stalin.”

Trotskij visste inte då att Stalin hade placerat en spion i hans inre krets, men snart nog nådde honom rapporter om ett planerat attentat mot hans liv. Då skickade han den 4 januari 1932 från sin landsflyktsort i Turkiet ett svidande brev till kommunistiska partiets politbyrå i Moskva, och anklagade ”Stalin för att han dragit den slutsatsen att det var ett misstag” att han landsförvisat honom, vidare att ”den byråkratische” Stalin inte hade föreställt sig att Trotskij utan några resurser skulle klara sig (”idéer har en makt i sig själva”) och slutligen för att Stalin hade beslutat: ”Det är nödvändigt att rätta till misstaget.”

⁴ Förhör inför den statliga kommittén för den inre säkerheten om den sovjetiska verksamhetens omfattning i Förenta staterna. Del 87, den 21 november 1957.

Stalins första steg på den vägen följde omedelbart. Den 20 februari 1932 publicerade Sovjetregeringen ett dekret som berövade Trotskij, hans hustru Natalia, hans son Leo Sedov och hans dotter Zinaida sovjetiskt medborgarskap. På detta sätt berövades de alla möjligheten att återvända till Ryssland. I själva verket dömdes Trotskij därmed till en kringflackande existens, till att bli en vandrare som söker en fristad medan han lever i ständig skräck för mordförsök från vitryssar såväl som från de röda.

Jack Soble mötte Trotskij för sista gången i Köpenhamn i december 1932, dit han tilläts komma på en kort föredragsturné. Detta Köpenhamnsmöte var ödesbestämt att bli ett internationellt tvistefrö.

”Jag liksom andra vänner, som arbetade i den tyska organisationen, hade misstanken”, vittnar Trotskij om Sobles Köpenhamnsbesök, ”att den så kallade trotskisten mer eller mindre var en stalinistisk agent. Han kom för att försäkra mig att det inte var sant — det vill säga, Senin kom, och vi hade ett samtal på ungefär en timme eller lite mer.”⁵ Sobles egen berättelse om besöket är livligare: ”Trotskij kallade in mig och under ett raserianfall sade han att han hade upptäckt vad jag var ute efter. Han sade: 'En dag kommer ni att ångra vad ni gör. Jag vill aldrig se er igen.'”

Stalin använde Sobles rapport om detta möte genom att i förfalskad form införliva den som avgörande punkt med anklagelsen mot Trotskij vid den första utrensingsrättegången, där Trotskij dömdes till döden. Men eftersom Soble var alltför värdefull för Sovjetspionaget för att lämnas ut till allmänt beskådande körde åklagare Vyshinskij fram en annan underjordisk agent, Berman Yurin, som vittne att inför domstolen redogöra för sitt möte med Trotskij i Köpenhamn. Denne ställföreträdare vittnade att Trotskij planerade att störta Sovjetregeringen.

Detta taskspeleri hade för avsikt att förvirra Trotskij och försvaga hans försvar. Han kunde inte förneka vissa punkter som fastslog att ett möte i Köpenhamn verkligen ägt rum, fast han kunde förklara, som han också gjorde, att han aldrig hade sett eller känt det nya vittnet. Men så var det ju allmänt känt att de hemliga agenterna arbetade under olika falska namn.

Trotskijs lättrogenhet mot människor i den närmaste omgivningen kommer fram i denna händelse. Fastän han redan i Köpenhamn hade misstänkt att Soble kunde vara stalinist, dog Trotskij i tron att han tidigare varit en av hans anhängare. I sitt vittnesmål om intermezzot i Köpenhamn förklarade han, att Soble ”på den tiden varit en kamrat, men sedan hade blivit GPU-agent”.

Trotskij ville helt enkelt inte acceptera tanken att Soble, då han först framträdde som ledare av trotskistgruppen i Berlin, blivit insmugglad av Kreml som spion i hans organisation vid dess allra första start.

Sedan han uppväckt Trotskijs misstankar, måste Soble dras bort från rampljuset, men det fanns ingen lucka i Stalins nät kring villebrådet. I de hemliga vråna i Moskvas högkvarter avpolletterades Soble från sitt uppdrag att spionera i Trotskijlägret och en annan länk i kedjan, Mark Zborowski, ersatte honom i Väst-Europa. Zborowski, som avslöjats som spion då han tjänstgjorde som antropolog vid universiteten i Columbia och Harvard, visade sig vara ett smidigare och skarpsinnigare verktyg när han placerades i Trotskijs omgivning. Han lämnade efter sig spår av dubbelspel och blod, värdiga en shakespearsk skurk.

Om krisen i världen inte hade drivit både Soble och Zborowski till Förenta staterna, där de kom in på samma spår, så skulle listan på Zborowskis gärningar ännu vara begravd i Kremels arkiv och

⁵ *The Case of Leon Trotsky. Report of Hearings on the Charges Made Against Him in the Moscow Trials*, John Dewey, Chairman, Harper and Bros., 1937. (Fallet Leo Trotskij. ...)

han skulle ha undgått upptäckt.

Inte långt efter sin återkomst från Köpenhamn kunde Trotskij lämna Turkiet för alltid. Efter Hitlers maktövertagande 1933 gav franska regeringen Trotskij tillstånd att bosätta sig i Frankrike under förutsättning att han levde strängt inkognito på någon plats i landsorten. I största hemlighet och efter ovanliga förberedelser gick Trotskij i land i Marseilles i juli 1933 och fortsatte till grannskapet av Royan, en populär badort vid Girondes mynning vid Atlanten, inte långt från Bordeaux. Trotskijs vänner, som hade hand om arrangemangen, hade av Sûreté Générale varnats för att välja Royan, som låg ”mycket nära ön Oleron, där det fanns en koloni med ”kommunistiska barn”.

Det var verkligen ödets ironi att Trotskijs första gömställe i Frankrike skulle bli i närheten av Bordeaux, där Ramón och hans mor hade bott flera år. Under psykiatrikernas förhör i fängelset gav Ramón en ledtråd som har varit en gåta ända tills nu. Det var en dröm, som han påstod sig ha haft. Som denna dröm antecknats av honom — den skall återges och analyseras senare — ger den en berättelse om en olyckshändelse under en segeltur utanför Royans hamn.

En enkel villa, ”Les Embruns”, avlägset belägen vid Saint-Palais' strand, hade hyrts för Trotskijs räkning. Trotskij och hans omgivning försökte vid sin ankomst att utge sig för amerikanare. Ändå utbröt en mystisk eldsvåda redan innan de fått tid att lasta av sitt bagage från bilarna som kört dem dit, och villan hotades starkt. Hemligheten med Trotskijs identitet läckte genast ut. Under de elva veckor han tillbringade i Royan blev platsen ett Mekka för hans ”kamrater och sympatisörer”, bland vilka befann sig Lennie Lee, M.P. (hustru till Aneurin Bevan) och André Malraux, nu en av general de Gaulles närmaste rådgivare. Bara Moskva vet hur många stalinistiska agenter, som befann sig bland de bortåt femtio besökande från lite varstans i världen, vilka befann sig i Royan.

Vi vet att Mark Zborowski redan hade börjat sin karriär i Stalins hemliga tjänst när Trotskij kom till Frankrike, där han stannade till maj 1934. Född i Ukraina i januari 1908 och uppfostrad i Polen efter revolutionen, hade Zborowski blivit kommunist i unga år. Han arresterades av de polska myndigheterna som misstänkt för att vara Sovjetagent. Efter några månader i fängelset for han till Frankrike 1928, där han gick på universitetet i Paris och senare studerade medicin och filosofi i Rouen och Grenoble. Hans första kända arbete var som sekreterare för Föreningen för repatriering till Ryssland, en camouflerad utlöpare till Sovjets hemliga polis, avsedd att locka f. d. kejsrerliga officerare tillbaka hem för att främja upplösningen bland antikommunistiska emigranter. Denna organisation ”tjänade som Sovjetagenternas operationsbas för många uppgifter, däribland kidnappning och mord”.⁶

Zborowski — den ”mästerlige intränglingen”, för att använda ett uttryck av den välkände författaren till ”Sovjetspionage”, David J. Dallin, som var hans vän och offer under många år — trängde så småningom in i den trotskistiska rörelsens inre cirklar. Dess högkvarter var i Paris, där Trotskijs unge son, Leo Sedov, hade hand om Fjärde Internationalen, som hans far startat som motståndorganisation till Stalins Kommunistiska International. Sedov var också utgivare av organisationens huvudorgan, ”Oppositionens Bulletin”, i vilken Zborowski medarbetade under pseudonymen Etienne. Trotskij själv bodde då i Barbizon, inte långt från Paris, och stod i nära kontakt med sitt högkvarter.

Zborowski hade träffat och odlat Sedov och slutligen blivit hans högra hand, med tillgång till alla viktiga Trotskijdokument, även de hemliga underrättelserna från Sovjet-Unionen. Stalin själv

⁶ ”Fallet Zborowski”, av Henry Kasson (pseudonym för den erkända auktoriteten på området). *The new Leader*, den 21 november 1955.

studerade rapporterna från sin spion i Paris, Etienne. Zborowski var en så perfekt skådespelare i rollen som trotskist att han fick Trotskijs signerade fotografi och erkände gåvan med en vördnadsfull biljett till Trotskij. Allt detta var precis i Kremldiktatorns smak. Han samlade personligen ”bevis” för den serie showrättegångar i den stora utrensningen som han planerade att släppa lös.

I juli 1936, efter det spanska inbördeskrigets utbrott, höll Trotskijs Fjärde International en underjordisk konferens i Paris. I det ögonblicket bodde Trotskij, som utvisats från Frankrike, i Norge. Den man som av hans son Sedov fått i uppdrag att eskortera de besökande delegaterna till deras hemliga logi och föra dem till den hemliga mötesplatsen, så att Stalin inte skulle få veta något om konferensen och dess deltagare, var ingen annan än Stalins handgångne man, Zborowski!

1936, dagen före det årliga firandet av Sovjetrevolutionen, beslöt NKVD-cellen i Paris att ge Stalin en särskild gåva. Vilken gåva kunde bli mer uppskattad av deras store ledare i Kreml än Trotskijs arkiv?!

NKVD hade fått en vink av Zborowski att dessa handlingar för säkerhets skull flyttats från Sedovs kontor till Internationella Socialhistoriska Institutet vid rue Michelet 7, vars föreståndare var Boris Nicolaevskij, den antikommunistiske socialistiske författaren. Zborowski var tjänsteman vid Institutet. En av medlemmarna där var den nuvarande mrs Lilia Dallin, som var nära vän till Leo Sedov. Ja, det var faktiskt Sedov som presenterat henne för Zborowski. Och som mrs Dallin själv har avslöjat,⁷ hade hon och Zborowski packat in Trotskijs arkiv i femton stora paket, som de i taxi flyttat till deras nya förvaringsplats. Under natten till den 7 november blev det inbrott i Institutets hus, och det genomsöktes grundligt. Men tjuvarna tog inga pengar eller andra värdepapper. De tog endast de femton paketen med Trotskijs dokument. Som Zborowski senare erkände hade han en orolig tid medan han fullföljde denna uppgift, eftersom han fruktade att företaget skulle leda till att han avslöjades som Stalinspion, men allas förtroende för honom förblev orubbat. Dallins blev så nära vänner till Zborowski och litade så obetingat på att han var en järnhård motståndare till Moskva att de till och med betalade hans resa till Amerika, men senare hjälpte de ärligt till att överlämna honom åt rättvisan.

Från och med då började terror och våldsam död på ett mystiskt sätt hemsöka Trotskijs familj och politiska läger var helst Zborowski hade satt sin fot. Men ännu var han höjd över varje misstanke. Det var bestämt att han nästa gång skulle locka Leo Sedov till en plats, där Sovjetagenter kunde kidnappa honom och föra honom till Ryssland. Något vände upp och ned på NKVD:s planer vid detta tillfälle, fast Zborowski påstod att det var hans ovilja till samarbete som omintetgjorde planen. Men nästa försök lyckades. Zborowski var själv ingen mördare, men en trollkarl som fingervisare, enligt David Dallins ord.⁸ Han urskilde Zborowskis hand i fallet med den högt uppsatte NKVDmannen Ignace Reiss, som avföll i juli 1937 och försökte förena sig med Trotskijgruppen.

”Moskva beslöt att genast likvidera Reiss”, rapporterar Dallin. ”Enligt schweiziska och franska polisrapporter, hade två mördargång avsänts för att möta Reiss — det ena den 4 september 1937 i Lausanne, Schweiz, och om det skulle misslyckas, ett annat nästa dag i Reims i Frankrike. Zborowski var den ende som kunde ha berättat för NKVD om Reiss' planer att fara till Reims, då ett möte mellan Reiss och Sedov hade planerats till den dagen.

Ignace Reiss' av kulor genomborrade kropp hittades på landsvägen nära Lausanne tidigt på

⁷ Förhör inför den statliga kommittén för den inre säkerheten om den sovjetiska verksamhetens omfattning i Förenta staterna, del 5, den 2 mars 1956.

⁸ ”Mark Zborowski, Sovjetagent”, av David J. Dallin, *The new Leader*, 19 och 26 mars 1956.

morgonen den 4 september. En biljett till Reims låg i den dödes ficka.

En annan hög NKVD-officer, general Walter Krivitskij undslapp med knapp nöd ett band av Stalins mördare som satts på hans spår av Zborowski. Krivitskij, med vilken denne samarbetade då han förberedde sina memoarer, hittades senare skjuten till döds under mystiska omständigheter i februari 1941 i ett hotellrum i Washington. Sent på sommaren 1937 hade Krivitskij beslutat att inte beakta en kallelse att återvända till Moskva och vände sig till Sedov i Paris för att få hjälp att undfly Stalins nätverk. Sedov utvalde Zborowski till Krivitskijs livvakt!

Zborowski medger nu att han rapporterade till NKVD var Krivitskij tillbringade sin tid, vem han träffade och så vidare, skriver Dallin. Krivitskij var emellertid i stånd att utverka polisskydd från franska regeringen. Åtföljd av en säkerhetspolis reste han till Marseilles för att söka efter en säker bostad för sin familj. På stationen upptäckte han och igenkände fyra sovjetiska hemliga agenter, som stod och väntade på honom. Han slog alarm. Hans vakt försökte förfölja dem men utan att lyckas. Bara Sedov och Zborowski kände till vart han skulle resa. Krivitskij höll på att råka i fällan men misstänkte aldrig Zborowski. ”Än i denna dag vet jag inte hur OGPU fann reda på min väg och mina planer”, skrev han inte långt före sin våldsamma död.

Zborowskis långa arm nådde till Spanien för att till NKVD:s bödlar överlämna Trotskijs sekreterare, Erwin Wolf, som utvisats från Norge innan hans chef for till Mexiko. Vid sin ankomst till Spanien mördades Wolf kallblodigt av agenter i ”Divisionen för specialuppdrag”, som nyligen satts upp av Stalin. I spetsen för den spanska avdelningen av denna specialorganisation stod — under det falska namnet general Kotov — Leonid Eitingon, som hade tilldragit sig Stalins uppmärksamhet genom sina skickliga lönnmord i Frankrike under de år då Zborowski spionerade inom Trotskijs läger. Det var Eitingon som hade organiserat det sensationella bortförandet av general Alexander Kutepov mitt på ljusa dagen på en Parisgata, en händelse som skakade Europa i början av år 1930. Kutepov var ledare av det mäktiga Förbundet för kejserliga arméveteraner, den främste av vitryssarna utomlands. Den som ledde Stalins omstörtande verksamhet i Frankrike på den tiden var den blivande GPU-officeren Eitingon, som under täcknamnet Sakhov var ansluten till Sovjet-Ambassaden och verkade under de falska namnen ”Valery” och ”Lyova”. Zborowski var då en av medhjälparna i hans inringningsmanöver. Det var inte förrän femton år senare som Eitingons roll i affären Kutepov — som aldrig hade lösts av den franska polisen — blev känd. Både Zborowski och Eitingon var djupt inblandade i mysteriet med mordet på Trotskij.

Eitingon dök senare upp i Mexiko som den man som ledde och organiserade mordet på Trotskij. Hans stora roll i komplotten var sammankopplad med en kärleksaffär med Ramóns mor, som förde honom nära mördaren, vars karriär som hemlig terrorist han hade övervakat. Fast han var officiellt känd i Spanien som general Kotov gick han också i Kommunistiska Partiets kretsar under ett annat täcknamn: ”Kamrat Pablo”. Eitingon var av medellängd och undersåtsigt byggd, hade små genomborrande ögon och buskiga ögonbryn och hade låtit skägg och mustascher växa för att dölja ett ärr på hakan efter en bilolycka i Spanien. Hans likhet med Campesino, den kände bondeguerillaledaren, blev då så slående att han ofta togs för spanjoren. Detta retade honom till den grad att han fick ett raseriutbrott varje gång det hände.

Under många år har personer som undersökt mordet på Trotskij förgäves på basis av fragmentariska rapporter sökt identifiera mannen bakom brottets iscensättning, i vanliga fall en omöjlig uppgift när det gäller en konspiratör i en hemlig polismakt sådan som Stalins. En kedja av tillfälliga händelser i skilda delar av världen har emellertid gjort det möjligt att fastslå fakta om Eitingon. Sent år 1936 hade Stalin avsänt en mycket hemlig NKVD-beskickning till Spanien, ledd av general Alexander Orlov, som enligt egen utsago hade ”uppdrag som rörde spionage,

kontraspionage och guerillastrider bakom fiendens linjer”, vilka skulle utföras ”av min forne assistent, Kotov”. Den senares uppgifter bestod i att plocka ut män för kommando- och sabotageverksamhet, öva upp dem, och organisera avdelningar för skenanfall och terrorism. General Orlov, som senare flydde till Förenta staterna och skrev den avslöjande boken ”Secret History of Stalin's Crimes”, har vittnat⁹ att i spetsen för sabotagearbetet stod en man vid namn Eitingon — hans andra namn var Kotov. De hade tillsammans organiserat sex skolor för sabotörer, de flesta värvade bland spanska kommunister. Orlov själv hade i Barcelona deltagit i öppnandet av en sådan skola med ungefär 600 elever. Det slog ner som en bomb i världen när en av Eitingons ryska underordnade, kapten Nikolaj Chochlov, i Sovjets hemliga tjänst, i april 1954 i Bonn vid en presskonferens, anordnad av officerare från Förenta staterna, erkände att han hade skickats från Moskva för att utföra mordet på en ledare för en rysk militär emigrantorganisation. För att styrka sitt avslöjande visade han en sortering av ovanliga dödande vapen, förgiftade kulor och ljudlösa pistoler i kamouflerat utförande, som utan tvekan kom från sovjetiska laboratorier för mordvapen. I sitt senare beedigade vittnesmål¹⁰ avslöjade Chochlov att mordet på Trotskij organiserades av generalmajor Eitingon, samme general som var i Spanien under namn av general Kotov och som ”värvade spanjorer till sabotageverksamhet för Sovjets spionage”.

Och Chochlov tillade: ”Och det var där han värvade en spanjor, som i Sovjet-Unionen fick ytterst detaljerade instruktioner och senare sändes till Mexiko under namnet Mornard.”

Samtidigt med Chochlovavslöjandet kom en annan världssensation. Från andra sidan jordklotet, från Canberra, Australien, meddelades informationer, som styrkte general Orlovs och kapten Chochlovs bevismaterial. Fallet med överste Vladimir Petrov och hans hustru, kapten Evdokia — båda i Sovjets hemliga tjänst — som begärde och fick asyl i Australien efter att ha blivit befriade från ett plan, destinerat att avlämna dem i Sovjets händer, ledde till att de diplomatiska förbindelserna mellan Australien och Moskva bröts. Petrov lade fram flera bevis på det minutiösa planläggandet av Trotskijmordet i högkvarteret i Moskva, och stödde Chochlovs vittnesmål beträffande Eitingons roll i sammanhanget.

I sin ryska självbiografi, som publicerades i Frankfurt för två år sedan, ägnar kapten Chochlov mycket utrymme åt Eitingon och avslöjar hur han i Moskva tvingade honom att bli terrorist och mördare i Stalins tjänst.

Efter Caridads återkomst från uppdraget i Mexiko förde hennes underjordiska verksamhet till en nära kontakt med Eitingon. Deras vänskap utvecklade sig till ett intimt förhållande, som varade i många år. Spanska flyktingar såg dem senare i sällskap i Moskva bland topparna i Kominterns råd. Caridad hade också anförtrott en av kamraterna att Eitingon en gång antytt att han ville gifta sig med henne. Hon hade blivit djupt förälskad i honom och hoppades få bli hans hustru. Hon fann honom förtjusande. Ty Leonid Eitingon var en finsmakare, som njöt av livet i de högre kretsarna, och han kunde visa stor charm när det behövdes. Men i Ryssland upptäckte Caridad att Eitingon hade hustru och barn och att han aldrig allvarligt avsett att gifta sig med henne.

Ramón fick specialträning i guerillastrid i Barcelona under Eitingons överinseende. Som medlem i en kommandoavdelning lärde han sig att tränga djupt in på fientligt område, lägga sig i bakhåll för officerare där, arrangera tågurspårningar, spränga ammunitionsupplag och utföra sabotage. Han kom tillbaka från fronten sårad i armbågen och placerades i det improviserade sjukhuset i Pensionskassans byggnad i Montjuich. Medan han behandlades för sitt sår led han av en gulsotsattack. Hans mor besökte honom ofta där. Men när hans far en gång kom för att träffa

⁹ Samma som nr 7, del 51, 14 och 15 februari 1957.

¹⁰ Samma som nr 7: Sovjets spioneriverksamhet, 21 maj 1954; även del 86, 1 och 16 oktober 1957.

honom, sade sonen under ett raserianfall till honom att han inte ville ha någon förbindelse med borgerliga element.

Det ligger inte något egendomligt i att han efter mordet på Trotskij under rannsakingen inför myndigheterna kunde skapa en övertygande bild av en fiktiv far, som hade dött 1926. Man kan föreställa sig vilken genomträngande chock det skulle ha varit för Ramón om hans far oväntat hade förts in i hans cell. Don Pablo Mercader Marino, 74 år gammal, är nämligen ännu i livet i sitt hem, i Barcelona, när detta skrivs.

Sjukhusrummet näst intill Ramóns upptogs av en annan konvalescent, en storväxt blond holländska, Fani Castedo, välkänd inom den kommunistiska rörelsen. Ramón hade en kärleksaffär med henne. Hans rum blev en mötesplats för några av de mest kända kommunisterna i Barcelona, liksom för sovjetryska NKVD-medlemmar, som vårdades på sjukhuset. Sjuksköterskorna kommer ihåg honom för hans fanatism och beskriver honom som en neurotiker, liksom modern, som drömde om att utföra stordåd.

Ett sådant dåd hade satt Kainsmärket på Ramóns panna bland dem som kände honom i Barcelona. Hans bror, Pablo Mercader, tjänstgjorde också som officer i en kommunistisk militärenhet. Han var förälskad i en flicka som var känd för att vara medlem i en anarkistisk grupp, vilket gjorde att Pablo blev misstänkt. När han fick order om att bryta förbindelsen med flickan vägrade han. Han sattes i spetsen för en tropp, som hade i uppdrag att avrätta tre politiska fångar, som samlats upp under en av de talrika, då vanliga raiderna i Katalonien. Det är en oskriven kommunistisk lag att en sådan exekution måste utföras på en bakgård eller i en källarvåning utom synhåll för ovidkommande. Pablo gav sina män order att skjuta offren i det fria och lämna deras utsträckta kroppar på gatan. För detta brott mot den hemliga kommunistiska lagen blev han skickad till en straffbataljon, som sändes till främsta linjen på den aktiva fronten. Detta var en sovjetisk praxis, som ansågs liktydig med ett dödsstraff.

Ramón och hans mor lade sig inte ut för Pablo. Och kort efteråt, när Pablo dödades under strid antydde Ramón endast att hans bror fått vad han förtjänat.

Tillsammans med sin mor tjänstgjorde Ramón som kommandant i de baracker som man än i dag erinrar sig i Barcelona som ryska högkvarteret. Det är mer än troligt att det var där general Orlov bevittnade öppnandet av skolan för sabotörer och terrorister som grundades av Eitingon. Men Caridad och Ramón är också ihågkomna för mindre viktiga handlingar. Några av deras högst respektabla släktingar, som flydde från Barcelona av rädsla för förföljelse från revolutionärernas sida, hade överlämnat sitt hus till Caridad och hennes son. När ägarna återvände efter inbördeskrigets slut fann de husets inre fullständigt utplundrat av de forna kommunistiska ockupanterna.

I december 1937 gjorde Ramón ett avskedsbesök hos den sköterska som vårdat honom på sjukhuset. Han sade till henne att han skulle lämna Spanien i ett viktigt uppdrag, men antydde inget om arten av och platsen för uppdraget. Detta var sista gången han var i Spanien. Han dök sedan upp i Moskva som protegé till Eitingon och fick en högsta gradens specialutbildning i terrorism. Planerna till det stora mordet var redan klara vid Dzerzjinskijgatan 2 i Moskva, NKVD:s högkvarter, där Ramón hade tillfälle att studera den väldiga dossier som samlats ihop med hjälp av Soble och Zborowski och som handlade om Trotskij, hans levnadsvanor, hans omgivning, medarbetare och bevakning.

Medan Ramón Mercader slog sig ner i Moskva för att lära sig förställningens konst och lönmordets hantverk, så som det lärdes ut av Stalins främsta tekniker, brottades Trotskij i Mexiko med problemet att försvara sig mot anfall från lokala stalinistiska hetsporrar. Den

mexikanska kommunistpressen rasade över den asyl som regeringen garanterat Trotskij och eggade upp sina anhängare emot honom.

”Det första mordförsöket i Mexiko gjordes i januari 1938, av en okänd man som uppenbarade sig i mitt hus med ett förfalskat meddelande från en mexikansk politiker”, skrev Trotskij i en artikel, som han avslutade bara några dagar före mordet och som publicerades posthumt. ”Det var strax efter denna händelse, vilken alarmerade mina vänner”, fortsatte Trotskij, ”som mera allvarliga försvarsanordningar vidtogs.” Som exempel talar han om installerandet av en tjugofyratimmarsvakt och av ett alarmsystem i villan i Coyoacán. Följande månad lade Diego Rivera märke till hur en del misstänkta personer kom och gick i ett hus nära Trotskijs villa. Uppskrämd insisterade han på att Trotskij skulle hålla sig borta från sitt hem under en tid, tydligen för att Rivera skulle få tillfälle att kontrollera de misstänkta grannarna. Trotskij stannade ett par dagar hos en mexikansk vän, Antonio Hidalgo, som bodde i närheten av den lugna Chapultepecparken.

Den 16 februari 1938 rusade Diego plötsligt in i Trotskijs rum i Hidalgos villa. Utan någon inledning, i ett tillstånd av tydlig upphetsning, slungade han ut: ”Leo Sedov är död!” ”Vad? Vad säger du?” frågade Trotskij som om han vaknade ur en slummer. Diego visade honom kvällstidningen med telegrammet från Paris.

”Gå härifrån!” skrek Trotskij och bad att bli lämnad ensam för att samla sig. En lång stund stannade han i sitt rum, bedövad av detta alldeles oväntade slag. Natalia Trotskij, Sedovs mor, var inte med sin make den gången.

”En timme senare”, skrev Trotskij i sin rörande hyllning till sitt favoritbarn, ”meddelade jag Natalia nyheten om vår sons död — i samma månad, februari, som Natalia 32 år tidigare i fängelset hade meddelat mig nyheten om hans födelse. Så slutade för oss den 16 februari, den svartaste dagen i vårt liv.”

”Jag var i Coyoacán och ordnade gamla fotografier av våra barn”, berättade Natalia Trotskij mycket senare. ”Dörrklockan ringde och jag blev förvånad då jag såg Lev Davidovitch komma in. Jag gick emot honom. Han kom in framåtböjd på ett sätt som jag aldrig sett förut, hans ansikte var askgrått, han hade plötsligt blivit en gammal man.”

”Vad är det? Är du sjuk?” frågade hon upprört.

”Ljova är sjuk, vår lille Ljova ...” svarade Trotskij. Ljova var det ryska smeknamn som Trotskij använde om sin son Leo.

”Sanningen började gå upp för mig”, erinrar sig Natalia. ”Jag var så ängslig för Lev Davidovitchs skull att tanken på att en olycka kunde hända Ljova inte en gång hade kommit för mig.”

Det som hände i Paris den 16 februari är en av dessa oräkneliga sidor ur boken om Stalins liv på vilken historien har tryckt sin stämpel: Ouppklarat mord.

Fru Lilia Dallin och Mark Zborowski, Sedovs närmaste bundsförvanter under den kritiska tiden, har avgett sina vittnesmål. Makarna Trotskijs skildring baserar sig på informationer som nådde dem från Paris.

Leo Sedov blev sjuk i magplågor och måste hastigt föras till ett sjukhus för blindtarmsinflammation. Mrs Dallin och hennes gode vän Zborowski tillgrip noggranna försiktighetsmått för att hindra NKVD att få reda på var Sedov skulle opereras. Zborowski rekvirerade en ambulans och följde Trotskijs sjuke son till ett litet sjukhus i Auteuil, vars chef var en rysk emigrantläkare. För att skydda patienten från stalinistiska dråpare skrev Zborowski in honom under namnet Martin, fransk ingenjör. Operationen lyckades och förbättringen fortskred

så att den extra sjuksköterskan inte längre behövdes. Så dog Sedov plötsligt. Omedelbart före hans död fann man honom vandra omkring yrande i sjukhuskorridoren klädd i pyjamas. Läkaren som hade opererat honom var så förbryllad över hans död att han frågade Mrs Sedov om hennes make någonsin försökt begå självmord. Hans mor, Natalia, visade senare på vad hon kallade underliga detaljer: att sjukhuset besöktes av prostalinistiska ryssar, att hennes son blivit tilltalad på ryska av en läkare och att han fått något att äta mellan de ordinarie måltiderna.

Den som hade fört dit Sedov i ambulansen, Zborowski, hävdade under ed att hans händer var fria från blod, ty han hade alltid avgett sina rapporter om dem som litade på honom alltför sent för att NKVD skulle kunna mörda dem.

I sin nekrolog över sonen tog också Trotskij upp mysteriet med hans död. Han skrev: ”Det första och naturliga antagandet är: han förgiftades. Att få tillträde hos Leo, till hans kläder och hans mat, var ingen stor svårighet för Stalins agenter ... I samband med kemisk krigföring har förgiftningskonsten utvecklats i hög grad. Det är sant att hemligheter av detta slag är utom räckhåll för vanliga dödliga. Men GPU:s giftblandare har tillgång till allting. Det är mycket troligt att det nu existerar ett gift som inte kan spåras efter döden ens genom den mest noggranna analys. Och vad finns det för garanti för en sådan noggrannhet? Eller dödade de honom utan hjälp av kemikalier? ...”

Zborowski rannsakades och dömdes för mened i New York i december 1958 och blev dömd till fem års fängelse.

Trots att Förenta staterna beskyllde Zborowski för att ha tjänat Sovjetrysslands och den internationella kommunismens sak från sin ungdom, kunde den anklagade inte ställas inför domstol i Amerika för kriminella handlingar som han begått i Frankrike i samband med Stalins förföljelse mot Trotskij.

Den första revan i det från fjärran utkastade spionnätet runt Trotskij gjordes av Alexander Orlov, som anförtrodde sina misstankar till Dallins. Orlov hade i Moskva hört talas om att rapporterna från Trotskijlägret kom från den mystiske Etienne, som Stalin omhuldade.

”Innan jag lämnade Ryssland 1930”, lyder Orlovs egen berättelse, ”fick jag reda på att NKVD lyckats placera en spion i Trotskijs och hans sons, Leo Sedovs, närhet och att Stalin själv kände denne agent och brukade läsa hans rapporter om Trotskij och dennes son. Jag förstod mycket väl vad detta betydde. Jag förstod att Stalin gjorde sitt bästa för att få in Trotskij i ett hörn och mörda honom, och jag förstod att genom denne man kunde Stalin få in en mördare i Trotskijs hem som vakt eller sekreterare ...”

”Medan jag arbetade i Spanien under inbördeskriget brukade jag komma i affärer till Frankrike, och där gjorde jag mitt bästa för att lista ut denne agents identitet genom chefen för NKVD i Paris. Jag fick reda på att denne agent hade blivit Trotskijs sons, Leo Sedovs, närmaste vän och att han brevväxlade med Trotskij själv ... Jag fick reda på att hans första namn var Mark ... Jag visste inte på den tiden att han hette Zborowski.” Orlov hade också plockat upp några informationer om Zborowskis ålder, familj och anställning. Efter Orlovs avslöjanden tog FBI itu med Zborowski. Han förhöordes, och ryktet om detta gjorde under en längre tid kretsens chef, Jack Soble, ytterst nervös. Ty fastän detta var 1954, ungefär fjorton år efter mordet på Trotskij, fortsatte Soble att spionera på Trotskijgruppen vid sidan om sina andra och kanske viktigare specialuppdrag. För att förstå Kremels tillvägagångssätt måste man veta att Soble kunnat rädda alla medlemmar av sin familj — bokstavligen en hel klan — och föra ut dem ur Ryssland och få dem till Förenta staterna via Japan före Pearl Harbour, allt på grund av ett tiotal års signaltjänst i jakten och mordet på Trotskij. Lavrenti Berija, chef för Stalins terrorapparat, hade kallat in Soble

för att belöna honom med det nya spionuppdraget i Förenta staterna. Han tillkännagav: Kamrat Stalin kommer ihåg ert namn och de tjänster ni utförde beträffande den fege fienden till staten, Trotskij.

Soble anlände till Förenta staterna från Fjärran Östern några veckor före sin gamle medarbetare Zborowski, som flydde från Europa när Hitler stod på höjden av sin makt. De två spionerna, som gjort sin hemliga karriär i Stalins tjänst som Trotskijjägare, byggde under de närmaste tretton åren upp en lyckosam framtid i det Amerika som givit dem asyl, ända fram till tidpunkten för deras oförutsedda fall och slutet på deras hemliga företag.

Demaskeringen av Zborowski ledde till Sobles häktning, sammanbrott och bekännelse. Och detta i sin tur resulterade i Zborowskis arrestering. Soble var i stånd att ge klagörande upplysningar om mysteriet med Sedovs plötsliga död. Ramón Mercader hade, kanske oavsiktligt, redan givit sitt bidrag till lösningen. Under förhöret med honom inför domaren Trujillo efter mordet på Trotskij tillfrågades han vid ett inledande förhör: ”Vad är er åsikt om Sedovs död?”

Mördaren tvekade, sökte efter orden och svarade buttert: ”Bara vad som är skrivet om saken.”

”Var det GPU?”

”Ja, GPU dödade Sedov.”

Och i New York fick arton år senare Jack Soble under ett förhör som vittne vid sin forne medarbetares, Mark Zborowskis rättegång, samma fråga. Hans svar blev: ”Ja, det var GPU.”

Natalia Trotskij, den hårt drabbade modern, ställde tragedin i dess rätta historiska perspektiv när hon skrev om dödsdomarna som fällts över hennes make och son: ”Båda visste att domen från Moskvadomstolen inte var symbolisk till sin karaktär och att den skulle genomdrivas på ett eller annat sätt.” Bödlarna hade nu utfört halva sitt värv.

3. Förförelse—mord

Enligt den uppgjorda planen skulle Ramón Mercader introduceras direkt i Trotskijs befästa hem i Mexiko. Moskva förbättrade det klassiska mönstret: förförelse—mord. I stället för att använda en attraktiv ung kvinna till att utveckla sin charm i förföljandet av offret vände NKVD:s högsta kommando på det gamla mönstret och använde Ramón i rollen som förförare av en kvinna, som hade fritt tillträde till Trotskijs hem.

Ramón hade alla förutsättningar för att spela en sådan komedi. Han var lång, såg bra ut, var väluppfostrad, talade perfekt franska och spanska, och engelska tillräckligt bra för att kunna gälla för amerikan. Han var bara 25 år gammal, men såg något äldre ut. Han kunde spela rollen av en välbärgad, charmerande aristokrat. Den unga kvinna, som utvalts till det ovetande objektet för bedrägeriet, var Sylvia Ageloff, en 28-årig socialarbetare som saknade charm. På grund av sina kommunistiska sympatier och förbindelser var hon i NKVD:s register upptagen som en trotskistisk kurir, och hon har kanske verkligen vid olika tillfällen för- medlat några meddelanden från eller till Trotskij under sina resor tvärs över Atlanten.

De slingrande vägar, som avsågs leda till ett sammanträffande mellan de två huvudpersonerna i den iscensatta romansen, stakades ut i Förenta staterna och Frankrike. Louis Budenz, bördig från Indiana med ett typiskt småstadsutseende, som troligen ingen skulle misstänka, spelade en stor roll i det ulv-i-fårakläder-drama, som det amerikanska kommunistpartiet vid den tidpunkten presenterade för allmänheten med följande slogan: ”Kommunism är tjugonde århundradets amerikanism.” Mycket tidigt under sin karriär som kommunist kunde Budenz konstatera att han

tog order från ryska NKVD-agenter, och snart var han djupt insnärjd i Stalins internationella underjordiska nät. Hans Sovjetöverordnade hade så höga tankar om honom, upptäckte Budenz senare, att de övervägde att ge Jack Stachel, den skarpsinnige arbetarpampen i amerikanska kommunistiska partiet, sparken, och tilldela Budenz hans plats i Politbyrån.

Budenz var utan att veta det förmedlare i de första förberedelserna till mordet på Trotskij. Han lånade sig till detta ändamål därför att hans chefer sagt honom att det var nödvändigt att kontrollera Trotskijs och hans familjs göranden och låtanden — enligt hans egen utsago ”för att motarbeta varje komplott mot Stalins liv och mot Sovjetunionen som kunde planeras”.

Han utvecklade vidare sitt vittnesmål: ”Detta var tiden för de stora utrensningsrättegångarna, och jag gick med på att hjälpa ... därför samlade jag och meddelade dem alla tillgängliga informationer jag kunde få tag i om den hemliga trotskistiska rörelsen, om trotskistiska kurirer och deras samröre med vänstersocialister. På den tiden hade jag ett antal agenter för stalinistgruppen placerade i Trotskijlägret. Detta var en av mina första uppgifter för det kommunistiska partiet, och från dessa agenter fick jag mina informationer.”

Det fanns goda skäl att taga med Budenz i denna högst hemliga operation, trots att han var nyss flygfärdig som kommunist. Konferensen för Progressiv arbetarrörelse, den vänsterorienterade organisation, som Budenz hade lämnat efter att ha varit dess sekreterare, var full av trotskister. Därför visste Budenz en hel del om gruppens personal, organisation och metoder. Han kunde ta reda på en amerikansk kommunist av det slag, som när han placerades inom Trotskijs Fjärde International skulle kunna smussa sig in effektivt. Han gjorde det möjligt för NKVD att ånga upp och snoka igenom Trotskijs post till hans New Yorkanhängare. Han förmådde en kommunistisk flicka, en socialarbetare från Chicago, att flytta till New York och erbjuda sina tjänster åt James Cannon, den amerikanske trotskistiske ledaren: ”Hon hade tillträde till trotskisternas kontor, blev Cannons sekreterare och gjorde all korrespondens med Trotskij i Mexiko City och med andra trotskister över hela världen tillgänglig för den sovjetryska hemliga polisen”, vittnade han.

Budenz var ett ovärderligt verktyg för Stalin. 1937, berättar han, presenterade två av hans hemliga chefer i Sovjetunionen honom för en annan ”och mycket mer betydande agent, som gick under namnet Robert eller Roberts”. Denne Roberts hade specialiserat sig på trotskism. Han var en ”mycket intelligent människa, faderlig till sitt väsen, livlig och fanatisk”, men också envis och oerhört frågvis.

Roberts började visa Budenz fotografier av människor, som han utgav för trotskistiska kontaktmän, för att se om Budenz kunde identifiera dem. En av dessa misstänkta internationella kurirer var Sylvia Ageloff. Roberts var i verkligheten dr Gregory Rabinovitz, officiell representant för Sovjets Röda Kors i Förenta staterna, avslöjar Budenz i sitt vittnesmål. Han berättar om hur han sett Roberts skriva in sig som Rabinovitz på ett Chicagohotell. Han beskriver hur han gjort denna ytterst viktiga identifikation ”efter fem års forskning och efter att ha undersökt hundratals fotografier av män som haft samband med Sovjetspionaget”.

Roberts fick Budenz att ordna en middag med utvalda personer från den kommunistiska kärngruppen. Han skulle fråga ut dem, bedöma dem och besluta om de var lämpliga för spionage för NKVD eller inte.

En dag överraskade Roberts Budenz med att be honom att ta med sig till middagen miss Ruby Weil, en ung kvinna som, efter vad han fått veta, var vän till Sylvia Ageloff, ”den trotskistiska kuriren”. Roberts hade tydligen kontrollerat Ruby Weil och tycktes säker på att hon var ”lojal”, fast hon aldrig förut hade varit med i det underjordiska arbetet, rapporterar Budenz och tillägger,

att hon hade varit ”vän till familjen innan vare sig hon eller jag förenat oss med kommunistiska partiet ...” Han fortsätter: ”Den man som förestod det hemliga arbetet i New Yorkdistriktet, Kamrat Chester, hade utvalt henne som en ung kvinna med den erforderliga konservativa bakgrunden för att kunna tjäna som kurir och att utföra andra hemliga uppdrag ... Följaktligen hade han anmält henne till en hemlig skola för utbildning till underjordiskt arbete.”

Budenz säger att han kontaktade henne på Roberts vägnar i denna skola. Han berättar vidare att det huvudsakliga skälet till att Ruby Weil ”valts av den hemliga polisen utanför partiets hank och stör och tvingades att bli den ledande personen i en stor tragedi” var att hon hade varit vän till de tre systrarna Ageloff — Ruth, Hilda och Sylvia — innan hon förenade sig med Kommunistiska partiet.

Hilda Ageloff, Ruby Weils goda vän, hade träffat Trotskij och var anhängare av Fjärde Internationalen. Ruth hade en kort tid arbetat som sekreterare för John Deweyutskottet, som i Mexiko hade undersökt Moskvarättegångens anklagelser mot Trotskij och frikämt honom. Sylvia Ageloff var socialarbetare, anställd i New York City. Hon hade studerat filosofi under Dr Sidney Hook och hade tagit lärarexamen i psykologi vid Columbiauniversitetet. Hon tillhörde Trotskijgruppen — det amerikanska arbetarpartiet — som Ruby Weil sympatiserat med före 1938.

Under sina sommarferier reste Sylvia ibland till Canada, Europa och Mexiko. En hemlig världskonferens för Fjärde Internationalen planerades i Paris för sommaren 1938, och NKVD-högkvarteret i Moskva, som tidigt fick rapport om den kommande händelsen, antog att Sylvia skulle vara med. Hon intygade senare att hon inte en gång känt till mötet på förhand och hade beslutat att resa utomlands endast för sitt nöjes skull. En nyckelfaktor i dessa förberedelser till mordet på Trotskij var, att Sovjetspionaget överdrev Sylvia Ageloffs deltagande i Trotskijrörelsen och hennes betydelse i den.

Problemet blev nu att arrangera en politiskt sett ofelbar presentation mellan Sylvia och den agent som var förutbestämd att förföra henne. Det var också önskvärt att hon åtföljdes till Europa av en lojal kommunist som var med i konspirationen och som kände till hennes vanor och karaktär — viktiga informationer som måste meddelas förföraren i förväg. Enligt Budenz' vittnesmål måste Ruby Weil, som man etablerade som Sylvias reskamrat, övertalas att gå med på planen, med argumentet att ”vi var engagerade i att hindra en trotskistisk komplott mot Stalins liv”.

Det var nödvändigt att finansiera hennes resa. Budenz gav henne ”en ansevärd summa pengar”, som Roberts tillhandahöll, ”så att hon skulle kunna vara välklädd och betala telefon och andra förbindelser. Hon ville inte ta emot pengar, men då hon fick veta avsikten, gick hon med på att göra det”, säger Budenz.

Ruby måste återuppliva sina försummade kontakter med flickorna Ageloff.

”På den tiden såg vi henne inte så ofta”, erinrade sig Sylvia Ageloff. ”Hon försvann. Ryktet gick att hon anslutit sig till kommunistiska partiet eller var intresserad av det, och vi såg henne inte ofta, utom att vi som goda vänner träffade henne ibland och gick på bio tillsammans. En vecka innan jag reste till Europa sade hon att hennes syster som bodde i England hade skickat henne pengar för resan och eftersom hon var ledig eller inte hade någon anställning var det väl underbart, sade hon, och hon skulle resa. Jag sade att det gick bra för min del. Detta var i juni 1938.”

Medan Ruby odlade Sylvia Ageloff i New York observerades hon av stalinistiska partimedlemmar. Förbindelse med trotskister betraktades som en kontrarevolutionär handling. Eftersom de ”öppna” medlemmarna i kommunistiska partiet naturligtvis inte visste något om Rubys hemliga roll, blev hon misstänkt. Detta oroade henne mycket och hon försökte komma

ifrån sin skumma uppgift. Budenz använde all sin övertalningsförmåga och lyckades förhindra detta. Nu försvann Roberts ur bilden och Ruby Weil kontaktades med en agent som är känd som Gertrude, vars identitet har blivit föremål för mycken spekulation. Enligt Budenz instruerade denna Gertrude — bosatt i Greenwich Village — Ruby i New York. Sedan reste hon före henne över Atlanten och gav henne vidare instruktioner i Paris. Sylvia och Ruby gick i land i Southampton och reste till London, där Corinne, systemen, som officiellt var den som betalade Rubys resa, mötte dem. Ruby Weil tillkännagav sin avsikt att fara till Paris. Naturligtvis skulle hon resa tillsammans med sin väninna Sylvia.

De två flickorna reste till Paris och tog in på samma hotell. Enligt Sylvias egen berättelse hade Ruby talat om för henne att hon i Paris kände en kamrat som hette Gertrude.¹¹ Och denna Gertrude, sade Sylvia i sitt vittnesmål ”kände någon i Paris, som hon var god vän med, en ung studerande som brukat besöka Gertrude i hennes hem i Paris. Honom skulle hon sätta sig i förbindelse med.”

”Så hon ringde till honom och han kom till vårt hotell”, fortsatte Sylvia. Så följde några dagars sightseeing och sedan lämnade Ruby Paris. Sen dess såg jag aldrig Ruby mer”, avslutade Sylvia sin berättelse.

I sin version av den arrangerade händelsen påstod Ruby att ”den unge studerande”, som hon hade presenterat för Sylvia, inte var någon annan än ”Jacques Mornard”!

”Hur träffade ni mr Mornard?” tillfrågades hon.

”Jag träffade honom i Paris”, svarade Ruby.

”Kommer ni ihåg vem som presenterade er för varandra?”

”Jag hade lärt känna en kvinna i New York, som var vän till honom. När han ringde upp mig, sade han att han var en av hennes vänner.”

”Vad hette hon?”

”Hennes förnamn var Gertrude.”

”Kommer ni ihåg hennes efternamn?”

”Jag är inte absolut säker på efternamnet. Jag tror att det var Sauzea.”

”Var bodde Gertrude?”

”I Paris.”

”Ni träffade henne innan ni reste till Paris, inte sant?” ”Inte på en tid ... jag hade träffat henne i New York.” ”Presenterade ni Sylvia Ageloff för mr Mornard i Paris?” ”Ja.”

Mördaren själv, Ramón Mercader, avslöjade viktiga fakta om denna avgörande episod för dr Quiroz under ett förhör i fängelset: ”Under mina simövningar lärde jag känna en ung nordamerikansk kvinna som hette Gertrude, som kom från London eller New York, och under våra samtal sade hon att hon hade en väninna, Ruby Weil, som sökte en lägenhet ...”

I motsats till Ruby Weil, som lämnade tydliga spår efter sig när hon avlägsnade sig från det skådespel, hon varit med om att iscensätta, försvann Gertrude lika gäckande som hon kommit.

Vem var Gertrude? Mycket talar för att hon är den föga iögonfallande Gertrude Allison i den radikala ”Jimmy Higgins Bokhandel” i Greenwich Village, som senare i Mexiko gifte sig med

¹¹ Samma som nr 2, sidorna 3409-3416.

Eduardo Machado, en av två bröder från Venezuela, av "The Daily Worker" förhärligade som "de sagolika bröderna Machado från Venezuela". Gertrudes make, Eduardo, som var aktiv i den kommunistorienterade Anti-Imperialistiska Ligan i New York, hade två gånger utvisats från Förenta staterna. Tillsammans med sin hustru reste han till Sovjetunionen, dit de anlände 1932 och där de stannade flera år "under jorden". Gertrude gjorde åtskilliga resor tillbaka hem. Hon reste också vida omkring som hemlig kurir för Komintern. De franska polisregistren visar att hon bodde i Frankrike 1937-38. Sedan bosatte sig Machados i Mexiko, där de bodde före och under mordet på Trotskij. De återvände till Venezuela under den där nyligen återuppvaknade revolutionära aktiviteten och har figurerat i framskjuten ställning som erkända kommunistiska ledare i den sista presidentvalkampanjen där.

Sylvia Ageloffs och "Jacques Mornards" smekmånad i Paris började kort efter deras möte i juli. Den välklädde och distingerade kavaljeren tog med Sylvia på bilturer, till muséer, på sight-seeing. Han hade gott om pengar och han tycktes aldrig ha något arbete som avbröt romansen. Han kände väl till Paris, var man skulle äta, vad man skulle dricka och vilka kabaréer som var roliga. Faktum är att han var en idealisk guide och följeslagare för en amerikansk flicka på semester. Sylvia hade rest mycket, talade franska, spanska och ryska och hade varit lierad med Trotskijrörelsen i många år. Ändå visade hennes kavaljer inget intresse varken för kommunism eller trotskism. Faktum är att Sylvia förundrade sig över hans tydliga likgiltighet för all politik. Han visade en sådan tydlig leda för politik att "han inte en gång läste vanliga nyhetsartiklar."¹² Han talade med henne om musik, teater och andra kulturella ämnen, för övrigt om personliga förhållanden eller sport. Hela tiden gav han sig ut för att vara avkomling till en välbärgad, aristokratisk belgisk familj.

En av de ironiska poängerna i denna affär är att under de månader de var tillsammans i Paris har Sylvia tydligen aldrig talat om för honom att hon var trotskist. Hon var utan tvivel rädd för att hon skulle verka mindre tilldragande på denne lättjefulle medlem av den sysslolösa överklassen om han i sina tankar satte henne i samband med en revolutionär sekt. Och där fanns tydligen ingenting i hennes akademiska utbildning till psykolog som gav henne insikt om det faktum att det utmärkande drag i hennes karaktär som hennes älskare fann mest oemotståndligt just var hennes politiska engagement.

Ramóns utstuderade brist på intresse för allt vad politik heter visar att det var NKVD:s avsikt att han skulle närma sig Trotskij som Sylvias opolitiska äkta man.

En annan orimlighet i Parisepisoden var att Ramón hade berättat för sin älskarinna att han kombinerade sina journaliststudier vid Sorbonne med att skriva sportartiklar som free lancer. Honoraren för dessa artiklar tillsammans med det som hans familj bidrog med var, sade han, hans inkomstkällor.

Ändå såg Sylvia honom aldrig skriva. Han tog henne inte med sig på de stora sportevenemangen, de gick inte till ställen där ledande personer inom sportens värld samlades. Inte heller umgicks de med idrottsmän, tränare eller managers. Kort sagt, om han gjorde några av de saker som en reporter måste göra för att överleva i ett yrke med så hård konkurrens, gjorde han det tydligen i hemlighet och tillät aldrig sitt arbete att inkräkta på sina kärleksaffärer.

Under senare hälften av juli, d. v. s. några veckor sedan de träffats, sade Ramón att han måste resa till Belgien på grund av en allvarlig olyckshändelse i familjen.

Det var en "olyckshändelse" — och en förskräcklig sådan — som på den tiden chockade hela

¹² Samma som nr 2, sidorna 3401-3407.

Paris. ”Olyckshändelsen” gällde en ung tysk politisk flykting, Rudolf Klement. Han var en tillbakadragen och flitig person, som var sekreterare i Fjärde Internationalen och just då sysslade med förberedelserna för världskonferensen för Trotskijanhängare.

Ruby Weils och Sylvia Ageloffs ankomst till Paris, och början på förhållandet med Ramón sammanföll med denna händelse. Sedan föregående stora trotskistmöte hade Sedovs mystiska död inträffat. Men hans högra hand, Zborowski, var ännu lika aktiv som någonsin och skötte om alla arrangemang, såsom att visa delegaterna till deras hemliga bostäder och välja ut säkra platser för sammanträdena. Det är onödigt att tillägga att Stalins högkvarter hölls informerat av Zborowski om allt vad de anlända revolutionärerna företog sig.

En av dessa hade kommit från andra sidan Atlanten och hade i sin låsta kappsäck en samling mycket hemliga dokument. Han lämnade in sitt bagage till förvaring på järnvägsstationen och gick för att uppsöka sina kamrater. Bara Zborowski kände till tiden för hans ankomst. När kappsäcken hämtades från bagagerummet befanns det att locket brutits upp och att alla de viktiga papperna var borta.

Sylvia Ageloff deltog inte i konferensen, men hon bevistade verkligen några möten i egenskap av tolk. Hennes ”opolitiska” älskare strök omkring i närheten och mötte tillfälligtvis ett antal av de mera betydande delegaterna, däribland James Cannon, den stridbare amerikanske trotskistledaren, och familjen Alfred Rosmer, bekanta franska litterära profiler i Fjärde Internationalen.

Den 16 juli hittades en stympad kropp flytande i Seine. Huvud, armar och ben hade huggits bort av någon som ägde kännedom om anatomi. Man trodde att det var Klements kropp. Undersökningen fastslog att han mördats morgonen den 13 juli, just när han skulle sätta sig ner och äta frukosten, som stod orörd kvar på bordet.

”GPU slog ihjäl Klement”, förklarade Trotskij för Natalia. Och Trotskijs förste sekreterare i Mexiko, Joséph Hansen, skrev som svar på frågan ”Varför dödades Klement?”: ”Det var Trotskijs åsikt att Klement oförmodat råkade komma på någon upplysning av yttersta vikt som rörde GPU, kanske en provokatörs identitet, kanske bevis för att GPU mördade Leo Sedov och förberedde mordet på Trotskij.”

Ända tills nu hade Zborowski inte blivit misstänkt. Det var flera år senare som Dallin förklarade att ”Zborowski troligen var inblandad också i den f. d. tyske kommunisten Rudolf Klements försvinnande”.

Hade Ramón Mercader något att göra med Sedovs död eller mordet på Klement? Dr Quiroz, den undersökande psykologen, lade märke till att Ramón var ovanligt händig och förklarade att han hade alla nödvändiga förutsättningar att kunna bli en första klassens kirurg. Ramón hade naturligtvis varit noga med att undertrycka varje antydning om sin erfarenhet som köksmästare för att dölja ledtrådarna till sitt förflutna. I sin diskussion med dr Quiroz i fängelset sade Ramón att han varit fascinerad av kirurgi och att han, när han var i Paris ofta följt med läkarna för att se på när de opererade. En man med sådana naturliga gåvor för kirurgi kunde lätt ha snappat upp tillräcklig anatomisk kunskap för att kunna stycka en kropp. Han visade stolt sin skicklighet vid middagsbordet. ”Med en skarp kniv”, skrev Hansen, ”tycktes en stekt kyckling falla isär nästan av sig själv under hans händer.”

Till Trotskijs hem i Coyoacán kom ett brev med posten, avstämplat i Perpignan, en gränsstad i södra Frankrike. Det var adresserat till ”mr Trotskij” och uppgavs komma från Klement, och det förklarade orsakerna till hans påstådda avfall. Det var signerat med ett av Klements gamla falska namn, ett som han för länge sedan slutat använda, och det handskrivna brevet upptäcktes snart vara en klumpig förfalskning. Brevets innehåll fick emellertid stor betydelse efter mordet på

Trotskyj. Den fingerade brevskrivaren uttryckte sin ”desillusion” över det faktum att Trotskyj underhandlade med Hitler. (Ödets ironi ville att Stalin skulle sluta sin pakt med Hitler två år senare.) Den falske Klement tillkännagav sin brytning med Trotskyjorganisationen på grund av dess ”avskryvbara samarbete med fascisterna”. En anspelning i brevet på mr ”Bills” gällde alldeles tydligt den amerikanske skribenten Carleton Beals som hade av sagt sig medlemskapet i Deweykommissionens underrättelseväsen i Mexiko. Detta misstag att stava ett anglosaxiskt namn ljudenligt, något som Klement — som kunde engelska mycket bra — aldrig skulle ha gjort, avslöjar en rysk hand. Den egentliga innebörden i brevet framgick vid Ramón Mercaders arrestering efter attentatet mot Trotskyj, när det upptäcktes vara mycket lika innehållet i den skrivna ”bekännelsen”, som lämnade bestämda skäl för Ramóns brott, och som mördaren hade i sin ägo.

Efter mordet kom en av Trotskyjs vakter, Jake Cooper, ihåg att han några veckor tidigare hade pratat med Ramón och att den senare då låtit undslippa sig en antydning om vänskap med trotskistledare utomlands. Namnet Rudolf Klement dök upp. Ramón anmärkte att han hade känt honom och tillade att han — Ramón — var i Paris när ”GPU så skändligt mördade Klement”.

Medan de hemska detaljerna i Klementaffären utreddes i Parispressen, fann Ramón det rådligt att komma med sin historia om ”olyckshändelsen”, som hade drabbat hans uppiktade familj, och att ta den som orsak att avbryta sin smekmånad. Han lämnade Paris plötsligt och antogs ge sig iväg till Belgien.

Den 26 juli 1938 fick Sylvia följande brev från ”Mornard” avstämplat i Bryssel: ”Sylvia älskling, som jag berättade för Dig har min bror givit mig mycket oroande nyheter om min mors olyckshändelse. Det hände på det här sättet: min far och mor kom från Ostende för att tillbringa dagen i Bryssel. De åkte bil och den kördes av en chaufför. Strax innan de anlände till Bryssel lät min far stanna bilen för att göra sina behov, och det var då som bilen påkördes av en tiotons lastbil. Chauffören dödades och min mor skadades allvarligt. Min far, som inte befann sig i bilen, var oskadad. Min mor opererades igen i går (den andra operationen på tre dagar) och läkarna säger att den största faran är över, men de kan inte vara säkra på utgången förrän om några dagar.”

Denna detaljerade berättelse kunde inte undgå att verka övertygande på Sylvia. Dess avsikt blev klar först efter brottet: antingen måste Ramón hålla sig undan tills Klementsandalen gått över eller också hade NKVD andra och viktigare uppgifter för honom än att kurtisera Sylvia.

Under hans frånvaro reste hon till Prag och återvände via Bryssel, där hon planerat att möta sin älskare och återvända till Frankrike tillsammans med honom. I stället träffade hon på den överenskomna adressen en kvinna, som meddelade att ”Mornard” plötsligt hade kallats till England. Sylvia återvände till Paris. Här fick hon brev från honom. Tidigt i september uppenbarade han sig själv med den förklaringen att han hade varit i Bryssel hela tiden, men stått under militär arrest för att han vägrat att göra krigstjänst.

Hon accepterade dessa röriga och motsägande historier, kanske därför att hon ville tro på honom och var rädd för sanningen. När Sylvia talade om att presenteras i hans familj, vägrade ”Mornard” och sade att varken hans far eller hans mor skulle anse henne acceptabel som svärdotter. Sylvia presenterade emellertid ”Jacques Mornard” för flera amerikanska vänner. De erinrade sig efteråt hans uppgift att han var från en adlig belgisk familj och att hans far hade varit en betydande belgisk diplomat. Så upptagna som trotskisterna var under året 1938 av NKVD:s terror och spioneri föll det aldrig Sylvia eller hennes vänner in att kontrollera om det fanns en belgisk diplomat vid namn Mornard eller inte. Hon gjorde sig inte heller omakett att titta igenom de belgiska tidningarna för juli månad för att se om en olyckshändelse med dödlig utgång, så som

Mercader beskrivit den, verkligen hade drabbat denna kända överklassfamilj på vägen mellan Bryssel och Ostende. Inte heller tog hon reda på om hennes älskare verkligen suttit i militärfängelse för vapenvägran eller om det var vanligt i Belgien att fängsla unga män som underlät att göra militärtjänst och sedan låta dem resa utomlands utan att ha fullgjort den.

De båda älskande tillbringade månader tillsammans, och när kärlekssagans första förtrollning var över tillkännagav Sylvia att hon måste återvända till Amerika för att söka arbete, då hon sagt upp sin anställning innan hon reste till Europa.

Vid denna tidpunkt sade ”Mornard” att han ville vara tillsammans med henne för framtiden, men han föreslog inte giftermål mot sina föräldrars vilja.

Argus publiceringssyndikat, som antogs försörja Ramón genom att köpa hans artiklar om sport, framträdde nu som *deus ex machina*. Ramón sade att han talat med redaktionen och att de var villiga att betala Sylvia 3.000 francs i månaden om hon ville leverera en artikel i veckan om ”psykologi”. Det fanns några andra villkor. Argussyndikatet betalade tydligen artikelförfattare, men vägrade att ha någon direkt kontakt med dem. Det var också underförstått att Sylvia aldrig skulle veta vilka tidningar som tryckte hennes artiklar. Om hon kom på det, förklarade ”Mornard”, så kunde hon kringgå Argus och underhandla direkt med tidningarna ifråga.

Sylvia Ageloff svalde villigt denna befängda historia. Hon visste att hon inte hade något anseende på sitt område och att hennes namn var okänt i Frankrike. Hon var ingen yrkesskribent. Eftersom Arguscheferna inte hade sett något av hennes arbeten hade de inget skäl att anta att hon var kompetent. Ändå var de villiga att betala henne mer än framstående franska psykologer kunde få för tidningsartiklar; de var beredda att ge henne månadslön i stället för den vanliga honoreringen per styck, och de brydde sig inte om vad hon skrev om, förutsatt att det var ”psykologi”. Bara en människa som var alldeles förblindad av kärlek kunde förmå sig att tro på ett syndikat som vägrar att träffa sina skribenter och därför avstår från att kontrollera dem. Slutligen var hemligheten om var hennes artiklar skulle publiceras mycket lätt att genomskåda, därför att hon när som helst kunde ha anlitat en klippbyrå.

I stället föredrog Sylvia Ageloff tydligen att tro att Argusaffären endast var ett bevis på hennes älskares finkänslighet och ”savoir faire”. Han ville att hon skulle stanna hos honom i Paris, men ville inte att hon skulle känna sig som en underhållen kvinna.

Från Ramóns synpunkt sett hade detta arrangemang sina fördelar. Det gav honom tid att stärka förhållandet till Sylvia och att låta det bli något mer än bara en turistromans.

Å andra sidan tillät det honom att undvika ett lagligt giftermål, som skulle ha varit besvärligt.

Tidigt följande vinter, sedan de varit tillsammans — med vissa avbrott — mer än ett halvt år, högg Ramón av den gordiska knuten.

Han tillkännagav att han hade ett arbete framför sig som amerikansk korrespondent för en belgisk tidning. Sylvia skulle resa hem till New York och han skulle följa efter henne om några få veckor.

När året 1938 led mot sitt slut fick den jagade Trotskij både ett uppskov och en varning. Uppskovet kom som resultat av att det världsomfattande Sovjetspionaget, som förlorat en stor del av sin elit genom utrensningarna, brutit samman.

Efter de stora showrättegångarna och exekutionerna inom Röda Arméns högsta ledning gick Stalins chef i terrororganisationen, Jesjov, fram så våldsamt att hans eget system hotades av upplösning. I Spanien hade Stalins NKVD-sändebud, Alexander Orlov, hoppat av och i

hemlighet flytt till Förenta staterna, där han stannade ”under jorden” i femton år. I Fjärran Östern hade general H. S. Luzjov, som ledde NKVD-operationerna vid Japans gränser, flytt till Tokio, där han publicerade sina bekännelser. Jesjov undanröjdes plötsligt av Stalin och likviderades som ”förrädare och imperialistisk agent”. Berija kom i stället, ett kort ”blidväder” följde, och en period av omorganisation bland de hemliga agenterna började. Bidragande till detta uppskov var utvecklingen i Spanien, där Francostyrkorna gick raskt fram mot seger över de modfällda republikanerna, som var kedjade vid Moskvas stridsvagn.

Varningen om Stalins kommande hämnd kom direkt till Trotskij från general Orlov i form av ett brev daterat den 27 december 1938. Eftersom han levde i skräck för att bli upptäckt och likviderad av Stalins kringströvande mördare, skrev Orlov till Trotskij i namn av en påstådd amerikansk släkting till general Luzjov, som just hade återkommit efter ett besök hos denne i Japan. Under sken av att det var ett budskap från Luzjov, avslöjade Orlov för Trotskij att dennes parisorganisation hyste en mycket farlig ”agent provocateur”. Hänsyftningen gällde naturligtvis Zborowski.

”Trots det faktum att Luzjov glömde namnet på provokatören lämnade han tillräckligt många detaljer för att ni utan misstag skall kunna identifiera mannen”, skrev Orlov. ”Denne 'agent provocateur' har under lång tid assisterat er son, L. Sedov, i Paris, med utgivningen av er ryska tidning 'Oppositionens Bulletin' och samarbetade med honom ända till Sedovs död. Luzjov är nästan säker på att provokatörens namn är 'Mark'. Han var bokstavligen talat L. Sedovs skugga ... Denne provokatör lii kade sig in hos er son, fick hans fulla förtroende och visste lika mycket om er organisations aktivitet som Sedov själv. ... Denne 'agent provocateur' är mellan 32 och 35 år gammal ... Luzjov har sett hans fotografi. Provokatören har glasögon. Han är gift och har ett barn.”

Orlov tillade att Zborowski var ansvarig för stölden av Trotskij's arkiv och att Trotskij kände till honom från Sedovs brev, men aldrig hade träffat honom personligen. Han skrev att Zborowski hade regelbundna sammanträffanden med tjänstemännen på Sovjetambassaden och bad Trotskij låta sina pålitliga kamrater i Paris kontrollera hans förflutna och se vilka han träffade. ”Det är inget tvivel om att era kamrater inom kort kommer att få se honom träffa tjänstemän från Sovjetambassaden”, tillade Orlov. ”Ni har all rätt i världen att kontrollera medlemmarna i er organisation, också om ni inte har några upplysningar om att de är förrädare. Och för övrigt så är ni inte tvungen att tro på mig heller.

Huvudsaken är: var på er vakt! Lita inte på någon person, man eller kvinna, som kommer till er med rekommendationer från denne provokatör.”

Och sedan kom den tydliga varningen, vars betydelse han gav särskilt eftertryck genom att strecka under den:

”Luzjov uttryckte farhågan att mordet på Trotskij nu stod på programmet och att Moskva skulle försöka placera lönnmördaren med hjälp av denne 'agent provocateur' eller genom provokatörer från Spanien, maskerade som spanska trotskister.”

Orlov trodde att detta viktiga brev automatiskt skulle få till följd avslöjandet av Mark, medan hans egen identitet skulle hållas hemlig. Säkert skulle Trotskij vidtaga de mått och steg som föreslogs i brevet, de enda steg som kunde väntas från en man av vanlig försiktighet, nämligen att kontrollera Marks antecedentia och ha honom under observation.

Det enda Orlov var rädd för var att GPU-agenter i Mexiko kunde snappa upp brevet. Följaktligen skickade han två kopior, den ena adresserad till Natalia Sedova, och bad Trotskij erkänna mottagandet genom att i New Yorks ”Socialist Appeal” publicera en personlig notis att tidnings-

redaktionen hade mottagit ett brev från en mr Stein. I stället blev Trotskij ursinnig och införde följande annons i det lilla socialistiska bladet: ”Jag insisterar, mr Stein, jag insisterar på att ni genast går till 'Socialist Appeal's' redaktion och talar med Kamrat Martin.”

Orlov berättade: ”Jag gick dit utan att avslöja min identitet. Jag kastade bara en sidoblick på denne Martin och han ingav mig inte alltför stort förtroende, så det var alltsammans ... Efter detta försökte jag ringa upp Trotskij i telefon. Hans sekreterare talade med mig. Trotskij ville inte komma till telefonen. Han var rädd att jag var en journalist som bara ville utnyttja honom ...”

Hur Trotskij nonchalerade denna tydliga varning har offentligt omtalats av Lilia Dallin i hennes vittnesmål: ”Det första jag hörde om det, var på sommaren 1939, när jag besökte mr Leo Trotskij i Mexiko. Han hade mottagit ett osignerat brev från en man som berättat för honom att hans sons närmaste vän var en NKVD-agent, utan att nämna hela hans namn — kallade honom bara 'Mark'.

Och när mr Trotskij visade mig detta brev och frågade efter min åsikt om det kände jag mig lite illa till mods därför att detaljerna var mycket obehagliga. Det fanns alltför många sådana i brevet. Och när jag tänkte över det och resonerade med honom om det sade jag: Det här är säkert ett av NKVD:s ytterst smutsiga jobb, de önskar beröva er de få bundsförvanter ni har i Frankrike. Och på samma gång hade han ett annat brev från en annan anonym agent, som skrev att en kvinna, han menade mig, skulle komma och besöka honom för att förgifta honom. Så vi avgjorde båda: Där ser man hur de arbetar! De vill att ni ska bryta med de enda människor som ni har kvar ... Och vi beslöt att inte ta det på allvar och att det var ett spel av NKVD ... Och när jag kom tillbaka till Paris var det första jag gjorde att berätta det för mr Zborowski... Å, han skrattade bort det. Han sade: 'Ni vet hur NKVD arbetar. De försöker smutskasta mig. De försöker smutskasta er.' Och det var mycket övertygande. Jag litade på honom, förstår ni.”

Sylvia lämnade Paris i februari 1939 och återvände till New York. I stället för att åtföljas av ”Mornard” själv fick hon ett telegram där han sade att han inte kunde komma. Senare förklarade han i ett brev att skälet till att han stannade i Europa var att han inte kunde få amerikanskt visum. Hans historia om visumbesvär var osannolik. Det fanns inget skäl till att Förenta staternas regering skulle ha nekar visum åt sonen till en belgisk diplomat, intresserad av sport och inte av politik, ekonomiskt välbärgad och innehavare av kreditivbrev som utländsk korrespondent i New York. Vad beträffar passvärigheter, så var det en annan sak. Om Sylvia trott, att han verkligen hade suttit i fängelse för flykt från militärtjänsten den föregående sommaren, kunde hon väl också tro att Belgien skulle vägra att utfärda hans pass för resa till Förenta staterna. Tillsammans med dessa ursäkter för dröjsmålet att förena sig med henne fortsatte ”Mornard” att brodera ut lögnen om sin påstådde far, som sades ha tjänstgjort som belgisk minister i Teheran före första världskriget. Han berättade för Sylvia en massa saker som hans uppiktade far företog sig.

På den tiden, i början av år 1939, hade inbördeskriget i Spanien slutat med de republikanska styrkornas nederlag. Det blev massflykt till Frankrike och till Mexiko, framför allt av tusentals kommunister. Moskva var ivrigt engagerat i att rädda sina hemliga kårer av spioner, skarprättare och propagandamän. Hundratals av dessa fann vägen till Mexiko, dit den spanska exil-regeringen flyttat. Många andra lyckades uppnå och stanna en tid i Ryssland, innan de reste över Atlanten. Moskva blev det hemliga högkvarteret för det spanska kommunistiska partiet med den glödande La Pasionaria, den stridbare Campesino och andra ledare, som fördes dit av Georgi Dimitrov, känd i samband med den tyska riksdagshusbranden och nu ledare för Kommunistiska Internationalen.

Caridad Mercader tillhörde gräddan av de spanska flyktingarna. När hon stannade över i Frankrike på vägen till Moskva med sina två andra söner fick hon tillfälle att av Ramón inhämta

en del om det spel han spelade med Sylvia i sammansvärjningen för att inringa och likvidera Trotskij. Caridad själv hade vunnit lagrar i spanska inbördeskriget som en obarmhärtig förgörare av trotskister. Enligt hennes egen öppenhjärtiga bekännelse hade hon personligen utfört ett tjugotal avrättningar av trotskister och andra kontrarevolutionära element. Bland de spanska flyktingarna i Moskva var det känt att Caridad Mercader var en prickskytt som kunde träffa målet med ett gevär eller en kniv på ett avstånd av över trettio fot. Men bara eliten visste att Caridad var intim väninna till ”general Kotov” — Eitingon — och åtnjöt en speciell ställning som protegé till Stalins allsmäktiga Division för Speciella uppdrag inom NKVD.

Tidigt i september, få dagar efter andra världskrigets utbrott, anlände Ramón Mercader oväntat till New York på ”Ile de France”. Efter pakten med Hitler den 24 augusti 1939 och i vetskapen om att den skulle medföra inre stridigheter, vidtog Stalin sina mått och steg för att få den avkunnade dödsdomen över Trotskij utförd så snabbt som möjligt. Stalin hoppades på att ”de två imperialistiska lägren i väster” skulle utmatta varandra. Liksom Trotskij var han säker på att kriget skulle följas av en ny revolutionsvåg, som skulle dra fram över västra Europa. Fast maktkampen i hemlandet hade påbörjats och vunnits av Stalin ett decennium tidigare, var hans blick nu riktad mot den framtida internationella fronten. För att triumfera i den kommande revolutionära kampen måste han eliminera sin enda möjliga förkrigsrival, Trotskij. Sant är, att medan Stalin var den obestridde härskaren över ett stort kejsardöme, var hans villebråd Trotskij en man utan land, endast beväpnad med sin penna. Men Stalin visste att en penna kan vara mäktigare än ett svärd. Han hade respekt för Trotskijs rakknivs-vassa stilkonst om vilken George Bernhard Shaw hade skrivit: ”När han huggit av sin motståndares huvud, håller han upp det för att visa att det saknar hjärna.”

Och Stalin mindes att Lenins anseende och maktställning vid första världskrigets utbrott var långt svagare än Trotskijs och hans Fjärde Internationals var nu.

Ramón använde inte längre namnet ”Jacques Mornard” när han uppenbarade sig i Sylvias hem, Livingstone Avenue 50 i Brooklyn. Han berättade för flickorna Ageloff att han hade flytt från Europa på ett falskt pass för att undslippa krigstjänst. Han visste att detta skäl skulle accepteras av trotskister, som gillade ett sådant uppförande när det gällde försvaret av ett kapitalistiskt land. Sylvia och Ramón flyttade till en lägenhet i Greenwich Village, som ställdes till deras förfogande av en trotskistvän. Eftersom hans uppdrag var högst känsligt, måste NKVD förse honom med ett amerikanskt eller kanadensiskt pass för att han skulle kunna undvika att söka amerikanskt visum och då vara tvungen att underkasta sina papper konsulatets granskning. Hans pass var utställt i ”Frank Jacsons” namn, och från den tiden och fram till mordet var han känd under detta namn. Denna egendomliga felstavning av namnet Jackson var ännu en skvallrande ledtråd till det faktum att NKVD höll i trådarna. Ramón behövde ett föga iögonfallande efternamn, men fick ett mycket ovanligt sådant emedan den slarvige ryske polisagenten, som förfalskade passet, inte visste att tillnamnet Jackson stavas med ett ”k” också.

(Detta klumpiga misstag liknade omnämmandet av Carleton Beals som ”Bills” i det förfalskade avskedsbrevet från den mördade Klement.) Det pass han fick var kanadensiskt. Det hade utfärdats av Utrikesdepartementet i Ottawa den 22 mars 1937 åt Tony Babich, en jugoslav-kanadensare, född den 13 juni 1905 i Lovinac, Jugoslavien, och naturaliserad kanadensare sedan 1929. Babich hade begärt detta pass under förevändning att han ville besöka sin familj i Jugoslavien. I själva verket hade han rest till Spanien, enrollerat sig i Internationella Brigaden och dödats under strid, enligt ett tillkännagivande från regeringsidan under det tidigare skedet av inbördeskriget.

Det var regel att NKVD tog hand om passen för alla frivilliga i Internationella Brigaden vid deras ankomst till Spanien. Pass tillhöriga dem som dött under striderna utnyttjades av Sovjets

spionväsen — man behövde bara sätta in Sovjetagentens fotografi, antagna namn och signatur i stället för det som ursprungligen stått i dokumentet, och bibehålla den gamla beskrivningen av utseende samt datum och plats för födelsen.

”Jacson” berättade för medlemmar i familjen Ageloff att han hade köpt sitt pass för 3.500 dollar. Han sade att hans mor givit honom 10.000 dollar och att han hade utsikter att få anställning vid Världsutställningen i New York. Senare tillkännagav han att han hade ett arbete som väntade honom i Mexiko City med att köpa varor som behövdes i Frankrike och England. Han sade till Sylvia att han skulle arbeta för 50 dollar i veckan för Peter Lubeck, direktören för en stor brittisk importfirma. Han tillbringade en månad tillsammans med Sylvia och gav henne före sin avresa 3.000 dollar, som hon skulle ta vara på för hans räkning. För Moskvastaben, som hade hand om ”operation Trotskij”, var detta ”förskott” en garanti för att Sylvia skulle förena sig med Ramón i Mexiko.

Om det fanns motsägelser i vad han berättade om sitt arbete, var flickorna Ageloff alltför litet intresserade av den borgerliga världens sätt att göra pengar för att lägga märke till det. Som Hilda Ageloff uttryckte det i sitt vittnesmål: Han sade att han hade ett affärsuppdrag i Mexiko för en belgisk importfirma, något som hade med import och export eller något i den stilen att göra. Jag vet inte några detaljer om det. Jag intresserade mig inte så mycket för det.

Ännu mindre intresse för detaljer visades av hennes kärlekskranka syster Sylvia. I sitt vittnesmål om fästmannens ankomst till New York berättade Sylvia följande episod: ”Han talade om för mig att han ombord på båten berättat för medpassagerare om 'Lowe's Manhattan' med mera, och jag sade: 'Hur kunde du tala om det för dem, hur visste du det?' Han sade att han hade varit så intresserad att han hade studerat bilder och allt han hade kommit över. När jag tänkte över det räknade jag ut att han måste ha varit i New York tidigare, fast han sade att han inte varit det.”

Ramón lämnade New York på ett turistkort utfärdat av mexikanska generalkonsuln den 6 oktober. Han skrev sitt namn ”F. Jacson”, uppgav att han var teknisk ingenjör och att hans adress var St. Denis Street 1269, Montreal, Kanada. Från Mexiko City skrev han till Sylvia att han väntade på ”bossen” i firman där han var anställd. Hon kunde inte komma till honom genast emedan hon nyligen hade fått anställning i byrån för statens nödhjälpsarbete och inte kunde lämna denna utan en viss uppsägningstid.

I Mexiko väntade honom en stor kontingent terroristveteraner från Stalins specialkår i Spanien. Och han fick veta att hans beskyddare Leonid Eitingon snart skulle komma till Mexiko för att förena sig med Ramóns egen mor och övertaga ledningen för ”operation Trotskij”.

4. Det misslyckade anfallet

Redan innan Ramón anlände till Förenta staterna var det underjordiska arbetet mellan Mexiko och New York i full gång. Trotskij hade undertecknat ett kontrakt med en amerikansk förläggare att skriva en biografi över Stalin. Förföljd av rädsla för att få sina oerhörda brott avslöjade inför världen, fruktade Stalin Trotskijs penna lika väl som hans orubbliga revolutionära ideologi.

När det andra världskriget började förutsåg Stalin i sin efterkrigsplanering en ny period av revolution i kapitalist-länderna. Och han såg i Trotskij en framtida rival om ledarskapet på den internationella skådeplatsen, särskilt i sådana kritiska områden, från Kina till Frankrike, där Trotskijs roll i Sovjetrevolutionen ännu var i färskt minne hos de kommunistiska och socialistiska massor, som kunde tänkas vara mogna för uppror.

Under många år hade Stalin befordrat och kontrollerat den metodiska omskrivningen av historien

om den ryska revolutionen. För honom — vår tids Mefistofeles — som härstammade från det sagoomspunna Kaukasus, var historia bara en väv av myter, som ständigt omarbetades av en ny vävmästare. Andra härskare levde för eftervärlden — för att äras av kommande generationer. Inte så Stalin, som var besluten att bli heligförklarad som en gudom under sin egen livstid. Så fort han nådde maktens tinnar började han bygga upp Stalinkulten i historien, en avgudadyrkan, vars like aldrig tidigare hade skådats. Men först måste vägen jämnas, han måste bana sig väg genom en legion av revolutionära veteraner in i den historiska ryktbarhetens förgård innan han upphöjdes som den suveräne organisatören av den största folkresningen genom tiderna — Oktoberrevolutionen.

Under sin klättring upp till en framstående plats i historiens ljus, hade Stalin slutligen endast att konkurrera med de två som hade planerat och givit upphov till denna sociala explosion, Lenin profeten och Trotskij organisatören.

Lenin var säkert balsamerad under glas. Trotskij, som var i utlandet, var en veritabel vulkan av litterär aktivitet, som spydde ut artiklar, intervjuer, pamfletter, böcker, en levande utmaning mot de tusentals myter som Stalin skrev i historiens namn. Som Trotskijs änka, Natalia Sedova, skulle säga senare: ”Stalin fruktade mest de avslöjanden som Oktoberrevolutionens ledare kunde göra och därför ville han tysta honom till varje pris.”

Louis Budenz, utgivare av ”The Daily Worker”, fick av sin överordnade i den hemliga tjänsten, Roberts, i uppdrag att finna svaret på frågan: Vart går den post från Trotskij som rör hans bok? Han fick lätt fram uppgiften inom förläggarvärlden: Trotskijs post skickades till en av hans förra sekreterare i New Jersey. Roberts hade sedan sin egen metod att snappa upp denna korrespondens från posten. Varje detalj som hänförde sig till Trotskijs omannonserade bok var av stort intresse för Stalin, som befarade att den kunde innehålla dokumentära bevis på hans missgärningar, vilket delvis avslöjades av Chrustjov endast sexton år senare.

Förbindelseman i New York mellan Roberts och Budenz var den i det kommunistiska spionaget välkände Jacob Golos, förlovad med Elisabeth Bentley, som tagit akademisk examen i Vassar, en idealist som gått över till Sovjetspionaget. Golos förestod en resebyrå, World Tourists, Inc., ett kamouflage för hans hemliga verksamhet, där han gick under namnen ”John” och ”Timmy”. Det var Golos som meddelade Budenz att han skulle träffa Roberts en sista gång innan den senare reste från Förenta staterna. Vid detta avskedsmöte i Bronx berättade Roberts för Budenz att Ruby Weil hade gjort ett gott arbete i Paris.

Det var en tid senare som Elisabeth Bentley upptäckte att kamrat Timmy, som hon förälskat sig i, i verkligheten var ”Yasha” Golos, en nyckelfigur i organisationen. (Inte långt därefter ingav justitiekanslern i Förenta staterna till rätten anklagelsen för militär spioneriverksamhet mot bland andra Jacob Golos och hans ”World Tourists”-agentur; det slutliga resultatet av åtgärderna blev en uppskjuten dom.) Elisabeth Bentley beskriver¹³ hur två mexikanska kommunister, som sommaren 1939 gick i skytteltrafik mellan Mexiko och New York, uppenbarade sig i deras krets. ”En av dem var en storväxt, mörk ung man med glödande blick vid namn Leopoldo Arenal. Den andre var en kortväxt, omåttligt fet man ... en mexikansk målare ... Även de hade affärer med Timmy (Golos), och eftersom Leopoldo alltid tog med sig sin hustru Helena, blev jag medbjuden på luncher och middagar”, fortsätter Elisabeth Bentley. ”Vad jag inte visste förrän senare var att de båda två inte bara var mexikanska kommunister utan medlemmar i ryska hemliga polisens

¹³ Elizabeth T. Bentleys vittnesmål. Förhör inför kommittén mot oamerikansk verksamhet, Representanternas Hus, 31 juli och 10-11 augusti 1948; förhör inför den statliga kommittén för den inre säkerheten, del 2. Institutet för fredliga relationer, augusti 1951 och del 13, april-maj 1952.

mördartropp. Också då planerade de att likvidera Trotskij ... Timmy behövde en kamouflerad adress, där han kunde mottaga brev från mexikanerna, och han ville inte använda min adress ... Efter att ha funderat på det beslöt han att låta sända breven till Leopoldos svägerska, Rose Arenal, en lärarinna, som då var skild från sin make och bodde vid Prospect Park i Brooklyn. Jag presenterades för Rose som bara fick veta att jag var 'Elisabeth', en bra och pålitlig kamrat, och det ordnades så att jag ofta gick hem till henne för att hämta all post som kommit.”

Bröderna Arenal, som kom från en gammal kultiverad mexikansk familj, var skickliga konstnärer. Deras syster Angelica var gift med David Alfaro Siqueiros, den berömda mexikanske målaren. Snart var de alla djupt inblandade i ”operation Trotskij”.

När Ramón Mercader anlände till Mexiko på hösten 1939 var nyckelfiguren till Stalins hemliga arbete där, Siqueiros, en fanatisk kommunist, som var känd som en storskrävlare. Siqueiros hade känt Caridad Mercader sedan hennes första besök i Mexiko 1936, och hon hade presenterat sin son Ramón för honom i Spanien, dit han hade rest i januari 1937 för att förena sig med de regeringstrognas. Han hade avrest med president Cardenas personliga välgångsönskningar, och denne hade vid det tillfället skänkt honom en pistol.

Siqueiros, som var född i Chihuahua, hade svepts med av den mexikanska revolutionsvågen, och vid sjutton års ålder blivit stabschef hos Carranza. Vid tjugo års ålder hade han tjänstgjort som mexikansk militärattaché i Paris. Där började han experimentera med revolutionära former inom skulpturen, med nya idéer och ny teknik. Från dessa intressen gick han vidare till revolutionär politisk verksamhet. 1920 gjorde han en ”pilgrimsfärd” till Moskva. Enligt upplysningar i Trotskij's ägo om Sovjets hemliga polis gick Siqueiros i NKVD:s tjänst så tidigt som 1928.

I spanska inbördeskriget var Siqueiros ledare för de mexikanska frivilliga och var bland dem känd som ”den lille översten”. Han ägde det slags mod som gjorde honom utmärkt passande för anfallskrig, men man har skäl att betvivla att han fann gytjan och blodet i skyttegravskriget i sin smak. I varje fall tillbringade Siqueiros en stor del av sin tid under vistelsen i Spanien i de Revolutionära Konstnärernas Förening i Barcelona och hade ”stått fadder” när Ramón blev medlem där.

Då han var femton år yngre än Siqueiros blev Ramón något av en protegé till honom. Efter sin ankomst till Mexiko City använde Ramón för sina hemliga uppdrag ett kontor, som Siqueiros hade i affärscentrum.

Siqueiros var den mest framstående bland de spanska och mexikanska kommunister som var aktiva i sammansvärjningen mot Trotskij. Mexiko var då för tiden centrum för en oerhörd samling stalinistiska mördare och konspiratörer. En ledande medlem i denna krets var Vittorio Codovila, en undersätsig, tjock och kortnackad italienare, som var grundare av argentinska kommunistpartiet. Ansluten under ett kvarts sekel till Sovjets hemliga tjänst hade han stigit i graderna och blivit Kominternledare i Sydamerika. I Spanien arbetade han under ”general Kotov”-Eitingon och blev känd som en samvetslös terrorist. Han var inblandad i ett av de mest motbjudande brotten i registret över Stalins grymheter i Spanien: tortyren av och mordet på Andres Nin, ledaren för det vänstersocialistiska partiet, POUM. Men Codovila hade också likviderat många ledare och åsiktsmotståndare i det spanska kommunistpartiet som ”trotskister” och ”Francospioner”.

Den mest fruktansvärda av stalinistagenterna i Mexiko på den tiden var kanske Carlos Contreras, som under namn av ”general Carlos” i Spanien hade organiserat det berömda femte regementet, som hejdat den första attacken från Francos anfallsvåg.

”General Carlos” höll samman sina styrkor genom terror; de dagliga exekutionerna i hans egna

led spred fruktan längs hela fronten. Han ståtade med flera falska namn och hade kommit till Förenta staterna under namnet "Enea Sormenti" och där bildat kommunistiska stöttrupper.

Han utvisades 1927. Eftersom han var gammal och van i det mexikanska kommunistarbetet, trodde man att han kommit tillbaka till Förenta staterna på olagligt sätt efter att ha tagit aktiv del i likvidationen av Trotskij. Det har gång på gång skrivits offentligt att det var Contreras Sormenti som planerat mordet på Carlo Tresca, den populära Italienfödde antikommunistiske radikalen, som sköts till döds den 11 januari 1943 vid hörnet av Fifth Avenue och Fifteenth Street i New York City. Under namnet "Vittorio Vidali" dök Contreras upp som Moskvas "Gauleiter" efter sista kriget i den kritiska Triestezonen.

Den som hade uppsikt över den spanska kommunistiska partiorganisationen i Mexiko var Pedro Checa, som hade varit organisationens sekreterare i Spanien. Som kommunist av "den gamla bolsjevikiska skolan" hade han tydligen tagit sitt efternamn efter Tjekan, Lenins ursprungliga Röda Terrororganisation, som senare omdöptes till GPU och så till NKVD. Till Pedro Checas plikter hörde att plocka ut lämpliga medlemmar som skulle överflyttas till den hemliga organisationen i "Operation Trotskij". Efter det första större men misslyckade attentatet mot Trotskij's liv fick Checa ett olyckligt slut under mystiska omständigheter, som skall beskrivas senare.

Moskva hade skickat förstärkningar till ligan som koncentrerats i Mexiko. En särskild beskickning avsändes omedelbart efter överläggningarna mellan Ribbentrop och Molotov i augusti till scenen för verksamheten mot Trotskij. Som Campesino,¹⁴ en gång röd hjälte i spanska inbördeskriget, avslöjade i sina hågkomster, där han beskrev sin desillusion och sin flykt från Sovjetunionen, omfattade detta specialteam tre spanska agenter, två av dem bekanta för grymheter som väckte indignation över hela Spanien. Teamet hänvisades till Carlos Contreras, till vilken de medförde hemliga instruktioner från Moskva gällande planläggningen av mordet på Trotskij.

Ramón tog kort efter sin ankomst till Mexiko åter upp sitt gamla intresse för bergsbestigning. Han stiftade bekantskap med mr Patino i "Pan American Airways" kontor i Mexiko City, för vilken han berättade om sina erfarenheter i Europa och skröt med att han hade bestigit Mont Blanc. I november deltog han tillsammans med ett dussintal män i en expedition, anordnad av mr Patino, för att bestiga Popocatepetl. Han hade fullständig alputrustning, men tröttnade innan de nådde toppen och stannade kvar på en etappstation tills sällskapet återvände. För mr Patino, som avslöjade allt detta för myndigheterna, presenterade Mercader sig som "Jacson", kanadensisk gruvingenjör, som hade kommit till Mexiko för att studera gruvdrift och påstod sig ha ett bankkonto på 5.000 dollar. Mr Patino berättade att han hade personlig kännedom om att Ramón gjorde resor till Central- och Sydamerika i ett privatplan, tydligen i samma ärende. Han visste också att Mercader hade köpt en Buick i december från Hernandez-agenturen i hörnet av Morelo och Iturbidegatorna, vilket visade att han hade gott om pengar.

Dr Quiroz, regeringens kriminolog, skickade en av sina studerande vid universitetet, miss Marie Ricaud, att göra förfrågningar vid automobilfirman. Hon rapporterade att Mercader hade köpt en 1937 års Buickmodell den 7 december 1939 och givit i utbyte en sämre Ford, som han hade köpt från samma firma omedelbart efter sin ankomst. "Han sade att han hade kommit från Canada och reste tillsammans med sin hustru", rapporterade miss Ricaud. "Vid ett annat tillfälle kom han till samma plats åtföljd av en kvinna, som var över femti år och som han presenterade som sin mor."

¹⁴ *La Vie et La Mort en U.R.S.S.* av general "El Campesino", Paris, 1950. *La Grande Trahison*, av Jesús Hernández, Paris 1953; *Vie et Mort de Trotsky*, av Victor Serge, Paris 1951.

Mr Patino mindes också några anmärkningar av politisk art som Mercader gjort vid det rysk-finska krigets utbrott. Medan världen var uppfylld av beundran för det lilla Finlands hjältemodiga motstånd mot det mäktiga Sovjetrikets anfall, talade Mercader med ringaktning om finnarna och uttalade eftertryckligt åsikten att USSR en dag skulle regera världen. Liksom för att träna begav sig Mercader under dessa veckor ensam iväg då och då för att bestiga Ajusco och Citlaltepēt. Under förhören efter brottet talade Mercader om sina bergsbestigningar i Schweiz när frågan om det ovanliga mordvapnet kom upp och förklarade en gång: ”Jag upptäckte där att jag var ovanligt skicklig i att hantera 'pioleten',* eftersom två slag räckte för mig att hugga igenom ett kolossalt isblock.”

Den psykologiske undersökaren bad honom att skriva ner något om sina erfarenheter som bergsbestigare. I en stil mycket olik hans vanliga, skrev han en berättelse om en olyckshändelse som han varit med om i Alperna: ”En olycka i Alperna hör inte till de händelser som inspirerar till litterära reflektioner i Manns stil. Jag var en gång med om en sådan, vilket ger mig rätt att göra det påståendet. Vi gav oss iväg den femte maj klockan fem på eftermiddagen för att nå Aiguille du Midi (en av de högsta topparna nära Mont Blanc, ansedd som farlig att bestiga), mot mångas avrådan. Uppstigningen var svår och vi räknade på fullmånen så att vi inte skulle behöva lida av hettan i solen. Omkring klockan tio på kvällen, när vi befann oss på den nordöstra väggen av berget, inträffade olyckan, fruktansvärd och oväntad. Fotfästet på denna bergvägg är sådant att riktningen på repet kom att bli nordnordost, vilket gav oss en mycket skev uppstigningslinje. Snöskredet träffade därför de två sista männen i repet. De måste släppa sitt tag och föll, men repet höll, så att de blev hängande över avgrunden. Vi andra tre måste nu bära upp tyngden av dessa två män. Ingen annan lösning var möjlig, eftersom vi inte kunde lossa på vårt grepp — detta var början till en ångestfull väntan. Vi visste att bergsbestigarklubben skulle återuppta sin bevakning med teleskop så fort ljuset tillät det. Vi beslöt att inte ropa för att spara våra krafter — det var mycket troligt att våra rop skulle förklinga i natten. Allt som återstod oss var att behålla fotfästet och vänta på hjälp. Ansträngningen var övermänsklig, men vi hade inget val.

Vid midnatt insåg vi att vi inte kunde hålla ut på detta sätt mer än tio minuter till; det var följaktligen nödvändigt att klara situationen till vilket pris som helst. Ledaren steg ner till nästa plan och drog repet med sig; jag klev ner till min kamrat, som var den tredje i ordningen, och som höll på att släppa taget, ty tyngden i repet tog andan ifrån honom. Jag satte in två 'pitons' (bergsbestigarkilar) i bergväggen, och vi fäste repet i dem, vilket befriade oss från 80 % av tyngden. Detta blev vår räddning — allt vad vi nu behövde göra var att hålla oss fast tills vi fick hjälp.

I alla händelser hade vi framför oss sex eller sju timmar då vi måste hänga oss fast vid klippväggen. Litterära reflektioner trängde sig verkligen inte på min hjärna, för varje sekund krävde så mycket av oss att ingen annan tanke kunde existera. Vad var det som krävdes? Verkligen mycket prosaiska saker: att spara sina krafter; hur man skulle vila först det här fingret och sedan det där; hur man skulle byta ställning med fötterna på ett utrymme som inte var större än tre eller fyra centimeter i fyrkant, hur man på ett så begränsat utrymme skulle kämpa mot kramp och kyla, hunger med mera. Jag kan försäkra er att när man befinner sig i en sådan situation så är detta allt man tänker på utom att man exakt räknar ut sekunderna som kommer och går.”

Trots den uppstyltade början med dess överflödiga anspelning på Thomas Mann som en ursäkt för omöjligheten att ha ”litterära tankar” när man kämpar för livet, är berättelsen i sig själv betydelsefull. Om händelsen inträffade eller inte är mindre viktigt. Behandlingen av ämnet avslöjar med säkerhet det livsmönster som Mercader satt upp för sig. Det slående draget i

* Isyxa, övers. anm.

berättelsen är den oerhörda ”esprit de corps” som författaren avslöjar. Möjligheten att skära av repet och låta de två männen dödsstörta, och därmed rädda de andra tre, nämns inte en gång. Ändå är det ett alternativ som skulle ha fallit de flesta människor in under de desperata och fasansfulla betingelser som Mercader beskriver, om valet står mellan förlusten av fem eller två liv.

I denna berättelse placerar sig Mercader i en medveten och ändå helt opersonlig hjälteroll. Han är hjälte som del av ett hjältemodigt team. Berättelsens ämne är ett slags kamratskap, där ingen enskild individ framträder, medan däremot den kollektiva enheten fungerar med storartad verkan.

Dess ändamål är självbevarelsedriften. Det själv som skall bevaras är femmannagruppen som är sammanbunden med repet. Komponerade Mercader en allegori som passade in på det team som Stalin utvalt att genomföra det farliga uppdraget, och är repet en symbol för den länk som förband den konspirerande mördarliga med Moskva — deras säkerhets klippa?

Säkerligen visar Ramóns uppträdande under de många, långa åren i fängelset hans föresats att inte bryta med sitt förgångna, att finna trygghet endast genom att stå under ett järnhårt regemente sådant som kommunismens disciplinerade parti.

I januari anlände Sylvia Ageloff till Mexiko, ”ivrig att träffa” Ramón. Fast han aldrig förut tillsammans med Sylvia hade visat något intresse för Trotskij och faktiskt inte för något som hade med politik att göra, anslog han nu en något annorlunda ton.

”När jag var i Mexiko från januari till mars”, vittnade Sylvia, ”visade han lite mer intresse för politik som en eftergift åt mig, men ingenting som kunde ge en ledtråd till hans verkliga känslor.”

Inte heller hade hon den ringaste aning om att Ramóns mor var i Mexiko City. Caridad Mercader hade kommit dit med sin älskare Leonid Eitingon, som nu antagit namnet Leonov. Han var Stalins representant på scenen och i högsta kommandot för ”Operation Trotskij”.

En av de katalanska kommunisterna, som vi kan kalla ”Juan”, och som hade följt med Caridad till Mexiko under hennes första uppdrag 1936, stötte på Ramón i en bokhandel. ”Juan” hade sina misstankar beträffande Ramóns förbindelser under de föregående åren. Först blev Ramón häpen över mötet. Visserligen var ”Juan” en partimedlem, men var känd för att ha en del självständiga, icke rättrogna åsikter. Efter det sammanträffandet ordnade Ramón så att han på nytt träffade ”Juan”.

Nästa gång presenterades ”Juan” för general Leonov, som han hade känt i Spanien som ”Kotov”. Leonov inbjöd honom att delta i den planerade operationen mot Trotskij, denne ärkefiende till Sovjetmakten. ”Juan” undvek ansträngningarna att värva honom. Efter ännu ett par resultatlösa möten tog Pedro Checa i sin egenskap av spanska partiets ”boss” hand om saken. Han kallade in ”Juan” och försökte övertala honom att gå i Leonovs tjänst.

”Juan”, som i själ och hjärta var en självtänkare, blev nu mer än någonsin övertygad om Stalinregimens kriminella karaktär. Han lyckades dels undvika att bli invecklad i verksamheten, och dels undvika repressalieåtgärder genom att hålla tyst och visa sig diskret när han utfrågades av den mexikanska polisen efter mordet på Trotskij.

Medan dessa underhandlingar pågick inbjöd Ramón Sylvia att följa med honom till ett offentligt möte i kommunistisk regi. Den inbjudne talaren var James Ford, på den tiden den mest framstående negerkommunisten i Förenta staterna och kandidat till posten som vice president på partiets lista. Fords besök i Mexiko hade att göra med ett hemligt uppdrag för Stalin i samband med förberedelserna för överfallet på Trotskij. Vilken ödets ironi: Sylvia gick tillsammans med den blivande mördaren för att höra på en av Trotskij erkända fiender mitt under en giftig

kommunistisk presskampanj mot honom. Det blev efter brottet tydligt att Ramón hade tagit med henne till mötet för att visa upp henne för sina medsammansvurna i auditoriet som en demonstration av de framsteg han gjorde i sitt uppdrag.

Sylvia sammanförde åter Ramón med Alfred och Marguerite Rosmer, det franska äkta par som föregående sommar hade följt med Trotskijs faderlöse sonson från Paris och som nu bodde med Trotskijs i deras villa i Coyoacán. På Sylvias inbjudan var Rosmers vid åtskilliga tillfällen tillsammans med henne och ”Jacson” på middagar och företog långa turer med dem i Ramóns bil. Sylvia hade berättat för Rosmers att hennes ”man”, Jacques Mornard, var i Mexiko på ett falskt kanadensiskt pass under namnet ”Jacson”, eftersom han flytt från militärtjänsten. Vid olika tidpunkter frågade Sylvia Ramón var hans kontor låg. Han gav henne en adress, rum 820 i Ermita Building. En dag gick Sylvias syster för att träffa Ramón på kontoret och fann att det inte fanns något sådant rum. Han förklarade att han av misstag sagt fel nummer, 820 i stället för 620.

”Sylvia blev misstänksam beträffande arten av hans arbete”, skrev Trotskijs advokat, Albert Goldman, efter dådet, ”och bad Marguerite Rosmer ta reda på om Jacson verkligen hade något kontor i rum 620. Marguerite Rosmer gick dit och fann verkligen i rummet en kontorspojke, som sade att det var Jacsons kontor. Varken Sylvia Ageloff eller Marguerite Rosmer hade då några misstankar om att han var GPU-agent. De trodde att han var inblandad i arbete som inte var riktigt lagligt, och att han följaktligen vägrade att avslöja dess art.”

Sylvia berättade för Trotskij under ett besök att hennes ”make” var i Mexiko på falskt pass och sade att hon inte skulle ta honom med sig dit av rädsla att kompromettera Trotskij. Innan hon lämnade New York i mars fick hon Ramón att lova att han inte skulle besöka Trotskijs villa under hennes frånvaro. Bara några månader senare upptäcktes det att det rum som Ramón uppgivit som sin kontorsadress var David Alfaro Siqueiros kontor; inom kort skulle det komma i dagen att Siqueiros var en nyckelfigur i mordsammansvärjningen.

Caridad Mercader har försäkrat en nära vän att Ramóns roll vid denna tidpunkt bara var att spionera. Hans uppgift var att ta reda på hurdant befästningssystemet var, tjänstgöringslistan för vakterna, telefonnätet, elektriska kablar, alarmklockor och särskilda automatiska anordningar, som ingick i försvaret av Trotskijs hem. För litande sig på sitt utomordentliga visuella minne kunde han ta in och behålla en fotografisk bild av huset, gården, murar och vaktorn, för att visa var varje medlem i hushållet sov, var polisen var stationerad och vilka vägar de patrullerade.

För att utföra allt detta arbete var det nödvändigt för Ramón att vinna inträde i Trotskijs befästa villa och att bli en pålitlig politisk sympatisör, alltid redo att ge en hjälpande hand i huset.

Ett plötsligt ledarskifte i mexikanska kommunistpartiet på order av Kreml blev den första signalen för de initierade till det kommande attentatet mot Trotskij. Under ledning av Contreras sattes en utrensningsskommission upp av Kom-intern tidigt år 1940 för en undersökning bland de mexikanska kommunisterna. En av de ledande i kommissionen var James Ford. En annan dominerande person var Kremles ledande man i Sydamerika, Vittorio Codovila. Vad som hände i Mexiko var i sitt slag en liten palatsrevolution, planerad i Moskva, mycket lik den som efter andra världskriget störtade Browder från hans ledarställning i Förenta staterna. Den mexikanske Browder hade varit Herman Laborde, en diktare med anarkistisk bakgrund och allmänt erkänd som en man med bra karaktär. Till utseendet liknade Laborde Charlie Chan, som han har framställts av framlidne Warner Oland. Han spelade gärna rollen av revolutionär äventyrare och kom till Politbyråns möten beväpnad med ett par pistoler. Han retade sig emellertid snart över det ryska herraväldet, och de representanter för Komintern som besökte mexikanska partiet — han kallade dem för ”rep” — behandlade han med brysk oartighet.

Laborde, hans medhjälpare Campa och deras bundsförvanter hade blivit fullkomligt inpyrda med folkfrontsideologi och uttalade sig livligt för Kommunistpartiets stöd åt Cardenasregimen. De hjälpte polisen genom att gå mycket långt för att undvika en brytning med den mycket vänsterbetonade mexikanska regeringen, som ju hade givit Trotskij asyl i Mexiko.

Likvideringen av Trotskij fordrade därför enligt Kreml en utrensningsaktion mot Laborde och hans ledarklick. Utrensningskommissionen anklagade nu dessa ledare för en massa påhittade brott, men huvudanklagelsen mot Laborde gällde hans ”försonliga attityd gentemot Trotskij”. När anklagelsen publicerades i kommunistpressen den 28 januari visste de initierade, som Trotskij själv skulle uttrycka det senare, att ”ett nytt allvarligt slag förbereddes, om inte mot trotskismen så emot Trotskij”.

”Vad som antagligen hände”, skrev Trotskij före sin död i en lång analys av Stalins mordkampanj mot honom, ”är att GPU stötte på opposition bland de ledare i kommunistiska partiet som hade blivit vana vid en fredlig tillvaro och som kan ha befarat mycket obehagliga politiska och polisiära följder av ett mordattentat. Detta är orsaken till anklagelsen för 'trotskism' mot dem. Den som motsätter sig ett attentat mot Trotskij är tydligen — trotskist.”

Vid Kommunistiska Partiets möte i mars 1940, två månader före attentatet, behandlades i en hemlig session frågan om ”Kampen mot trotskister och andra folkets fiender”. Partiets främsta ledare, som hade innehaft sina ämbeten under många år, förjagades och nya anhängare kom fram, som inte hade några skrupler när det gällde att förgöra Trotskij. En av mötets mest avslöjande handlingar var, som Trotskij påpekade i sin genomträngande analys, att utnämna ett ”förtroendepresidium” ur en grupp framstående internationella kommunister, och att bland dem inränga Carlos Conteras, vars meritlista som mästare i lönnmordets konst var välkänd bland spanska veteraner från inbördeskriget. Att denne blodhund utnämndes till skyddshelgon i det mexikanska kommunistiska partiet kom Trotskij att dra den slutsatsen att detta var ett led i ”den moraliska upprustningen” bland Stalins skarprättare, som hade uppdraget att mörda honom.

Efter Sylvias resa till New York underlättades Ramóns uppdrag att skaffa de nödvändiga informationerna om Trotskij, genom en ödets nyck. Alfred Rosmer blev sjuk. Detta gav den duktige Ramón ett utmärkt tillfälle att göra åtskilliga besök i Trotskij's hus för att ge Rosmer olika saker som denne behövde och senare transportera honom till och från sjukhuset. Mercader var noga med att skriva till Sylvia i New York att han på grund av sin vänskap med Rosmers och på grund av Alfreds sjukdom inte hade kunnat infria sitt löfte att hålla sig borta från Coyoacán.

Dessa täta, korta besök gjorde att han fick veta vad han måste ha reda på om lokaliteterna. Vid dessa tillfällen tog han ett stort antal fotografier, antagligen med en dold miniatyrkamera, av huset och alla dess invånare. Kopior — eller kanske originalen — skickades till Moskva och placerades i den särskilda Trotskijdossiern i NKVD:s K1-register, som upptog tre våningar. Där iaktogs de 1948 av den sovjetryske spionchefen Vladimir Petrov, vars avfall tillsammans med hustrun Evdokia från den sovjetiska spiontjänsten i Australien i april 1954, åstadkom världssensation. Den kungliga australiska spionkommissionen intygade, efter att ha förhört Petrov under 37 dagar och hans hustru 21 dagar, deras pålitlighet som ”högeligen intelligenta sanningsvittnen”. Petrov beskriver vad han fann i de hemliga dokumentsamlingarna:

”Där fanns kopior av instruktioner som skickats ut från NKVD:s högkvarter i Moskva till NKVD-medlemmar boende i alla länder där Trotskij hade bott vid olika tillfällen, inklusive instruktioner för NKVD:s representanter i Sovjets generalkonsulat i New York, som ledde förberedelsearbetet på den amerikanska kontinenten. Där fanns en fullständig fotografisamling från hela Trotskij's liv, från första tiden i Sovjetunionen före hans utvisning 1928, ända till den

sista tiden i Mexiko, efter att han låtit pipskägget, som kännetecknar hans senare fotografier, växa ut. Där fanns flera fotografier som tagits inne på det befästa villaområdet, kanske av Mornard själv, på vakter, inhägnader och gårdsplaner. Fotografier av Trotskij och hans hustru, Trotskij som dricker te med sina vänner, och av Trotskijs hund.”

Medan Ramón slog sina cirklar allt närmare Trotskijs familj och försökte bli god vän med ett par frivilliga vaktposter, som tjänstgjorde bakom de tunga grindarna, började spärreliden av anti-Trotskijpropaganda inom den vänsterbetonade pressen nå en oerhörd våldsamt. Sedan den ursprungliga planen att uppegga en ”massrörelse” för att få Trotskij utvisad från Mexiko hade misslyckats, ”måste GPU”, som Trotskij själv skrev i sin analys före mordet, ”tillgripa våld. Men det var nödvändigt att bearbeta allmänheten före dådet.” Kommunistiska och prokommunistiska tidningar öppnade en kampanj, där de anklagade Trotskij för samarbete med Dieskommittén för ”trettio silvermynt”; för inblandning i latinamerikanska affärer ”på den imperialistiska maktens sida”, för att ha brutit löftet till Cardenas genom att göra Mexiko ”till ett centrum för. ... spioneri”, för att samarbeta med Franco i Spanien och med den reaktionäre general Almazán och hans anhängare i Mexiko, samt för att vara agent för imperialistiska oljebolag. Kampanjen nådde ett crescendo efter förstamajparaden, i vilken kommunisterna lyckades ordna en uppmarsch av 20.000 män och kvinnor i uniform under slagord som detta: ”Ut med den olycksbringande och farlige förrädaren Trotskij!” Långt innan världen blev van vid denna totalitära teknik, analyserade Trotskij spärreliden emot honom på följande sätt: ”Så skriver människor som förbereder sig på att byta ut pennan mot maskingeväret.”

Tidpunkten för ”Operation Trotskij” var fastställd till före gryningen den 24 maj.

På dagen den 23 maj 1940 körde David Alfaro Siqueiros' chaufför och de två bröderna Arenal runt i Mexiko City. Bilen stannade på olika ställen för att hämta maskingevär och paket med mexikanska armé- och polisuniformer. En del av dessa uniformer hade förvärvats olagligt från mexikansk personal; andra hade tillverkats för ändamålet av det allra bästa material och av skickliga skräddare. Utom vapen och uniformer hämtade chauffören en förlängningsstege, en repstege, hakar och krok, en elektrisk svängsåg, två hög-explosiva bomber och flera handgjorda brandbomber packade i termosflaskor.

Operationen förbereddes i stor stil och inga utgifter sparades för att se till att den stora anfallsstyrkan var välekiperad och välbeväpnad. Flera veckor senare skulle Siqueiros påstå att han hade finansierat dessa förberedelser personligen genom att sälja en del av sina målningar. Andra skulle komma att säga att medlen hade utbetalats av NKVD.

Siqueiros var verkligen en framgångsrik målare. En del av hans dukar har en emotionell värme, är mjuka och flödande, på samma gång stränga i gestaltningen och lysande i färgen. Han gjorde också revolutionära målningar, där han skildrar tortyr eller förstörelse eller ger bilden av en indians orörliga ansikte, tolkad som en människa bakom traditionens mask. Det har sagts att om en psykiater ställdes inför sex av Mexikos största samtida målare och tillfrågades vilken av dem som var en mördare, så skulle han inte välja ut Siqueiros.

Denna natt satte Siqueiros på sig en mexikansk majors-uniform, lösmustasch och mörka glasögon. Han och den skugglike chefen för operationen, den så kallade ”Franske juden”, Felipe, körde omkring i staden och samlade ihop de deltagare i sammansvärjningen som hade använts för rkognoscering eller vakttjänst, men som inte skulle delta i det kommande anfallet. Dessa personer blev tillsagda att ge sig iväg och hålla sig dolda en tid. Beträffande den man, som senare inför polismyndigheterna av en ung mexikansk ligamedlem kallades ”den franske juden” och som varit föremål för gissningar från alla forskare i mordet på Trotskij, så råder knappast något tvivel om

att han var Leonid Eitingon. Presenterad för den mexikanska kommunistiska eliten som ”general Leonov” använde han tydligen täcknamnet ”Felipe” i sina kontakter med den brokiga samling som Siqueiros utvalt. Det är känt att Felipe talade franska med rysk accent.

Bland de mindre betydande personerna i komplotten, som fick order av Siqueiros att ”gå under jorden”, och som skulle komma att plockas upp av polisen inom ganska kort tid, fanns två kommunistiska kvinnliga spioner, Julia Barrados de Serrano och Anita Lopez. Dessa kvinnor hade engagerats av den mexikanske målaren Antonio Pujol och placerats i en lägenhet nära Trotskijs villa. Deras uppgift var att flirta med de mexikanska poliserna som höll vakt runt Trotskijs hem och skickats dit på order av president Cardenas. Kvinnorna skulle också förse konspiratörerna med fortlöpande informationer om vakttjänsten.

På kvällen den 23 maj sade flickorna till sina beundrare som patrullerade fram och tillbaka på gatan att de skulle flytta från lägenheten och därför skulle ha en avskedsbjudning för hela polisstyrkan. Genom denna krigslist hade Siqueiros försäkrat sig om att bara ett par poliserna skulle behöva avväpnas, eftersom de andra skulle lämna sina poster för att roa sig med flickorna. En av dessa, Julia Barrados, var gift med David Serrano, som hade kämpat i Spanien i de republikanska styrkorna. Han hade övergett Julia där och begått tvegifte med en spansk flicka. Detta par hade en liten dotter som de givit namnet Sovietita. David Serrano, som var medlem i politbyrån i mexikanska kommunistpartiet, hade utbildats i Moskva och i Spanien för NKVD-arbete under de föregående sex åren och blev vid sin hemkomst förbindelseman mellan partiet och Sovjetorganisationen. I ”Operation Trotskij” var han en av Siqueiros främsta medhjälpare.

Omkring två timmar efter midnatt skickades fyra bilar som användes i operationen till sex förutbestämda samlingsplatser, där de tog upp en anfallsstyrka på omkring tjugo man. Sedan fortsattes färden med 50 meters mellanrum mellan bilarna till Coyoacán mot Trotskijs befästa villa, omgiven av en hög mur, bakom vilken Trotskij hade sin egen vakt av unga bundsförvanter. En av dessa hade vanligen i uppdrag att stå på vakt i det torn som reste sig i hörnet av villan mot gatan.

Medlemmarna i anfallsstyrkan parkerade sina bilar ett kvarter längre bort och avancerade till fots mot Trotskijs villa. I sina polis- och arméuniformer överrumplade angriparna, anförda av Siqueiros, de poliserna som stod på vakt och fängslade dem under gevärshot.

En del av polisstyrkan tillbringade natten efter avskedsfesten i de kvinnliga spionerna Anitas och Julias lägenhet.

Sedan skar Siqueiros' män av telefontrådarna, som gick in i huset, och den hemliga elektriska ledningen till alarmklockan till polisens högkvarter i Coyoacán. De visste att den man som skulle stå på vakt inne i huset vid tiden för anfallet skulle vara Robert Sheldon Harte, Trotskijs 23-åriga amerikanske anhängare, son till en välbärgad affärsman i New York. Den unge Harte hade kommit ner till Mexiko som frivillig vakt bara några veckor tidigare.

Tiden för anfallet var bestämd till den natt då Harte skulle vara i tjänst bakom den reglade porten. Den kvällen arbetade Trotskij till sent på sin bok, och hans litterära sekreterare Fanny Yanovich, som bodde ett stycke längre bort i Mexiko City, var inte färdig att ge sig iväg förrän klockan elva. Harte erbjöd sig att köra henne hem, och på vägen överhopade han henne med frågor om innehållet i Trotskijs kommande bok om Stalin. Det var självklart en sak som intresserade Harte mycket. Det kom senare fram att Ramón hade bemödat sig om att göra sig till vän med Harte, som var en sorglös, lättrogen yngling. De var ute och festade tillsammans. Ramón kände och blev ofta uppringd av många kvinnor, och det fanns starka misstankar om att de sökte erotiska äventyr tillsammans. Harte kom att lita helt och fullt på den blivande mördaren. Efter att ha följt mrs

Yanovich hem återvände Harte till Coyoacán för att återuppta sin vakt vid ingången. Klockan var lite över fyra innan det ödesdigra ögonblicket för anfallet kom.

Säkerhetsåtgärderna i villan hade planerats mycket omsorgsfullt för att förhindra att vakten överraskades och betvingades av en fientlig styrka. Det var meningen att vakten skulle dra från den första regeln, öppna huvuddörren en aning och med starkt ljus belysa den som bad att få komma in. Om han så igenkände och godkände besökaren, kunde han antingen trycka på den elektriska knappen för att helt öppna huvudporten eller också kunde han signalera till vakten i tornet att göra detta. Denne tornvakt, som var beväpnad med ett kulsprutegevär, var inte på sin post den natten.

En liten grupp av attentatsmännen i uniform gick till ingången och drog i klocksträngen. Sheldon Harte kom till dörren och öppnade den utan synbar tvekan. Sedan välde hela anfallsstyrkan in och delade upp sig i grupper. En av de anfallande, beväpnad med ett maskingevär, rusade till ett stort träd i pation, tog betäckning bakom det och sköt en skur av kulor mot utgången till vaktförläggningen, en avskild byggnad på baksidan. De fem vakterna sov i ett rum som bara hade en dörr, så de var nu blockerade. Trotskij, som hade fört Röda Armén till seger, hade tydligen mycket liten erfarenhet av detta slags strid.

En av angriparna, som talade engelska med amerikansk accent, ropade i ett till vakterna: ”Håll er inne där, så blir ni inte sårade!” Två av vakterna, Charles Cornell och Otto Schüssler, hade gjort försök att få kontakt med Trotskij eller också besvara angriparnas eld, men hade avråtts av kaptenen för vakten, Harold Robins, som gav dem order att inta skyddsställning och undvika faran. En av dem sköt emellertid på en angripare men missade. Dessa fem var Trotskijs livvakt.

Huvudgruppen av angriparna fortsatte direkt mot de två sovrummen i huset, där de visste att makarna Trotskij och deras sonson sov. Med sina Thomsongevär öppnade de en mördande eld in i dessa två rum, i det de sköt både genom fönstren och de stängda sovrumsdörrarna.

Trotskij och Natalia kastade sig genast ner på golvet och sökte skydd under en säng. Eldgivningen mot rummet fortsatte under flera minuter. Angriparna försökte inte gå in i Trotskijs rum, vilket bevisar att de visste att det fanns en anordning på dörren som när den väl var påkopplad automatiskt sköt mot alla som försökte gå över tröskeln. Verkan av maskingevärselden emot fönstret hindrades delvis av ställuckorna. Men när polisen undersökte Trotskijs sovrum fann de att 73 kulor hade trängt in dit.

När angriparna skulle ge sig iväg, placerade en av dem en brandbomb vid dörren mellan Trotskijs och sonsonens rum. Dörren och de närliggande golvbräderna började brinna. Avsikten var att förstöra huset och därmed också Trotskijs arkiv och manuskriptet till hans Stalinbiografi. En annan brandbomb slungades genom ett fönster, hamnade i trädgården och brände ett stycke av gräsmattan. Just när angriparna skulle lämna huset uppenbarade sig en av dem på tröskeln mellan sonsonens och makarna Trotskijs rum för att utdela ”nådstöten”. Han avfyrade flera kulsvärmar rakt in i sängarna, vände sig om och skyndade ut. Angriparna gav sig iväg i tron att de hade utfört sitt uppdrag, säkra på att Trotskijs omöjligt kunde ha överlevt deras korseld.

För den händelse brandbomberna inte lyckades förstöra Trotskijs hus med mängder av dokument som var diskriminerande för Stalin, hade angriparna vidtagit det extra försiktighetsmålet att lämna efter sig en kraftig bomb. ”Vid den undersökning, som myndigheterna sedan gjorde, fann man på gården en bomb som innehöll ett och ett halvt kilo dynamit”, skrev Natalia Trotskij efteråt. ”Enligt rapporterna var det något slags tekniskt fel på bomben ... men undersökningen visade att den hade tillräcklig styrka för att spränga hela huset från grunden.”

När angriparna drog sig tillbaka tog de med sig Sheldon Harte, som inte gjorde något särskilt

motstånd. En av de fastbundna poliserna berättade i sitt vittnesmål att Sheldon Harte hölls fast med våld i armarna av två av angriparna när han fördes ut till en av deras bilar. Hartes gåtfulla uppförande vid den kritiska punkten av Siqueiros operation blev föremål för tvistigheter, till och med efter att hans döda kropp hittades i en grund grav i utkanterna av Mexiko City några veckor senare.

Angriparna tog med sig två bilar, som tillhörde Trotskij's hushåll, genom att använda startnycklar som lämnats kvar i fordonen. Dessa bilar övergavs inte långt från platsen för attentatet. När polisen fann dem hittade de bland annat en repstege, en äntherhake, en elektrisk såg, en järnstång (av det slag som i Mexikos undre värld kallas för "det heliga barnet"), kläder, gehäng, 45-kaliberspatroner, kulsprutegevärshållare, en yxa och två musergevär.

Makarna Trotskij och deras tioårige sonson överlevde den fruktansvärda skottlossningen, en räddning som gränsade till det mirakulösa. Hur detta hände har målande beskrivits av dem båda. "Angreppet kom i gryningen, omkring klockan 4 på morgonen", skrev Trotskij två veckor efter attentatsnatten. "Jag sov tungt då jag hade tagit sömnmedel efter ett hårt dagsverke. Jag vaknade av skottlossningen, men kände mig mycket sömndrucken och trodde först att en nationalfest firades utanför murarna. Men explosionerna var alldeles för nära, mitt inne i rummet, bredvid mig och över huvudet på mig. Krutlukten blev allt skarpare, allt mera genomträngande. Det stod klart att vad vi hela tiden väntat på nu höll på att hända: vi var anfallna. Var fanns poliserna som skulle stå på post utanför murarna? Var fanns vakterna på insidan? Bundna? Kidnappade? Dödade? Min hustru hade redan hoppat ur sängen. Skjutandet pågick utan uppehåll. Min hustru berättade senare för mig att hon hjälpte mig ner på golvet i mellanrummet mellan sängen och väggen. Det var alldeles riktigt. Hon hade stannat kvar böjd över mig bredvid väggen som för att skydda mig med sin kropp. Men genom viskningar och gester övertalade jag henne att lägga sig raklång på golvet. Skotten kom från alla håll, det var svårt att säga precis varifrån ... Glassplitter från fönsterrutorna och träflisor från väggarna flög i alla riktningar. Något senare kände jag att jag skadats lätt på två ställen på högra benet.

När skjutandet dog bort hörde vi vår sonson ropa i det angränsande rummet: Farfar! Barnets röst i mörkret under skottlossningen är det mest tragiska minnet av denna natt. Efter att det första skottet hade trängt genom hans säng (vilket bevisas av märkena på dörren och i väggen) hade pojken kastat sig under sängen. En av angriparna sköt rakt mot sängen, tydligen i panik; kulan gick igenom madrassen, träffade vår sonson i stortån och borrhade sig in i golvet. De kastade två brandbomber och lämnade vår sonsons sovrum ... Vid vår sonsons skrik beredde sig min hustru väg in i det redan tomma rummet. Därinne brann golvet, dörren och ett litet skåp. De har kidnappat Seva, sade jag till henne. Detta var det smärtsammaste ögonblicket. Skott hördes fortfarande, men redan på avstånd från vårt sovrum, någonstans i pation eller omedelbart utanför murarna. Terroristerna täckte tydligen sin reträtt. Min hustru skyndade sig att släcka eldslågorna med en filt. En hel vecka efteråt måste hon sköta om sina brännskador."

Mrs Trotskij skrev ner sina intryck av denna oförglömliga natt som en hyllning till sin döde son Sedov och till sin make Lev Davidovitj, ett år efter mordet på honom.

"De skjuter", skrev hon. "Lev Davidovitj är nu också vaken. Jag viskar i hans öra: De skjuter här i vårt rum. Jag trycker mig nära intill honom och knuffar honom mycket försiktigt och faller tillsammans med honom från den låga sängen ner på golvet ... Vi ligger på golvet, bredvid väggen i ett hörn ur vägen för korselden, som fortsätter utan uppehåll under flera minuter. ...

På tröskeln som skilde vårt sovrum från vår sonsons, blänkte en silhuett till upplyst av lågan från en brandbomb: skymten av en hjälm, blänkande knappar, ett utdraget ansikte som lystes upp

framför mig som i en dröm och så förlorade jag inkräktaren ur sikte. Skjutandet i rummet slutade. Vi hörde ljud av gevärsskott på avstånd i pation ...

När jag berättade händelserna under GPU:s nattliga anfall för vänner som besökte oss den dagen kände jag att det nästan var med glädje jag berättade det, men de som lyssnade hörde på mig med bestörtning. De kastade förskräckta blickar mot de två sängarnas huvudändar, där väggen var översållad med kulhål, och jag sade inom mig som en sorts ursäkt: Men trots allt så led fienderna nederlag.”

De följande dagarna växte mer och mer vår övertygelse om att det nederlag som våra fiender lidit vid detta tillfälle måste de reparera; att den som inspirerat till detta brott inte skulle avskräckas. Och vår glädje över att ha blivit räddade dämpades av utsikten till ett nytt besök och nödvändigheten att förbereda oss för det.

5. Vid nästa angrepp andra metoder

Medan fiaskot med 24-maj-attentatet mot Trotskij förorsakade bestörtning i Stalins högkvarter i Moskva avgjorde chefen för Mexikos hemliga polis, överste Salazar, som tog hand om förhöret, att hela affären var ett arrangerat överfall. Trotskij måste ha iscensatt det hela själv som en publikuppvisning för att vinna sympati för sin sak. Hur skulle man egentligen annars — om man nu inte trodde på underverk — kunna förklara de hundratals kulhålen överallt som förvandlade en dörr till Trotskijs sovrum till ett såll utan förlusten av ett enda människoliv eller utan att någon led allvarlig skada. Och så alla dessa misstänkta aspekter som pekade på en skenmanöver. Det var klart att angriparna måste ha haft intim kännedom och detaljerad vetskap om de tekniska arrangemangen i Trotskijs hus och de säkerhetsåtgärder som vidtagits för hans försvar. Det var tydligt att de hade vetat hur de skulle komma åt att klippa av telefontrådarna och den hemliga elektriska ledningen till alarmsystemet. De visste var vakterna sov och var man skulle placera män med automatvapen för att oskadliggöra dem. De visste exakt var familjen Trotskij sov och allt om skyddsanordningen, som gjorde det omöjligt för dem att skicka in en man i sovrummet för att göra slut på dem. Slutligen kände de till tjänstgöringstiderna för vakterna och visste när Sheldon Harte skulle vara på sin post vid huvudingången.

En av den mexikanska hemliga polisens första åtgärder var att låta arrestera Trotskijs tjänare och två av hans vakter för förhör. Nu hade polisen utarbetat en teori om att Trotskij själv hade iscensatt anfallet, vilket en del prokommunistiska tidningar tog fasta på som bästa sättet att hålla myndigheterna från de verkliga brottslingarnas spår.

Det kom ett uppbragt vredesutbrott från den gamle revolutionären själv i form av ett brev till president Cardenas, som tillrättavisade Salazar och befallde honom att släppa vakterna och be Trotskij om ursäkt.

Polisen koncentrerade då omedelbart sina misstankar på Sheldon Harte som medbrottsling i anfallet. Det faktum att han släppte in angriparna och for iväg med dem utan motstånd verkade misstänkt. På vilket Trotskij svarade: ”Om Sheldon Harte vore en GPU-agent kunde han ha dödat mig på natten och kommit undan utan att sätta 20 personer i rörelse som alla utsatte sig för en stor risk.”

Under denna period av förberedelser och utförande av anfallet den 24 maj bodde Ramón under namnet ”Jason” i ett turistläger, som ägdes och sköttes av en ovanligt frågvis amerikan som hette Shirley. Enligt vittnesmål som Shirley avlade inför polisen månader efter mordet på Trotskij, mottog Ramón många besök och telefonsamtal från kvinnor (Sylvia hade återvänt till

New York i mars). Shirley var övertygad om att en av dessa kvinnor talade med rysk accent. Den uppmärksamme ägaren lade märke till att när hans gäst använde telefonen på kontoret, satt han alltid med ryggen mot väggen och höll uppsikt över dörren för att hindra att någon lyssnade på honom.

Ramón tog sin bil och åkte ut på landet varje weekend, och när han kom tillbaka var den täckt med damm och smuts, men den nyfikne mr Shirley kunde inte räkna ut var hans gäst hade varit, för denne vred alltid tillbaka kilometermätaren eller kopplade av den.

Mycket närmare sanningen kom Shirleys observation att Ramón haft en koffert och två kappsäckar omsorgsfullt låsta på kontoret i turistlägret. De var mycket tunga, och Ramón hade sagt att de innehöll tekniska instrument. På kvällen samma dag som attentatet, den 23 maj, lastade han kofferten och kappsäckarna i bilen och körde iväg. Polisen drog den slutsatsen att han hade deltagit i komplotten, haft hemliga konferenser med ledarna både i turistlägret och på sitt kontor, att han hade lagrat vapnen och annan utrustning för angriparna och att hans bil använts för operationen.

Ramón kände och hade blivit god vän med Sheldon Harte. Enligt vad Trotskij's omgivning trodde, kunde detta förklara att Harte öppnat dörren denna natt i tanke att han bara släppte in en förtrolig och pålitlig vän.

Alla dessa informationer kom fram först efter mordet på Trotskij. Vid den här tiden, de dagar som följde efter det stora 24-maj-fiaskot, fanns inte den svagaste misstanke om Ramóns andel i sammansvärjningen, precis som det faktum att huvudrollen spelades av Siqueiros i det stora väpnade anfallet ännu var höljt i djupaste dunkel.

Trotskij ignorerade fullständigt möjligheten av att en förrädare skulle ha smugit sig in bland hans politiska följeslagare och underlät att forska i den egendomliga och självutplånande ”Jacsons” oregelbundna vanor — ”Jacson”, Sylvias ”man” och Rosmers påhäng. En undersökning av dessa misstänkta omständigheter, som lett Salazar till den felaktiga uppfattningen att det rörde sig om ett arrangerat brott, skulle ha fört Trotskij på mördarens spår, där denne listade sig in i hans hem. Sådana undersökningar var helt främmande för Trotskij's natur och filosofi — för honom var historien ett spel mellan olika krafter och inte mellan olika mänskliga varelser.

Han gjorde dock en grundlig undersökning av det kommunistiska ledarskapet i Mexiko och av NKVD:s underjordiska arbete där, och kom fram till slutsatsen att Siqueiros dirigerat raiden. Inom en vecka efter det misslyckade anfallet skulle Trotskij sträcka ut ett anklagande pekfinger mot Siqueiros i pressen och föreslå att han förhördes av polisen. Men Siqueiros och några av hans främsta medhjälpare stod inte att finna någonstans, eftersom de lämnat Mexiko City morgonen den 24 maj med okänd bestämmelseort.

Exakt fyra dagar senare, på morgonen den 28 maj, gjorde Trotskij för första gången bekantskap med sin blivande mördare. Endast en man med nerver av stål kunde gått i land med denna dags uppgift så snart efter att han deltagit i det misslyckade attentatet. Tillfället kom vid Alfred och Marguerite Rosmers planerade avresa från Veracruz till Förenta staterna. Rosmers hade klarat sig utan skador vid stormningen av Trotskij's villa, där de hade varit gäster under flera månader. När Ramón av Rosmers fick höra om deras plan att resa från Veracruz, erbjöd han sig att köra dem till den mexikanska hamnen i sin Buick, en resa på ungefär 300 miles på slingriga bergsvägar. Sin villighet att göra sig allt detta besvär förklarade han med att hans arbete ändå förde honom till Veracruz två gånger i månaden. Eftersom Natalia Trotskij aldrig hade sett den delen av Mexiko var hon ivrig att resa med, också som avkoppling från den svåra spänningen under de föregående dagarna. Ramón var bara alltför glad att samtycka till detta. Listan över besökare som Trotskij's

vakter nu förde ytterst noga visar att Ramón kom in på området klockan 7.58 på morgonen för att hämta Rosmers och deras sällskap, som också omfattade Riva Hansen, hustru till Trotskij's förste sekreterare. Händelsen beskrevs av hennes make, Joséph Hansen, som var med vid sammanträffandet: "Trotskij var i pation och träffade 'Jacson' för första gången. De skakade hand. Trotskij fortsatte med sitt arbete vid kycklingburen. 'Jacson' drog sig tillbaka och började prata med Seva, Trotskij's sonson, och gav honom ett leksaksflygplan. Både Natalia och Trotskij lade märke till honom i Sevas rum och frågade Seva vad det gällde. 'Jacson' förklarade då för dem hur planet fungerade. Med sin vanliga omsorg om andra frågade Trotskij Natalia om de inte skulle bjuda in 'Jacson'. Natalia svarade att han redan måste ha ätit frukost. Av artighet inbjöds han dock att komma in och slå sig ner vid bordet. Han drack en kopp kaffe. Detta var första gången som 'Jacson' satt till bords med Trotskij."

Resan till Veracruz gav Ramón tillfälle att utöva sin charm på Natalia Trotskij, som fann honom tillbakadragen och sympatisk. Efter att ha nått Veracruz' utkanter tycktes Ramón inte känna till vägen genom staden och stannade och gjorde förfrågningar. Inom sig tänkte Natalia att detta var underligt för en man som påstod sig ha gjort täta resor till platsen ifråga. Men hon slog bort tanken, och den kom inte tillbaka förrän det var för sent. Hon kom ihåg det när hon efter mordet letade i sitt minne.

På återresan tillsammans med de båda kvinnorna hade Ramón tillfälle att ytterligare odla bekantskapen med Mrs Trotskij. De anlände till Coyoacán den 30 maj och gick in i villan klockan 3.42 på eftermiddagen. Listan visar att Ramón stannade precis 30 minuter, men det finns inget bevis för att han den här gången träffade Trotskij eftersom det vanligen var dennes siestatimme.

Efter 24-maj-fiaskot tvådde mexikanska kommunistpartiet sina händer, och för en tid låtsades de till och med att de försköt Siqueiros och Carlos Contreras. En verkligt drastisk utrensning utfördes bakom kulisserna i Mexiko, tydligen på Moskvas order att hålla partiet utanför mordplanen. Ett av offren för denna utrensning var Pedro Checa, som fick betala dyrt för sin självständighet. Checa fördes till ett hus i Cuernavaca, där han vaktades av agenter för en av Sovjetcellerna i Mexiko. Han sades lida av tuberkulos. Hans närmaste vänner tilläts inte att träffa honom, inte ens hans hustru fick det.

Han dog flera månader senare. Detta dödsfall orsakade så mycken oro och misstänksamhet bland kommunistiska veteraner från spanska inbördeskriget att kadreerna samlades till ett särskilt möte för att få klarhet i situationen. Vid detta möte förklarade den läkare som skött om Checa — en framstående läkare, nära lierad med Sovjetkretsarna — att allt som kunde göras hade blivit gjort för att rädda patientens liv. Men dessa förklaringar ökade bara misstankarna om falskt spel när det gällde Checas död.

Mexikos hemliga underrättelseväsen under överste Salazar öppnade domstolsförhandlingarna om 24-maj-anfallet den 17 juni med att arresteras och identifiera ett par dussin personer. Bland dessa hopsamlade var de fyra chaufförer som hade kört anfallsstyrkan till Coyoacán. Dessa män hade lejts genom en kommunistisk fackförening för chaufförer och hade utvalts för sin politiska pålitlighet, men de talade. De upplysningar man fick från dem satte polisen på Siqueiros' spår. Hans privatchaufför avslöjade att hans arbetsgivare givit honom en ny la Salle med Texasplåtar och ett körkort med falskt namn. I sitt vittnesmål talade han om att han regelbundet skjutsat Siqueiros till huset där de två kvinnliga kommunistspionerna bodde. Polisen fann deras övergivna lägenhet nära Trotskij's villa och upptäckte att en av dem, Julia Barrados, hade glömt kvar en anteckningsbok. I den hade hon skrivit att Trotskij inte skulle dödas, men då han stod i vägen för kommunismens seger måste hans dokument stjälas. Denna förklaring var tydligen gjord för att användas på de mindre betydande medbrottslingarna i sammansvärjningen, för gemene man

bland partimedlemmarna.

Bland de mera betydande fångarna var David Serrano, Julias man, som ingått tvegifte. Han representerade NKVD i mexikanska kommunistpartiets politbyrå. Han förklarade sig oskyldig och lade fram ett alibi genom att förete tre kommunistflickor, som svor på att de hade varit tillsammans med honom hela natten. Serrano försökte skjuta ansvaret för raiden på sina förutvarande kamrater, som anklagats för trotskism, Laborde och Campa, som utstötts från partiet. Men undersökningen visade att kärngruppen i attentatet bestod av spanska flyktingar och mexikaner, som kämpat i Spanien som lojala stalinister. Ett annat inslag utgjordes av kommunistiska gruvarbetare från Jaliscobergen, som Siqueiros hade fått med sig och som var honom personligt tillgivna. De använde vapnen var Thomson automatpistoler tillverkade i Förenta staterna. Eftersom handeln med vapen är ett statligt monopol i Mexiko drog man slutsatsen att vapnen måste ha smugglats över gränsen. Den flyende Siqueiros stod ingenstans att finna. Men ekot av denna händelse komprometterade de mexikanska och spanska kommunisterna inför världsoptionen. Konstnärer och intellektuella, som gällt som ”liberala sympatisörer”, hade tagits på bar gärning i en gangsterkupp som skadat Sovjets prestige. Och Leo Trotskij hade vunnit världstrykte i radikala kretsar som en landsförvisad revolutionär som var motståndare till en mäktig terrorregim. Det mexikanska kommunistiska partiet bedyrade sin oskuld och försökte ta avstånd från Siqueiros, som beskrevs som en ”otyglad person som ansågs halvtokig”. Man fick veta att fyra dagar före det väpnade anfallet hade Siqueiros och hans yngre broder, Jesús, gått till ett litet hus som hyrts för operationen flera veckor tidigare. Detta hus låg i Santa Rosa, nära San Angels värdshus. Siqueiros' hustru, Angelica Arenal, syster till bröderna Arenal, som var med i sammansvärjningen, hade köpt en tältäng och andra möbler, som hittades i detta hus, byggt av soltorkat tegel och med tre rum. I källarvåningen fanns tre förrådsrum och ett litet kök. Upplysningar som Salazars män fick av fångarna förde dem till gömstället.

Huset såg fullkomligt övergivet ut när polisen slog ner på det under natten den 25 juni. Därinne stod ett målarstaffli, några färgpytsar, kläder och burkmat. Detektiverna lade märke till att golvet täckts med kalk. I källarköket visade jordgolvet spår av att nyligen ha blivit uppgrävt. Männerna letade reda på spadar och fick hjälp av en bonde i närheten. De gjorde en undersökning, och snart slog en stank av ruttnande kött emot dem. Försedda med gasmasker och med hjälp av strålkastare från ett par brandsprutor grävde männen upp kroppen. Det var Sheldon Harte. Kroppen hade övertäckts med osläckt kalk och hade fått en bronsaktig färg. Kroppens ställning var sådan att man fick intrycket av att mannen hade dödats under sömnen. Där fanns två kulsår, ett vid tinningen och det andra vid skallbasen, bakom örat — Sovjetbödlarnas favoritmetod att döda människor. Hypotesen att Trotskij s vakt dödats medan han sov besannades när polisen fann rester av det blodbestänkta tyget från en hopfällbar tältäng och ett blodigt täcke. Mördarna hade inte lyckats att fullständigt bränna upp dessa saker.

Innan natten var förbi hade överste Salazar väckt Trotskij, som identifierade det hemska fyndet som Hartes kropp. Fastän Trotskij energiskt förfäktade den döde ynglingens oskuld fortsatte mysteriet med hans uppträdande under attentatsnatten att förbrylla alla som forskade i brottet.

En av Siqueiros' hejdukar, Nestor Sanchez Hernández, påstod att när han hade frågat Siqueiros om den tjänstgörande vakten hade han fått till svar att det inte var någon risk att denne skulle förråda angriparna, vilket pekar på att Harte var köpt.

Mariano Hernández Vasques, den arbetslöse älskaren till Ana, en av de kvinnliga spionerna, vittnade också. Han hade använts att hjälpa flickorna att övervaka Trotskij s hem. På kvällen den 24 maj, som följde på attacken i gryningen samma dag, togs Hernandez med till det lilla huset i Santa Rosa av Luis Arenal, Siqueiros' svåger, och presenterades för Sheldon Harte där. Skulle

han vakta amerikanen, frågade han. Nej, ta hand om honom, blev han tillsagd. Den storväxte och kraftige Harte skulle sannerligen fordrat mer än en vakt om han hade varit fånge. Arenal ordnade så att en städerska kom till huset dagligen, men gav order om att hon inte skulle se amerikanen, han skulle gå ut och promenera under tiden. Enligt Vasques vittnesmål, som han höll fast vid efter ett tredjegradsförhör hos polisen, kom bröderna Arenal fem dagar senare på kvällen och började ett vänskapligt samtal med Harte på engelska. De betalade Vasques och avskedade honom. Polisens slutsatser angående brottet var att Harte hade dödat under sömnen den natten och att Luis och Leopoldo Arenal utfört dådet.

Varför mördades Sheldon Harte? Det kan tyckas logiskt att han, om han varit en lojal trotskist, skulle ha blivit skjuten på platsen attentatsnatten, utan det här besväret med att hålla honom gömd med hjälp av personer som skulle kunna vittna i saken. Ändrade hans "värdar" sina planer beträffande honom när de fick veta att Trotskij levde och att Ramón Mercader, som Harte kände, nu skulle överta den oavslutade morduppgiften? En sådan lösning på Sheldon Hartes gåta tycks sannolik när man betänker att han var en idealistisk ung man, som åtagit sig rollen som Trotskijs vakt som ett romantiskt uppdrag. Eftersom han inte var alltför noga i valet av kamrater och oerfaren i konspiratorers tillvägagångssätt kan han ha skaffat sig vänner bland stalinisterna, som inpyrde honom med fruktansvärda tvivel angående Trotskijs hängivenhet för revolutionens sak. Liksom de andra kanske han sedan deltog i 24-majattentatet och öppnade förrädiskt dörren för angriparna efter en försäkran att ingen skulle dödas, att deras enda uppgift var att bemäktiga sig Trotskijs arkiv för att bevisa för världen att han stämplade mot socialismen och Ryssland.

Trotskij hade haft anledning att läxa upp Harte kort efter att denne började sin vaktjänst. "Vårt hus skulle byggas om", erinrar sig mrs Trotskij denna händelse, "och det var nödvändigt att öppna grinden var 15-20 minuter för att släppa ut arbetaren med en skottkärra på gatan och sedan släppa in honom igen. Bob (Harte) var så upptagen av att göra en fågelbur att han för att inte behöva gå ifrån sitt arbete gav arbetaren nyckeln till grinden. Detta undgick inte Lev Davidovitj' uppmärksamhet. Denne förklarade för Bob att det var mycket vårdslöst gjort av honom och tillade: 'Det kan visa sig att ni blir det första offret för er egen oförsiktighet.'"

Bröderna Arenal flydde till New York, där en av dem, målaren Luis möttes av Anita Brenner, författare till flera böcker om Mexiko; Luis hade också varit medarbetare i kommunisttidningen New Masses. Hans yngre broder, Leopoldo, hade lett kommunistiskt organisationsarbete bland arbetarna i den förstatligade oljeindustrin. Båda var utrustade med personlig charm och mycket bildade. Trots sin förtroendepost i kommunistiska partiet var Leopoldo en "bon vivant" och något av en Don Juan. Utom den syster, som var gift med Siqueiros fanns det en annan syster, som inte hade något med kommunismen att göra. Modern var en dam av spansk överklassfamilj. I deras fädernehus vid Parisgatan 7 i Mexiko City fanns det många utländska kommunister, vanligen amerikanska, som antingen var konstnärer eller var i Mexiko i partiärenden och som bodde där som "paying guests".

Återverkningarna i New York av Arenals deltagande i Sheldon-Harteaffären visade sig omedelbart. Elisabeth Bentley, den hemliga kommunistkuriren, använde Rose Arenals, Luis Arenals övergivna hustrus adress som täckadress för den spionkrets som hon arbetade för. Miss Bentley visste naturligtvis inte att hon handskades med meddelanden som avhandlade mordplaner. Den dag tidningarna hade ett telegram från Mexiko City, som meddelade upptäckten av den dräpte Harte och att polisen sökte Luis och Leopoldo Arenal, ringde hon av gammal vana till Rose Arenal. Denna var i ett nästan hysteriskt tillstånd, sade att något förskräckligt hade hänt och ville att miss Bentley skulle komma till henne på kvällen.

När Elisabeth Bentley tog upp en tidning såg hon där en notis från Mexiko City om Sheldon

Harte — mördarna sades vara Leopoldo och Luis Arenal. Hon ringde genast sin överordnade, Jacob Golos. En timma senare möttes de vid en parksoffa vid Sheridantorget. Hon gav honom tidningen och pekade på notisen från Mexiko. Han läste den tankfullt och fattade ett ögonblickligt beslut för Elisabeth Bentleys räkning.

”Bryt alla förbindelser med Rose meddetsamma”, sade han häftigt, ”och visa dig inte där. Den här saken är alldeles för farlig.”

”Men hon väntar mig i kväll”, invände miss Bentley, ”och hon har bekymmer.”

”Vi kan inte ta risken”, sade han. ”Hon är troligen redan misstänkt, eftersom hon är Luis' hustru. Han kanske till och med gömmer sig där ute. Jag hoppas bara att hon inte bryter samman och säger alltför mycket.”

Moskva beslöt att genast organisera ett nytt attentat mot Trotskijs liv; den här gången skulle man inte ge honom någon chans att slippa undan. NKVD hade bestämt att inte tillåta någon ny avvikelse från det standardiserade mordmönstret. Siqueiros hade dragit in alldeles för många människor i sammansvärjningen för att hemligheten skulle kunna bevaras och inte vidtagit några säkra förberedelser för terroristernas flykt eller ordnat gömställen för dem. I Kreml fruktade man på goda grunder att myndigheterna skulle få lätt att reda ut trådarna i den sista komplotten med avbräck för Sovjets prestige och för dess världsomfattande organisation som följd. Det nya attentatet skulle utföras av en enda person. Och det föll på Ramóns lott att bli stjärnan i nästa stora föreställning. Han måste göra mera för att vinna Trotskijs vakters och sekreterares förtroende. Han måste ställa sig in ännu mer hos Mrs Trotskij — som förde ett isolerat liv i hemmet — genom sådana små uppmärksamheter som blommor och konfekt. Han skulle kort och gott förvärva en ställning som hemmahörande i Trotskijs umgängeskrets.

Genom Eitingons förmedling erhöi Caridad försäkringar från Moskva att man sörjde för hennes sons säkerhet och för att han skulle få en chans att slippa undan levande innan mordet upptäcktes. Moskva garanterade också att man skulle underlätta resan, ha en bil färdig för flykten med en chaufför och ett privat flygplan som väntade i Mexiko Citys flyghamn. Ramón skulle också förses med ett falskt pass, vars riktighet dokumenterades genom samverkan mellan Sovjets hemliga polis i Moskva och kommunisterna i mexikanska utrikesdepartementet.

Strax efter bröderna Arenals hemliga avresa till Förenta staterna reste Ramón Mercader till New York med flyg. Han uppenbarade sig på amerikanska konsulatet med sitt förfalskade kanadensiska pass i ”Jacsons” namn och begärde visum till Montreal, vilket skulle tillåta honom att göra ett uppehåll i New York. Trots den underliga stavningen av hans namn fick han utan svårighet visum. Det är onödigt att tillägga att han aldrig hade för avsikt att resa till Canada på det falska passet. Den 12 juni kom han för att säga adjö till Trotskij och för att tala om för honom att han flög till New York den dagen för att träffa sin chef, emedan affärerna gick dåligt. Han lämnade sin Buick att användas av vakterna, något som överensstämde med hans vana att göra Trotskijs och deras vänner små tjänster. Ibland tog han med sig deras gäster i bilen på sight-seeingturer. Den här dagen körde han Jake Cooper, en av vakterna, till flyghamnen, där han överlämnade bilen till denne. Medan de väntade på planet åt Cooper och Ramón lunch tillsammans. Cooper tog upp frågan om Ramóns förbindelser med Fjärde Internationalen, och denne nämnde några namn på trotskistledare utomlands med en antydning om sin vänskap med dem och om sin förbindelse med rörelsen.

Vad förde Ramón till New York? Enligt antydningar som hans mor gjort till en spansk kamrat hade Ramón kallats till New York för att konferera med ”general Leonov”, som hade lämnat Mexiko omedelbart efter fiaskot och rest till New York för att rådgöra om nästa rond i

”Operation Trotskij”. Det kan inte råda något tvivel om att Ramón i New York mötte NKVD:s permanente representant, som var anställd vid sovjetryska generalkonsulatet och ledde ”Operation Trotskij” i Förenta staterna. Instruktionerna till en dylik ledare iakttogs 1948 i Moskvas högkvarter av överste Vladimir Petrov, som ”hoppade av” med sin hustru i Australien. Nu har det blivit dokumentariskt fastslaget att denne representant var Gaik Ovakimian, chef för Jacob Golosklicken, i vilken både Louis Budenz och Elisabeth Bentley hade varit inblandade. Ovakimian, en sovjetrisk mästerspion, som arbetat i detta land utan att bli upptäckt under nästan ett decennium, var sammankopplad med det stora kanadensiska atomspionaget och avslöjades slutligen tack vare tips från brittisk spiontjänst. När han arresterades i New York den 5 maj 1941 begärde Ovakimian, som officiellt gällde som tjänsteman i ”Sovjet Amtorg Trading Corporation”,* diplomatisk immunitet, och Sovjetkonsulatet betalade en borgen på 25.000 dollar för att få honom frigiven i avvaktan på rättegång. Efter en ovanlig överenskommelse mellan Sovjetregeringen och Utrikesdepartementet, avslutad efter Hitlers anfall mot Ryssland, tilläts Ovakimian att återvända hem, i utbyte mot ett sovjetiskt löfte att bevilja hemresa för sex häktade amerikaner, ett löfte som i förbigående sagt aldrig blev riktigt infriat.

Vid tiden för Ramón Mercaders ankomst till Förenta staterna i juni 1940 höll Ovakimian alla trådar till ”Operation Trotskij” på denna sidan Atlanten i sin hand. Ramón tog in på ett New Yorkhotell med sin ”hustru” Sylvia till den 1 juli och träffade ibland hennes systrar och till och med makarna Rosmer. Han påstod att han tillbringade den mesta tiden på Wall Street, på sin uppdiaktade chefs kontor, men ingen besvärade sig med att kontrollera hans utsago. Inte heller bråkade Sylvia sin hjärna angående arten av hennes ”makes” verkliga arbete, som han utträttade i staden på hemliga möten med Sovjetexperter i mordets teknik.

Ramón förvarade förseglade paket i värdefacket på hotellet, där han och Sylvia bodde. Omslagen var förseglade med röda sigill. När han var färdig att resa till Mexiko skickade Ramón sitt bagage i förväg från hotellet, men tog paketen och spände med tjocka gummiband fast dem vid sina handleder innanför manschetterna. När Sylvia Ageloff frågade honom vad som fanns i paketen svarade han att de innehöll mexikansk valuta. Han visade henne emellertid inte deras innehåll. Efter mordet undrade myndigheterna mycket över detta. De röda sigillen tycktes bekräfta Ramóns version att det verkligen var sedelbuntar, men vad han tydligen underlät att berätta för Sylvia var att han hade fått dem från NKVD för att finansiera både mordet och den planerade flykten från platsen för brottet.

Ramón lämnade New York City omkring den 1 juli 1940. Han tog antagligen vägen New Orleans—San Antonio—Mexiko City. Han telefonerade till Sylvia från San Antonio för att säga adjö igen och tala om för henne att han skulle flyga till den mexikanska huvudstaden. Sylvia hörde emellertid ingenting från honom under de följande fyra veckorna. Hon telegraferade flera gånger, men fick inget svar. Hon var mycket orolig. Mot slutet av juli telefonerade Ramón till henne från Mexiko City. Han sade att han plötsligt hade blivit sjuk i en by i Puebla söder om den mexikanska huvudstaden. Han bad henne komma till Mexiko City omedelbart, och det gjorde hon i början av augusti. De slog sig ner på Hotel Montejo, ett lugnt, centralt beläget hotell vid Paseon.

På måndagen den 29 juli klockan 2.40 på eftermiddagen dök Ramón upp vid Trotskijs villa för att hämta sin Buick. Han stannade en timma och tio minuter. Eftersom han hade visat sig som sympatisör och betraktades som en medlem i den politiska familjen frågade vakterna honom om han hade besökt trotskistiska arbetarpartiets högkvarter i New York. När han medgav att han inte

* Organ för rysk-amerikansk handel. ö. a.

gjort det blev de förvånade och frågade: ”Varför?” Han förklarade att han tillbringat dagarna med att slava på ett Wall Streetkontor och kvällarna med att resonera med Sylvia och hennes systrar till förmån för Trotskij's åsikt att Sovjetunionen också under Stalin skulle försvaras mot anfall. I detta problem, som delade Trotskij-lägret i två grupper, höll Sylvia med minoriteten om, att Stalins regering inte var värd något stöd — i motsats till vad Trotskij själv ansåg. Ramón ställde sig på den senares sida. På detta sätt vann han Trotskij's ynnest, och denne såg i honom en rekryt, som kunde komma att bli värdefull för rörelsen.

Vakterna var emellertid upprörda över Ramón's underliga försummelse att inte besöka deras partihögkvarter i New York, ett faktum som de meddelade Trotskij.

”Det är naturligtvis sant att han är ganska lättsinnig”, anmärkte Trotskij om sin blivande mördare, ”och han kommer antagligen inte att bli någon stark medlem i Fjärde Internationalen. Inte desto mindre kan vi vinna honom. För att bygga upp partiet måste vi ha tilltro till att människor kan förändras.” Och han tillade att Ramón gjorde en del statistiska forskningar över situationen i Frankrike som kunde resultera i en användbar artikel.

Trotskij hade uppfostrats i den tidiga revolutionära skolan och beundrade Lenins vana att vinna särpräglade personer som lärjungar för sin sak. Han försökte nu visa sina bundsförvanter att Sylvias ”make” hade något inom sig som skulle kunna utvecklas till en tillgång för partiet.

Genierna i NKVD i Moskva, som planerat detta närmande, hade kommit på en psykologisk svaghet hos Trotskij som Ramón fann mycket givande att utnyttja. Vilken bättre möjlighet fanns det att kunna utföra mordet och komma undan med livet, än att utveckla ett lärjunge- och lärare-förhållande?

Trotskij gav till och med sin förste sekreterare, Joséph Hansen, en särskild vink om att han skulle ge sig tid med att göra sig god vän med Ramón för att hjälpa till att få honom närmare knuten till Fjärde Internationalen. Under de följande tre veckorna besökte Ramón Trotskij's hem ytterligare fem gånger. Den 31 juli tittade han in tidigt på kvällen för att ge mrs Trotskij en chokladask.

Efter Sylvias ankomst lade hon märke till en stor förändring hos Ramón, som mrs Trotskij bekräftade. Han var blek, nervös, irriterad och kunde inte äta. Hans hudfärg beskrevs som askgrå eller grönaktig. Han tillbringade många timmar av dagen till sängs och var föga meddelsam mot Sylvia. Ändå gjorde hon aldrig någon allvarlig ansträngning att ta reda på orsaken till hans nedslagenhet.

Ramón brottades vid denna tid med problemet om hur han skulle utföra mordet, liksom hur han skulle kunna ordna flykten. Hans psykiska tillstånd var sådant att han sade och gjorde många saker som logiskt borde ha fört till att han ertappats och avslöjats som Sovjetagent. Antingen dessa ”misstag” ingick som led i en frivillig taktik för att misslyckas eller gjordes omedvetet är de lika betecknande. Detta understrykes av det intryck han gjorde på Trotskij's stab, och som Hansen så livligt erinrade sig efter brottet: ”Han gjorde påtagligt intryck av att vara en nervös person, brådmogen, dyster, som om något gift arbetade sig väg genom hans hud. Det ryckte i hans ansikte. Han talade fort men fann med svårighet orden, vilket stundtals fick honom att stamma när han talade. Fast han inte var hes verkade rösten ändå tonlös. Han bar hornbågade glasögon, klädde sig elegant, hade sällan någon hatt på sitt mörkhåriga huvud. Det var omöjligt att fullfölja ett politiskt samtal med honom; han gick alltid över till ett annat ämne. Han påstod att han var en ivrig anhängare till Fjärde Internationalen och särskilt tillgiven Trotskij, om vilken han många gånger sade i beundrande tonfall i vakternas närvaro: 'Han har världens skarpaste intelligens'.”

Trotskisterna var inte fallna för någon misstänksamhet, vilket brukar vara normalt bland

underjordiska totalitära revolutionsgrupper. Följaktligen blev inte de motstridiga uppgifter som Ramón lämnade om sitt arbete i Mexiko dragna i tvivelsmål. Ramón hade ett turistkort utställt på Frank Jacson, kanadensisk ingenjör. På hotell Montejo skrev han emellertid in sig som nordamerikan, vilket i Mexiko betyder medborgare i Förenta staterna. Som vi vet hade han berättat olika historier för Sylvia och hennes systrar om sitt arbete. Han sade en gång till Natalia Trotskij att han planerade att föra in några diamantslipare till Mexiko från Belgien. Han talade om för vakten Otto Schüssler att han handlade med socker och olja. När han talade med Joséph Hansen påstod den blivande mördaren att han arbetade för en europeisk mäklare, som först gjort oljeaffärer med de allierade och sedan övergått till att handla med diamanter. Han påstod att hans lön var 50 dollar i veckan — inte ens 1940 var detta så värst mycket för affärer i stor skala. Han kallade sin arbetsgivare Peter Lubeck, direktör för en stor engelsk importfirma. Ingen brydde sig någonsin om att slå upp honom.

Mr Shirley från turistlägret där ”Jacson” hade stannat under våren 1940 gav ännu en version. När han talat med honom påstod Ramón att han var vägbyggnadsingenjör, sysselsatt med anläggandet av Chiapas huvudväg. Han tillade att han kommit till Mexiko City för en tid emedan han inte kunde göra något i Chiapas under regnperioden. Enligt den mexikanska pressen sade han till andra människor att han arbetade för en firma som framställde kokosnötolja i Torreón.

En del av de människor, för vilka Ramón berättade dessa motsägande historier, stod i nära personlig kontakt med varandra. De övriga kunde lätt ha träffats och jämfört sina erfarenheter, vilket inte alls var otroligt om man tänker på hur liten den amerikanska kolonin i Mexiko City var vid denna tid.

På så sätt löpte Ramón stor risk att bli avslöjad som bedragare innan han fick någon möjlighet att begå sitt brott. Dessa mångfaldiga historier var alldeles onödiga för utförandet av hans uppgift. Hans uppförande i detta hänseende kan ha berott på hans naturliga tendens att ta onödiga risker, på hans önskan att uttrycka förakt för människor som han bedrog eller på en medveten eller omedveten önskan att bringa sitt uppdrag på fall.

Vid ett tillfälle körde Ramón några trotskister från Minneapolis på besök hos sin chef på en sight-seeingtur till Toluca. De befann sig på en slingrande bergväg. Plötsligt vände han Buicken mot bråddjupet och så, i sista minuten, svängde han tillbaka upp på vägen. ”Här kunde det blivit slut med alltihop”, sade Ramón. Hans passagerare funderade inte över intermezzot när det inträffade.

Denna vana att lämna ledtrådar blev allt mer notorisk när han drogs in i närmare förbindelse med Trotskijns familj — där han bar en beundrars och lärjunges mask. Det är tänkbart att denna förbindelse skapade en helt ny och våldsamt känslöstörning inom honom, att döma av ett uttalande som han gjorde efter arresteringen.

”Hade ni rätt eller fel i att döda Trotskij?” tillfrågades han i en skriven test.

Mercader blev mycket nervös och skrev svaret med stor obeslutsamhet och många bläckfläckar: ”Ja, för om jag hade väntat och låtit mig övertygas av honom ...”

Var det tvivel på rättvisan i hans mission som gnagde honom eller var det kanske det ofrånkomliga i det förestående brottet, som gick honom på nerverna?

Joséph Hansen reflekterade över Ramóns själsliga tillstånd: ”Möjligen kan den entusiasm, som han först kände för sin uppgift, ha tunnats ut när han blev bekant med sitt offer och vakterna. Jag har hört talas om personer i det amerikanska spionväsendet som vunnits över till den sak som de fått i uppdrag att bekämpa ... Det är också svårt för mig att tro att hans erfarenhet med Sylvia inte lämnat något spår, trots hans hårdhet och egentliga avsikter.”

Trotsky hade blivit van vid att leva under ett överhängande mordhot. Varje morgon efter 24-maj-attentatet sade han till sin hustru när han vaknade: ”Ännu en lycklig dag. Vi lever ännu.” Liksom en man som avvaktar sin förestående avrättning i dödscellen hade Trotsky faktiskt uppgivit allt hopp om att undkomma Stalins mördarhand. Då han visste att männen i Kreml skulle slå till i ett kritiskt skede under kriget för att förminska nyhetens effekt på allmänna opinionen, förutsade Trotsky till och med alldeles riktigt att nästa anfall mot honom skulle inträffa när Hitler satte igång med slaget mot England. Inte desto mindre vidtogs mått och steg för att skydda Trotsky mot det väntade anfallet. Hans anhängare och vänner samlade ihop åtskilliga tusen dollar i Förenta staterna för att förvandla villan i Coyoacán till en verklig fästning. En armängeniör tillkallades för att planera ombyggnaden. Tjugofots murar byggdes. Ett skyddsrum konstruerades med bombsäkert tak och golv. Dubbla ståldörrar, som manövrerades med elektriska strömbrytare, ersatte den gamla träporten. Tre nya skottsäkra torn uppbyggdes för att behärska inte bara pation utan det omgivande grannskapet. Taggrådsstängsel och bombsäkra skyddsnet sattes upp.

Mexikanska regeringen tredubblade antalet polisvakter som posterade utanför Trotskijs villa.

James Cannon, den stridbare trotskistledaren i Förenta staterna, hade varit i Minneapolis och från Alarnas fackförening valt ut några särskilt hårdföra och kvalificerade män för att stärka den inre vakthållningen i Trotskijs hem. Trotsky gick motvilligt med på alla dessa drastiska förändringar. Han hade hela tiden varit motståndare till införandet av en ordning där rädslan för gömda vapen skulle göra att alla som kom in i hemmet blev föremål för kroppsvisitation. Han inlade också sitt veto emot förslaget att göra det till en sträng regel att han aldrig skulle träffa någon på tu man hand i sitt arbetsrum.

”Trotsky kunde inte stå ut med någon av dessa regler”, skrev Joséph Hansen. ”Antingen litar vi på folk och släpper in dem utan visitering, eller också släpper vi inte alls in dem. Han kunde inte tåla att hans vänner underkastade sig visitering ... Omsesidig misstro var i hans ögon en upplösande kraft, mycket värre än förekomsten av en spion i organisationen, emedan sådana misstankar ändå är odugliga när det gäller att upptäcka en verkligt skicklig provokatör.”

Medan befästningsarbetet pågick, promenerade Trotsky ofta i pation och föreslog förändringar och förbättringar. Ibland när han ensam gick fram och tillbaka längs gången kunde man höra honom prata för sig själv.

Vid ett tillfälle hördes han föra ett låtsat samtal med Bucharin, Kamenev och Zinovjev, Lenins gamla garde, som hade gått i förbund med Stalin mot Trotsky, endast för att senare bli förrådda och likviderade av Stalin. Trotsky, som aldrig kunde medge sina egna fel, förebrådde dessa utrensningens offer deras misstag.

Att leva i den klosterliknande fästningen tärde på Trotskijs sinne. Han sade ofta till Hansen: ”Det påminner mig om det första fängelset jag var i, i Kherson. Dörrarna låter likadant när de stängs. Det är inte ett hem; det är ett medeltidsfängelse.”

Senare talade han åter och åter om villan som ”fängelset”. I ett samtal med Ramón, i vilket Hansen och Cornell deltog, frågade Trotsky sin blivande mördare vad han tänkte om ”fästningen” som höll på att byggas. Ramón svarade att allt verkade bra gjort och tillade menande: ”Vid nästa anfall kommer GPU att använda andra metoder.”

”Vilka metoder?” frågade Hansen.

Mannen med isyxan i tankarna ryckte bara på axlarna.

Trotsky hade själv förutsett den andra metod som skulle användas mot honom, när han vid ett tillfälle anmärkt till Hansen: ”En enda GPU-agent, som kunde ge sig ut för att låtsas vara min

vän, skulle kunna mörda mig i mitt eget hem.” Men han förstod inte att hans blivande mördare nu stod alldeles intill honom, förklädd till vän.

6. Mordet

Överste Serebrianskij, mannen med den lysande konspirationshjärnan, satt lugn och framåtböjd i ett av hemliga polisens ämbetsrum vid Djerzinskijgatan 2 i Moskva och väntade på meddelande om att ”Operation Trotskij” hade slutförts. Han hade skisserat upp en plan, grundad på erfarenheten från ett mord, som Divisionen för speciella uppdrag nyligen lyckligt genomfört i utlandet, i en huvudstad i Mellersta Östern i början av år 1939. Enligt ett vittnesmål av NKVD-översten Vladimir Petrov, som senare hoppade av i Australien, behövde kommissarie Berija vid ett tillfälle en mördare för att likvidera en Sovjetambassadör som misstänktes för att göra upp planer på att lämna sin tjänst. ”Jag tror att det var antingen i Teheran eller Kabul”, förklarade Petrov, när han erinrade sig omständigheterna kring brottet. En av Petrovs kolleger i codavdelningen, en veteran från Röda Flottan, vid namn Bokov, som var mycket stark, utvaldes för uppdraget. Bokov kallades till kommissarie Berija, som talade om för honom att han hade utvalts för att utföra ett utomordentligt viktigt uppdrag.

”Kamrat”, sade Berija, ”jag har hört att du är en ovanligt stark man. Är du tillräckligt stark för att döda en man med ett enda slag av en järnstång?”

”Ja, kamrat kommissarie”, svarade Bokov.

Berija förklarade då att Sovjetambassadören ifråga var en förrädare, som höll på att desertera till fienden.

Utrustad med ett falskt diplomatiskt pass skickades Bokov iväg på sitt uppdrag. Vid ankomsten gav den lokale NKVD-representanten Bokov en kort järnstång, som kunde gömmas i kläderna, och tog honom med sig till ambassadörens kontor, under förevändning att han skulle visa denne sin vördnad. Bokov gick bakom ambassadören, slog till honom en gång med järnstången, som krossade hans skalle och dödade honom ögonblickligen. De två besökarna virade in kroppen i en matta för att inte lämna några blodfläckar efter sig, packade in den i en väntande jeep och skaffade undan den.

Ambassadörens hustru meddelades att hennes man plötsligt måst resa till Moskva i ett ärende av yttersta vikt och att åtgärder vidtagits för att hon skulle kunna följa efter honom dit.

Som Bokov senare sade till Petrov var detta ett mönstermord, som inte efterlämnade några spår.

Det dödande vapnet var visserligen primitivt, men exekutionen utfördes skickligt.

Ramón valde att använda en isyxa hellre än en järnstång, men som han senare erkände trodde han att ”ett enda slag skulle räcka för att döda mr Trotskij”. Denna plan användes för att tillåta Ramón att med mycket litet buller fullfölja sitt morduppdrag bakom den stängda dörren till Trotskijns arbetsrum och att sedan promenera ut genom den befästa villans grind, ”lugn och oantastad”, som Petrov uttryckte det.

Torsdagen den 8 augusti klockan 5.55 på eftermiddagen kom Ramón och Sylvia för att dricka te hos Trotskijns. Detta var första gången en sådan inbjudan hade gjorts till det unga paret. Vid bordet diskuterades politik. Diskussionen rörde sig om problemet att försvara Sovjetunionen, något som Trotskij pläderade för men som Sylvia hetsigt talade emot. Ramón deltog föga i samtalen, utom att han klart visade att han stod på Trotskijns sida.

Lördagen den 10 augusti klockan 3.25 på eftermiddagen stämplades Ramón in vid ingången till

Trotskijs villa. Han stannade 37 minuter. Vid den tiden hade hans förhållande till de flesta medlemmarna i Trotskijs hem stärkts så att han nästan räknades som en av dem.

”Det faktum att han var Sylvias man gav honom inte bara tillträde, utan skyddade honom också från misstankar”, förklarade Joséph Hansen efteråt. Detta var sant när det gällde vakterna och sekreterarna. Trotskijs själva oroades då och då av tvivel på mannen. Där var till exempel det tillfälle då Natalia i förbigående nämnde för honom om en promenad som hon gjort med sin make i det bergiga landskapet utanför Mexiko City, då Trotskij visat stort intresse för att samla kaktusplantor. Detta kom tydligen som en häpnadsväckande nyhet för Ramón, som aldrig hört talas om Trotskijs smak för långpromenader. ”Jag slogs av hans starka reaktion”, påminner hon sig efteråt. ”Vad! En promenad?” utropade han och erbjöd sig att följa med Trotskijs på deras nästa utflykt. Fast hans reaktion gjorde intryck på mrs Trotskij hejdade hon sig inte för att analysera händelsen som en möjlig ledtråd till vad han hade i sinnet.

”Jag förstod inte förrän senare varför han ville följa med Lev Davidovitj i bergen”, sade hon.

Så var det Ramóns skryt över sin inblandning i tvivelaktiga affärer för sin uppiktade chef, som, anmärkte han tillfälligtvis, hade gjort fantastiska förtjänster. Han antydde till och med att om Trotskijorganisationen ville satsa några tusen dollar kunde hans chef göra en förmögenhet åt Fjärde Internationalen för den summan. Trotskij, som tyckte illa om folk som sysslade med penningjobberi och som alltid skänkte hela sin royalty till sitt parti, kände att det var något fel med dessa erbjudanden från Sylvias vän.

En gång sade han till Natalia, som inte heller tyckte om dessa hänsyftningar på penningaffärer: ”Hur är det egentligen med hans rike chef? Det borde man ta reda på. När allt kommer omkring kan han vara någon fascistisk köpman. Och det vore nog bättre om vi inte mera toge emot Sylvias man.”

Men Trotskij försummade att följa upp misstanken. När Ramón bad honom om tid för ett möte för att gå igenom ett utkast till en artikel som han höll på att skriva, gick Trotskij beredvilligt med på att ta emot honom en stund. I ljuset av senare händelser blev det klart att detta var en general-repetition för den stora dagen.

En vecka senare, den 17 augusti klockan 4.35 på eftermiddagen, kom Ramón till det avtalade mötet. Trotskij var ensam i sitt arbetsrum, som det var hans vana när besöket gällde arbetet. Hela samvaron tog elva minuter. Natalia var inte hemma den eftermiddagen. Ramón bar sin regnrock på armen, eftersom augusti är en regnig tid i Mexiko, och han hade hatt på sig. Vidare är det anmärkningsvärt att han i stället för att ta en stol utan formaliteter satte sig på kanten av Trotskijs arbetsbord, som var belamrat med böcker och papper. Detta var ett mycket vanvördigt uppförande, då Trotskij var känd som en person med en grand seigneurs manér och själv var ytterligt noggrann i sin behandling av både människor och ting. Det var en verkligt upprörande erfarenhet för Trotskij.

”Jag tycker inte om honom”, sade han till sin hustru efter att ha grubblat över episoden. ”Vad är det egentligen för en karl? Man borde ta reda på mer om honom.” Han talade sedan om Ramóns föreslagna artikel och beskrev den som oredig och banal. ”Jag gav honom en del idéer”, tillade han och tycktes fundera över besöket. ”I går liknade han inte alls en fransman. Plötsligt satte han sig på mitt arbetsbord och han behöll hatten på hela tiden.”

”Ja, det är egendomligt”, instämde Natalia förbryllad. ”Han har aldrig hatt annars.”

”Den här gången hade han hatt”, betonade Trotskij men fortsatte inte resonemanget.

Natalia tänkte att Trotskij hade lagt märke till något nytt i Ramóns karaktär, men att han inte

gjorde sig någon brådska att dra slutsatser. Fastän också hon hade blivit förvånad över Sylvias "makes" egendomliga uppförande sköt hon undan sina tvivel.

Torsdagen den 20 augusti 1940 vaknade Leo Trotskij klockan sju. Han sade till sin hustru, Natalia: "Vet du, jag känner mig riktigt bra i dag, bättre än jag känt mig på länge. Jag tog en dubbel dos sömnmedel i går kväll, jag har märkt att det gör mig gott."

Efter Siqueiros' attentatförsök brukade Trotskij varje morgon när han slog upp ställuckorna, som skyddade deras sovrumsfönster från mördarkulor, hälsa Natalia med dessa ord: "Nå, nu kan inte Siqueiros få tag i oss." Och ibland sade han: "Ser du, trots allt dödade de oss inte i natt; och ändå är du inte nöjd." En morgon tillade han: "Ja Natasja, vi har fått ett uppskov."

Just denna dag, den 20 augusti, var Trotskij fylld av energi och ovanligt glad. Det var regntid i dalen, där aztekernas huvudstad en gång legat, men denna morgon sken solen klart medan stora, mörka molnmassor drev över kanterna av de vulkaniska tvillingtopparna Popocatepetl och Iztaccihuatl. Trotskij klädde sig hastigt efter sin massage och gick ut på gården, som lyste av rosor och geranier mitt ibland mexikanska kaktéer. Han började mata kaninerna och kycklingarna i deras burar. Av säkerhetsskäl hade detta blivit hans vanliga form av motion. Trotskij tyckte om att sköta djur. Han tyckte om kroppsarbete och liksom med andra uppgifter lade han ner en oerhörd energi i det.

Efter nära två timmars oavbrutet arbete i pation slog sig Trotskij ner vid frukostbordet klockan nio. Han talade åter om för Natalia hur bra han mådde och berörde också en artikel, som han planerade att diktera på morgonen.

Vid samma tid hade Ramón bråttom att ge sig iväg från hotell Montejo. Han hade känt sig dålig hela veckan och stannat på sitt rum, nummer 113, där han bodde med sin amerikanska "hustru". Direktrisen, miss Noriega, kände honom som Frank Jacson, kanadensare.

"Jacson" var mycket tillbakadragen, talade inte med någon av de andra gästerna och föredrog att sitta i hotellets trädgård, där han intog sin frukost och andra måltider. "Jacsons" ville tydligen vara för sig själva. De klädde sig enkelt. Miss Noriega tyckte att "mrs Jacson" var en ganska slarvig person.

På morgonen den 20 augusti lämnade "Jacson" hotellet tidigt. Miss Noriega såg honom gå med en regnrock instoppad under armen fast solen sken. Å andra sidan fanns de där stormmolnen som skockade sig runt Popocatepetls vulkantopp. Han sade till Sylvia att han skulle gå till Förenta staternas ambassad för att ordna med sitt visum för deras planerade avresa till New York. Han återvände vid middagstiden på dåligt humör.

Just i det ögonblicket gick Trotskij ut ur sitt arbetsrum och in i pation. "Hela dagen var ovanligt lugn", påminner sig hans hustru Natalia efteråt. "Jag såg honom stå där barhuvad i den brännande solen och jag skyndade mig att hämta hans vita mössa för att skydda hans huvud mot den obarmhärtiga solhettan."

Trotskij började arbeta på en essä, som behandlade värnplikten i Förenta staterna. Han avbröts av ett besök av sin advokat, Rigault, som hade med sig en ärekränkande artikel i El Popular, Lombardo Toledanos tidning, som tjänade som ett lätt kamouflerat språkrör för Komintern. Rigault representerade Trotskij i rättegången om 24-maj-attentatet, som ännu inte avslutats emedan sökandet efter dess organisatör David Siqueiros pågick. Klockan var ett. Den unge trotskisten Otto Schüssler, en av vakterna, var ledig från tjänsten den dagen och gick ner i staden för att vara tillsammans med sin fästmö under eftermiddagen och kvällen. Han stötte på Sylvia och hennes "man" mitt emot det vita, skimrande Palatset för de sköna konsterna, en utsirad mar-

morbyggnad, som dominerar affärscentrum i Mexiko City. ”Jacsons”, som var kända under detta namn i Trotskij's hem, sade att de skulle återvända till Förenta staterna dagen efter och att de skulle komma för att säga adjö till ”den gamle mannen” omkring klockan fyra eller fem på eftermiddagen. De bjöd Otto att ta sin fästnö med sig till en restaurang och äta middag med dem klockan åtta. Sylvia var älskvärd och leende. Den vanligen talföre Ramón var blek, verkade illa till mods och nästan stum. Plötsligt ursäktade han sig, sade att han hade ett avtalat möte och gick sin väg.

Sylvia berättade för Otto att hon var orolig. Hennes ”make” hade ömtålig hälsa fast han var atletiskt byggd. Utan tvivel berodde det på Mexiko City's höga läge och den sorts mat han envisades att äta. Hon gick tillbaka till hotellet och väntade oroligt på ett meddelande från honom. Långt fram på eftermiddagen besvarade hon miss Noriega med frågor om sin man och om han hade lämnat något meddelande till henne. Under tiden tittade Trotskij, sedan mr Rigault hade gått, in i sin hustrus rum för att tala om för henne att han och advokaten hade kommit överens om att det var nödvändigt att svara på ärekränkningen i El Popular. ”Och jag ska ta till offensiven och anklaga dem för fräckt förtal”, anmärkte han häftigt. Och än en gång försäkrade han Natalia: ”Jag mår fint.”

”Efter en kort siesta”, skrev hon efteråt, såg jag honom sitta vid sitt arbetsbord, som redan var täckt med papper, där han gjort anteckningar i El Popular-fallet. Han var fortfarande på gott humör. Och det kom mig att känna mig gladare. Lev Davidovitj hade sista tiden beklagat sig över allmän nervositet, som han då och då led svårt av. Han visste att det var ett övergående tillstånd, men på sista tiden tycktes han vara i större tvivelsmål om det än någonsin tidigare; vi tyckte båda att den här dagen markerade början till en förbättring i hans fysiska kondition. Han såg frisk ut också. Då och då öppnade jag dörren till hans arbetsrum helt lite för att inte störa honom och såg honom i hans vanliga ställning, böjd över bordet med pennan i handen. Jag erinrade mig raden: Ännu en och en avslutande handling och min skrift är färdig. Så talar den urgamle munkskrivaren Pimen i Pusjkins drama Boris Godounov när han tänker på Tsar Boris onda dåd.”

Trotskij arbetade till klockan fem på eftermiddagen och hade dikterat omkring femtio korta sidor av sin exposé över Stalins intriger och El Populars anfall mot honom.

”Jag gick tillbaka till Sylvia”, sade mördaren när han berättade om vad han gjort tidigare på eftermiddagen den ödesdigra dagen, ”och vi begav oss till Don Quijotesalongen, där vi tog en aperitif, och sedan följde jag henne till hotellet och lämnade henne där.”

Senare denna eftermiddag promenerade Ramón enligt egen uppgift omkring i staden. Faktum är att han dök upp vid Wells Fargokontoret, där han hämtade sin post.

Alla förberedelser var klara, och för ögonblicket fanns det ingenting för honom att göra. I regnrockens ena ficka fanns artikeln, som han hade skrivit och som Trotskij skulle granska. Den skulle tjäna som förevändning att gå in i Trotskij's arbetsrum och bli ensam med sitt offer.

Inne i kakiregnrocken, fastsydd vid högra fickans linning, fanns en dolk med brun slida broderad med silvertråd. Detta vapen var 133/4 tum långt. Som mordvapen var dolken inte särskilt lämplig, då den var alltför lång. Mercader köpte den, kanske helt impulsivt, i väntan på brottet, på La Lagunilla, det stora salutorget för andrahandsvaror i Mexiko City. Han hade också en isyxa, eller ”piolet”, vars skaft hade skurits av för att den lättare skulle kunna döljas. Det tunga träskaftet var omkring en fot långt. Yxans stålhuvud var omkring 7 tum från den ena spetsen till den andra och lika långt på båda sidor av skaftet. Huvudets ena sida var skarp som en ishacka. Denna användes vanligen för att få fotfäste i is- och klippväggen när man klättrar ovanför snögränsen. Den andra sidan var en kluven hammarklo, av bergsbestigare använd till att sönderhacka och klyva isblock.

Detta vapen låg i en av den bruna regnrockens fickor och var fäst vid den med ett snöre.

I bakfickan i byxorna bar Ramón ett tredje vapen — en 45-kalibers Star automatpistol med åtta kulor i magasinet och en i loppet. Den var av spanskt fabrikat. På grund av dess kraftiga kaliber skulle den ha tillräcklig skjutverkan för att fälla en man varhelst han blev träffad.

Ramón bar också på sig ett brev med en föregiven förklaring inför världen av motivet för brottet. I denna uppiktade ”bekännelse” påstod han sig vara en desillusionerad anhängare till Trotskij, som denne befallt att resa till Sovjetunionen och döda Stalin, och att han med fasa hade ryggat tillbaka från förslaget. Detta brev var på franska och var troligen översatt av ”Jacson” själv. Han hade hela tiden inför trotskisterna gett sig ut för att vara en belgier, som reste på falskt kanadensiskt pass, och sagt att franska var hans modersmål. Den franska versionen hade maskinskrivits ett par dagar tidigare. Nu tog han fram en blyertspenna och skrev längst ner i brevet: ”Jac, den 20 augusti 1940.”

En ovanlig procedur. När man skriver ett brev på maskin är det vanligt att man skriver datum längst upp i högra hörnet på första sidan. Det faktum att brevet var daterat med blyertspenna visade tydligt att det hade gjorts i ordning i förväg och att Ramón antagligen hade haft det i sin ägo en tid. Det var också egendomligt att ”bekännelsebrevet” och artikeln som Trotskij skulle läsa igenom hade skrivits på olika maskiner. Senare skulle Ramón påstå att han efter att ha lämnat Wells Fargo körde till en öde plats nära den nya huvudvägen som ledde genom huvudstaden och nära järnvägs korsningen. Där säger han sig ha bränt upp sitt falska pass och andra papper. Antingen detta är sant eller inte hittades efter mordet inga dokument som avslöjade hans verkliga identitet eller hans roll i sammansvärjningen mot Trotskij, varken på honom själv eller i hans hotellrum.

Han hade nu gått över sitt Rubicon. Ramón gick tillbaka till platsen där han parkerat sin Buick och tog vägen till Coyoacán. Han oroade sig inte för möjligheten att Sylvia kunde gå till Trotskijs på egen hand för att söka efter honom eller möta honom där. Deras förhållande hade varat länge, och hans visste att hon var undergiven, beroende av honom och kanske lite rädd för honom. Hon tillhörde den sortens kvinnor som bekymrar sig och grämer sig och lätt drivs till tårar, men hon hade inte för vana att handla självständigt.

När Ramón närmade sig Coyoacán hade han framför sig två mycket svåra uppgifter: för det första att utföra vad han senare skulle kalla ”min stora historiska handling”, för det andra att fly med livet i behåll från den befästa villan. Alla förberedelser för mördarens flykt hade gjorts och allt var i ordning. Han skulle träffa Trotskij ensam i dennes arbetsrum. Han skulle döda honom med ett enda krossande slag av sin ”piolet” utan att någon märkte det. Han skulle sedan lämna arbetsrummet, gå ut ur huset och ta vägen genom pation till utgången. Väl ute på gatan skulle han gå in i sin bil och köra runt hörnet. (Där väntade en annan bil med hans mor och en chaufför vid ratten. Ett kvarter längre bort var Eitingon, chefen för operationen, stationerad i en annan bil med motorn igång.)

Ingen hade förutsett att Trotskij skulle kunna skrika till. Det antogs att han inte skulle få tillfälle att gripa tag i någon av de två laddade pistoler, som vanligen låg på hans arbetsbord, eller nå strömbrytaren som satte igång alarmsystemet. Det antogs vidare att mördaren skulle kunna lämna byggnaden innan någon annan kom in i arbetsrummet eller innan Natalia eller vakterna råkade titta in genom fönstret och märka att Trotskij inte satt i sin vanliga ställning vid sitt arbetsbord.

Om några av dessa missöden inträffade, hade Ramón sin automatpistol och kunde försöka skjuta sig ut ur det mur-omgärdade huset och trädgården, som var bevakad av en avdelning starkt beväpnade män på insidan och av mexikanska poliser på utsidan. På så sätt berodde hans chanser

att kunna fly helt och hållet på det perfekta handhavandet av mordvapnet bakom arbetsrummets stängda dörr, så att han skulle få tid att komma ut ur villan.

Om han lyckades lämna platsen levande i sin Buick, skulle han snabbt överge den för att undvika att bli upphunnen av eventuella förföljare och hoppa in i en av bilarna, som väntade på honom i närheten. Han skulle omedelbart köras till flygplatsen, där ett privat plan med piloten vid spakarna stod redo att starta. Ett alldeles nytt pass hade tillverkats för honom och gjorts giltigt genom speciella arrangemang med vissa personer i mexikanska utrikesdepartementet. Om han inte gjorde något misstag skulle "Jacson" vara i ett annat land med ett nytt namn och en ny nationalitet före midnatt efter mordet.

Trotskij, Natalia och en del av deras stab drack te vid femtiden som vanligt. Efter teet gick Trotskij ut i trädgården för att ge kaninerna mat igen.

Joséph Hansen, hans förste sekreterare, var på taket nära huvudtornet när Ramón anlände. Tillsammans med Hansen var sekreteraren och vakten C. Cornell och Melquiades Benitez, en ordonnans. Dessa tre kopplade en sirén till alarmsystemet, så att i händelse av ett nytt massanfall varning kunde ges samtidigt till hela vaktstyrkan och till de mexikanska poliserna, som var stationerade utanför murarna.

Omkring 20 minuter över fem på eftermiddagen såg Hansen Ramón närma sig i sin Buick Sedan. Vanligen parkerade han med sin främre kofångare mot den inhägnade muren.

Den här gången vände han emellertid bilen så att den stod parallellt med muren och vänd mot staden, som han kom ifrån. Hansen lade märke till detta faktum, men misstänkte inte Ramóns avsikt. Ramón gick ut ur sin bil och vinkade till de tre männen, som arbetade på taket. "Har Sylvia kommit ännu?" frågade han. Hansen blev förvånad. Han hade inte vetat om något avtalat möte med Sylvia och hennes "man", men Trotskij glömde ju ofta att tala om sådana saker för sina vakter.

"Nej", svarade Hansen. "Vänta ett ögonblick."

Cornell tryckte på strömbrytaren, och dubbeldörrarna öppnades. Inne i patien mottog en annan vakt "Jacson" och förde honom till kaninburen, där Trotskij matade sina djur. "Fuktigt gräs gör att kaninmagarna sväller upp", förklarade Trotskij när han valde ut torrt foder.

Natalia stod på balkongen och iakttog sin make när han matade djuren. Först kände hon inte igen mannen som var med honom, men så lyfte han på hatten och gick närmare balkongen för att hälsa på henne. Då kände hon igen Sylvias "make". Där är han igen, tänkte Natalia. Hur kommer det sig att han börjat komma hit så ofta?

"Jag är hemskt törstig", sade han efter att ha hälsat. "Kan jag komma in och få ett glas vatten?"

"Ni kanske vill ha en kopp te?" föreslog hon.

"Nej, nej", svarade han. "Jag åt sent och kan ännu känna maten ända hit upp." Han pekade på sin strupe. "Jag håller på att storkna." Natalia tyckte att hans ansikte var grågrönt och att han till och med var ännu mera nervös än vanligt. Varken hon eller någon av de andra såg dock något misstänkt i att han avböjde hennes inbjudan att dricka te.

"Varför har ni på er hatt och överrock?" frågade Natalia. "Det är så soligt i dag."

"Ja, men det varar nog inte så länge, vet ni — det kan bli regn", svarade han. Samtidigt tryckte han regnrocken hårt mot kroppen. Hon ville säga emot honom. Den tanken for genom hennes hjärna att "Jacson" alltid brukade skryta med att han kunde gå omkring barhuvad och utan rock i

det värsta väder. Men hon beslöt att inte driva saken längre.

”Hur mår Sylvia?” frågade hon.

Han tycktes inte förstå frågan. Avbruten i sina tankar upprepade han namnet slött som om han vaknade ur narkos.

”Sylvia? ... Sylvia ... Hon mår alltid bra”, svarade han till slut.

Nu började han gå tillbaka mot kaninburen, där Trotskij ännu arbetade. När han gjorde det frågade Natalia om hans artikel var färdig och om den var maskinskriven. Ramón gjorde en klumpig rörelse med sin vänstra hand, samma hand som tryckte regnrocken mot hans kropp, och drog fram några maskinskrivna ark.

”Det är bra att ert manuskript inte är skrivet för hand”, sade Natalia. ”Lev Davidovitj tycker inte om oläsliga manuskript.” ”Jacson” och Natalia närmade sig Trotskij.

”Han väntar på att Sylvia skall komma”, förklarade Trotskij för henne på ryska. ”De reser i morgon.”

Natalia sade att hon inte hade vetat det.

”Ja ... ja ... jag glömde att tala om det för dig.”

Hon sade att det var synd — han kunde ha tagit med sig en del saker för Trotskijs räkning till New York. Ramón sade att han kunde komma dagen efter vid ettiden. Men Natalia svarade: ”Nej, nej tack. Det skulle vara besvärligt för båda parter.”

Hon vände sig till Trotskij och svarade på hans antydning att de skulle bjuda ”Jacson” och Sylvia på te eller middag som en vänlig gest vid avskedet. Hon förklarade att han redan tackat nej till te på grund av att han kände sig dålig.

Trotskij såg uppmärksamt på honom.

”Ni är dålig igen. Ni ser dålig ut ... Det är inte bra.”

Det blev en paus. Trotskij ville tydligen inte gå ifrån kaninerna. Han hade gått igenom utkastet till ”Jacsons” artikel några dagar tidigare och hade inga höga tankar om den. Och så var det den där episoden med hatten som hade slagit Trotskij som egendomlig, i synnerhet när det gällde en man som alltid gick omkring barhuvad. Natalia kände att hennes make hade lagt märke till något med Sylvias vän som höll på att ändra hans omdöme om mannen. Hon trodde att han just den 20 augusti var i färd med att smälta dessa nya intryck och nå ett resultat.

”Nå, vad säger ni, skall vi gå igenom er artikel?” Trotskij skakade av sig sin tvekan och vände sig till Ramón.

”Han stängde dörrarna till kaninburarna ordentligt och drog av sina arbetshandskar”, beskrev Natalia scenen. ”Han vårdade sina händer väl, eller snarare sina fingrar, eftersom den lättaste skråma irriterade honom och hindrade honom att skriva. Han höll alltid sin penna, liksom sina fingrar, i ordning. Han borstade av sin blåa blus och gick sakta och utan att säga något mot huset följd av 'Jacson' och mig. Jag gick med dem till dörren till Lev Davidovitj' arbetsrum.”

När Trotskij stängde dörren bakom sin besökare dök en tanke upp i hans sinne, som han snart erinrade sig på sin dödsbädd: Den här mannen skulle kunna döda mig.

Men han lyssnade inte till rösten från sitt undermedvetna.

Trotskij satt i sin stol med det breda, grovhuggna bordet, som han använde som skrivbord,

framför sig. Det var täckt med tidskrifter och böcker. Bläckpennor och blyertspennor stod i en kruka. Där fanns ett gammaldags läskblock, en papperskniv av elfenben, en svanhalslampa och diktafonen med dess rullar. Ett par tum från Trotskijs hand låg hans 25-kalibers automatpistol, som hade oljats och laddats om bara ett par dagar tidigare. Det fanns också en Colt 38 i arbetsrummet. Varje vapen hade sex patroner i magasinet. Strömbrytaren, som skulle sätta igång alarmsystemet, var också inom räckhåll för Trotskij. Det var i detta rum som ledaren för oppositionen mot Stalin tillbringade det mesta av sin tid när han var vaken. Där fanns till och med en schäslong i rummet, på vilken han tog sin dagliga siesta.

Ramón stod på Trotskijs vänstra sida, där han kunde hindra sitt offer från att vrida på strömbrytaren till alarmsystemet.

Vad som sedan hände berättade mördaren för polisen med följande ord: ”Jag lade avsiktligt min regnrock på bordet, så att jag kunde ta fram isyxan, som jag hade i fickan. Jag beslöt att inte förlora det enastående tillfälle som erbjöds mig, och precis i det ögonblick då Trotskij började läsa min artikel, som tjänat som förevändning för samtalet, tog jag ut min ”piolet” ur regnrocken, grep tag om den, och medan jag slöt ögonen gav jag honom ett fruktansvärt slag i huvudet ...

Mannen skrek på ett sätt som jag aldrig kommer att glömma så länge jag lever. Han skrek Aaaa ... mycket länge, oändligt länge, och det tycks mig ännu som om det skriket höll på att genomborra min hjärna ... Jag såg Trotskij rusa upp som en galning. Han kastade sig mot mig och bet mig i handen. Titta, ni kan ännu se märkena efter hans tänder ... Sedan stötte jag till honom så att han föll i golvet. Han reste sig med svårighet, och så sprang eller stapplade han, jag vet inte hur, ut ur rummet.”

De tre vakterna höll ännu på med arbetet uppe i huvudtornet. En av dem, Joséph Hansen, berättade vad som sedan hände: ”Ett förskräckligt skrik klöv eftermiddagslugnet, ett utdraget och ångestfullt skrik, till hälften tjut, till hälften snyftning. Det fick mig att springa upp, och jag rös ända in i mörket. Jag sprang från vakthuset ut på taket. Var det en olyckshändelse med en av arbetarna, som höll på med ombyggnadsarbetet? Ljud av häftig strid hördes från ”den gamle mannens” arbetsrum, och Melquiades riktade ett gevär mot fönstret nedanför. Trotskij i sin blåa arbetsblus blev synlig där ett ögonblick, kämpande mot någon, bröst mot bröst.

”Skjut inte”, skrek jag till Melquiades, ”du kan träffa Den gamle!” Melquiades och Cornell stannade på taket och täckte utgångarna från arbetsrummet med sina gevär. Jag vred på huvudströmbrytaren till alarmsystemet och gled nerför stegen in i biblioteket. När jag kom in genom dörren som förband biblioteket med matsalen stapplade Den gamle ut ur sitt arbetsrum en liten bit därifrån med blodet strömmande ner över ansiktet.

'Se, vad de har gjort med mig!' sade han.

I samma ögonblick kom Harold Robins genom matsalens norra dörr med Natalia efter sig. I det hon häftigt slog armarna om Trotskij drog hon honom mot balkongen. Tre eller fyra minuter efter att Natalia hade lämnat Trotskij och Ramón vid dörren hörde hon 'ett förskräckligt, själsskakande skrik', och utan att förstå att det kom från hennes make rusade hon i riktning mot det ångestfulla ljudet. Trotskij lutade sig mot dörrposten mellan matsalen och balkongen, hans ansikte var täckt med blod, hans händer var slappa, hans skarpa blå ögon tomma utan glasögonen (de hade krossats under striden).

'Vad har hänt? Vad har hänt?' skrek Natalia.”

”Jag slog armarna om honom, men han svarade inte genast”, erinrar hon sig senare. ”Det flög en tanke genom min hjärna: kanske hade något fallit från taket — de arbetade med reparationer

däruppe — men varför var han här?

Och han sade lugnt till mig utan indignation, bitterhet eller irritation: 'Jacson'. Lev Davidovitj sade det som om han ville säga: Det har hänt. Vi tog några få steg, och medan jag höll om honom sjönk Lev Davidovitj till golvet på den lilla mattan som låg där.”

Hansen berättar vad som skedde detta ögonblick: ”Harold och jag hade rusat emot 'Jacson' som stod i arbetsrummet, flämtande med förvridet ansikte, slappa armar och med automatpistolen dinglande i handen. Harold var närmare honom. 'Ta hand om honom du', sade jag, 'jag ska se efter vad som hänt med Den gamle.' I samma ögonblick jag vände mig slog Robins mördaren i golvet.

Trotskij raglade tillbaka in i matsalen. Den snyftande Natalia försökte hjälpa honom. 'Se vad de har gjort', sade hon. Just när jag lade armen om Den gamle föll han ihop nära matbordet.

Såret i hans huvud verkade vid första anblicken ytligt. Jag hade inte hört något skott. 'Jacson' måste ha slagit till med något tillhygge. 'Vad hände?' frågade jag Den gamle.

'Jacson sköt mig med en revolver; jag är allvarligt sårad ... Jag känner att den här gången är det slutet.'

'Det är bara ett ytligt sår. Ni kommer att bli frisk', försökte jag försäkra honom.

'Vi talade om fransk statistik', sade Den gamle.

'Slog han er bakifrån?' frågade jag.

Trotskij svarade inte.

'Nej, han sköt er inte', sade jag, 'vi hörde inget skott.' 'Han slog er med någonting.'

Trotskij såg tvivlande ut, tryckte min hand. Mellan meningarna som vi växlade talade han till Natalia på ryska. Han förde hela tiden hennes hand till sina läppar. 'Natasja, jag älskar dig', sade han, och så lade han till 'Å ... å. ingen, ingen får lov att träffa dig utan att visiteras.'”

Natalias berättelse fortsätter: ”Jag placerade försiktigt en kudde under hans sårade huvud, höll en isbit mot såret och torkade bort blodet från hans ansikte med bomull ... 'Seva måste bort från allt det här', sade Trotskij, syftande på sin elvaåriga sonson. Han talade med allt större svårighet, men lugnt, och hans röst bröts när han fortsatte: 'Vet du, därinne — hans ögon vändes mot dörren till arbetsrummet — kände jag ... förstod jag vad han önskade göra ... Han tänkte slå till mig ... en gång till, men jag lät honom inte göra det.' Det fanns en ton av tillfredsställelse i dessa ord: 'Men jag lät honom inte göra det.'”

Just då såg Natalia en av vakterna, Charles Cornell, med kritvitt ansikte och revolver i handen, rusa in i arbetsrummet.

”Hur ska det bli med den där?” frågade hon den slagne Trotskij. ”De kommer att döda honom.”

”Nej... de får inte döda honom, han måste tvingas att tala.” Trotskij yttrade dessa ord långsamt.

Klockan var 5.50. Hansen klättrade upp på taket och ropade till polisen utanför att genast skaffa en ambulans. Man skickade efter en läkare i grannskapet.

När Hansen kom in i arbetsrummet såg han att Robins hade trängt in lönnmördaren i ett hörn; dennes pistol låg på bordet, hans blodfläckade yxa på golvet. Robins slog honom med sin pistolkolv. Hansen gick fram mot den förskräckte ”Jacson” och slog honom på munnen och bakom örat, och slog så hårt att han krossade sin hand. Sedan klubbade Robins ner mördaren med sin pistol.

Hansen erinrar sig arton år senare: ”Som han stod där i dörröppningen till Trotskijs arbetsrum, överstänkt med blod och med pistolen hängande i den slappa handen, såg han förstörd ut. Min första impuls var att skjuta honom. Men jag beslöt att det var bäst att låta bli. Jag kände mig säker på att han skulle tala om vi kunde hålla på med honom en stund. Så jag höll polisen utanför medan först Harold, sedan vi båda och så Harold ensam bearbetade honom. Men han ville inte tala. Jag tror att han blev medvetlös två gånger eller så, och jag blev åter rädd för att vi skulle ge efter för impulsen att döda honom. Det var första gången jag upptäckte hur hård denna människa verkligen var. Han skulle hellre dö än tala ...”

Flera år senare skulle politiska analytiker och romanförfattare väva en fantasibild av spekulationer kring lönnmördarens motstridande och dunkla yttranden den gången, sådana som ”de tvingade mig att göra det” och ”de har satt min mor i fängelse”. Men allt eftersom åren gick började till och med ögonvittnena tänka att mördaren sade de repliker som hörde till den välrepeterade rollen i det stora brottsdrama som han hjälpt till att iscensätta.

En undersökning av fången avslöjade alla vapen han hade gömt och 890 dollar i sedlar, en tillräckligt stor summa för att tillåta honom att hastigt lämna landet. Det var tydligt att han hade hoppats att kunna döda Trotskij tyst med ett enda slag, lämna huset utan att tilldra sig uppmärksamhet, men om det blev nödvändigt skjuta sig fri.

Tillbaka vid Trotskijs sida talade Hansen om för Den gamle att han hade sårats med en hacka och att såret var ytligt. ”Nej”, sade Trotskij. Han pekade på sitt hjärta. ”Jag känner här att den här gången har de lyckats. Ett svagt leende kom i hans ögon: ”Ta hand om Natalia. Hon har varit med mig i många, många år.”

Snart började hans reflexer försvagas i vänstra sidan. Ambulansen kom och tog honom till Gröna Korsets olycksfallsklinik. Natalia och Hansen åkte med den döende mannen till sjukhuset.

Trotskij drog Hansens huvud ner mot sin mun och viskade med stor ansträngning: ”Han var en politisk lönnmördare. 'Jacson' var medlem i GPU eller fascist. Troligast GPU.”

Omkring två och en halv timma senare gled Stalins revolutionära fiende in i medvetlösheten, från vilken han aldrig skulle vakna. Röntgen visade att det var nödvändigt att operera omedelbart, och framstående mexikanska hjärnspecialister trepanerade skallen. De upptäckte att ”Jacsons” isyxa hade trängt in nästan tre tum och orsakat stor förstörelse i hjärnvävnaden. Trotskij var nära sextiotvå år gammal och hade haft dålig hälsa de sista månaderna. Inte desto mindre levde han 26 timmar efter operationen, tack vare sin ursprungliga livståga.

Under tiden anlände Sylvia kl. 7.45 på eftermiddagen, ungefär två timmar efter mordet, en kvarts timme för sent till middagen med Otto Schüssler och hans fästmö. Hon blev upprörd då hon fann att hennes ”make” inte var där. ”Det är egendomligt. Jag vet inte vad det är med honom, men det är något som är på tok. När han är sen, brukar han alltid telefonera till hotellet. Han sade att han skulle komma och hämta mig vid halvfemtiden för att vi skulle säga adjö till Trotskijs, men han varken kom eller telefonerade. Jag hoppades att han skulle vara här.”

Hon telefonerade till hotell Montejo och andra ställen där han kunde vara. Strax efter åtta föreslog Schüssler att de skulle telefonera till Trotskijs, men Sylvia invände: ”Det är omöjligt att 'Jacson' är där. Han går aldrig dit utan mig.” Schüssler telefonerade i alla fall. Den som svarade sade till honom: ”Kom genast. 'Jacson' har försökt döda Den gamle.” I taxin berättade Schüssler för Sylvia vad han just fått veta. Under loppet av ett par minuter föll hela hennes värld i spillror.

De tre anlände till Trotskijs hus, där Sylvia fick en kort redogörelse för vad som hänt och sedan tillsades att gå till polisens högkvarter. Vid sin ankomst dit blev hon arresterad. Hemliga polisen

under överste Salazar ansåg henne som medbrottsling.

När de betraktade den misstänkta fann de framför sig en liten smärt kvinna, bräcklig som ett barn. Sylvia Ageloff var mörkblond, hennes hår var mjukt, fint och lätt vågigt. Ansiktet var hjärtformat, med en liten spetsig haka. Ögonbrynen var kraftigt markerade, ögonen stora i förhållande till ansiktet. Näsan var kort och rak, pannan mycket bred och kinderna lätt insjunkna. Hon var mycket närsynt och bar starka glasögon. Hon var flera år äldre än sin beundrare, som emellertid såg ut som en trettio års man. Hon verkade ointresserad av sin klädsel, och eftersom hon gav intryck av mjuk barnslighet saknade hon varje slag av personlighet. Hon var nu i ett nästan hysteriskt tillstånd och brast i gråt närhelst Trotskij's namn nämndes. Hon bad att polisen skulle döda hennes älskare. Förhørsledarna var förvånade över hur det varit möjligt för henne att ha levt tillsammans med fången under två år utan att ha en aning om vad han verkligen haft för sig. Hon sade att hon nu förstod att "Jaques Mornard", som hon trodde var hans rätta namn, var en GPU-agent, och att han hade uppvaktat henne endast för att få tillträde till Trotskij och döda honom. De trodde att hon spelade teater och spärrade in henne i Gröna Korsets Sjukhus, där den illa mörbultade "Jacson" var fånge och där Trotskij låg döende.

"Döda honom! Döda honom!" skrek hon mellan gråtkramperna.

Sent på eftermiddagen den 20 augusti, omkring klockan sex, när polislarmet gick och det hördes oväsen i grannskapet, visste Caridad Mercader och hennes älskare Eitingon, som satt i varsin bil, att något hade gått på tok. Plötsliga skrik ekade nerför gatan att Trotskij var död eller sårad. Och när Gröna Korsets ambulans kom susande till platsen för brottet förlorade Caridad och Eitingon ingen tid innan de gav sig iväg. Båda körde på olika vägar mot främmande land. Det var risk för att lönnmördarens identitet kunde upptäckas inom några timmar, att Caridads medverkan i brottet skulle förutsättas, och att mexikanska polisens alla resurser skulle mobiliseras i sökandet efter henne.

Genom sina speciella förbindelser hade spionageväsendet lyckats få ett nytt falskt pass för Caridad Mercader under ett annat namn, för att ersätta de papper med vilka hon kommit in i landet.

Innan mordnatten var över hade Caridad nått ett angränsande latin-amerikanskt land.

Eitingon, nu åter med täcknamnet "Leonov", begav sig vid samma tid iväg till Pacifichamnen Acapulco, där en sovjetisk lastbåt, förankrad utanför kusten, låg redo för avgång. Körd av en chaufför, som var pålitlig medlem i partiets hemliga tjänst, befann sig Sovjetofficeren efter en hel natts färd under Sovjetflagg ombord på båten. Samma dag var han utanför Mexikos jurisdiktion.

Caridad och Eitingon möttes igen i Moskva några veckor senare. Redan innan Caridad kom hade Angelica Arenal, Siqueiros hustru, fått asyl i Ryssland efter det misslyckade attentatet och stannade där i två år. Siqueiros var på den tiden flykting i Chile.

Stora ärebetygelser väntade Caridad. Lavrenti Berija själv tog henne med sig för att presentera henne för Stalin i Kreml. Hon dekorerades med Leninorden för sin andel i likvideringen av denne "farlige folkets fiende" och fick löfte om att allt skulle göras för att hjälpa hennes son så snart kriget tillät det. Det var under blitzten över London och den väntade tyska invasionen i England.

Stalin utdelade sedan sin regerings belöning till Ramón Mercader: orden Sovjetunionens hjälte för hans "tappra handling" — och anförtrödde medaljen åt modern till dess sonen befriades. Enrique Castro Delgado, författaren till den omdiskuterade skildringen: "J'ai perdu la Foi à Moscou", som var representant för spanska kommunistiska partiet i Kominterns högkvarter, bekräftar detta faktum. Delgado träffade Caridad ganska ofta i Moskva, där hon stolt visade sin

sons orden för honom.

7. Den falska självbiografien

President Lázaro Cardenas i Mexiko var en övertygad revolutionär socialist och var sympatiskt inställd mot Sovjetunionen. Ändå reagerade han med sitt karakteristiska mod mot den utmaning lönnmordet på Trotskij utgjorde. När nyheten först nådde honom förklarade han dådet för ”det smutsigaste brott som begåtts i Mexiko på länge”.

Den 30 augusti kommenterade Cardenas de mexikanska kommunisternas roll i mordet: ”Om de har ansett det lämpligt att överge samarbetet med den mexikanska arbetarrörelsen i dess kamp för vidare framsteg och i stället har lierat sig med en främmande makt i organiserandet av ett väpnat attentat, som vanäras civilisationen, då har resultatet visat sig i det nyligen begångna brottet, som kommer att klandras överallt och alltid av historien såsom vanärande för dem, som inspirerade till det, och som förnedrande för dem som föröfvade det.”

President och mrs Cardenas besökte Trotskijns änka för att uttrycka sitt beklagande. Cardenas ansåg att Mexikos ära stod på spel. Han gjorde klart för myndigheterna att han ville ha en grundlig undersökning och att ingen skyldig person, oberoende av ställning, skulle skyddas. Hans administration var emellertid fullständigt infiltrerad med kommunistiska element. Moskvas underjordiska organisation hade vunnit ansenlig makt att sätta ur spel eller kringgå polisiära beslut, att sprida rädsla, utdela straff och belöningar, utbreda lögner och undertrycka sanningen. Stalins anhängare var beredda till allt som stod i deras makt för att hindra att lönnmördarens identitet och hans förhållande till NKVD avslöjades. Dessutom slutade Cardenas presidentperiod 1940 — det vill säga några månader efter mordet.

Några minuter efter sex på eftermiddagen den 20 augusti begav sig chefen för mexikanska polisen, general José Manuel Nuñez till Coyoacán, där han arresterade den mörbultade och blödande ”Jacson”. Han togs till Gröna Korsets sjukhus och vaktades där av tio poliser för att hindra att han blev dödad eller begick självmord. Den 26 augusti flyttades ”Jacson” till den så kallade pansarcellen i sjätte distriktets polisstation, belägen i samma byggnad som sjukhuset.

Den man som hade huvudansvaret för förhöret var överste Leandro Sanchez Salazar, chef för Mexikos hemliga polis. Salazar, en yrkesmilitär, som hade utnämnts av president Cardenas, var varken kommunist eller medlöpare, och han var insatt i fallets politiska bakgrund, eftersom han hade undersökt 24-maj-attentatet mot Trotskijns hem och ännu var upptagen av att söka efter Siqueiros och hans medbrottslingar, som anklagats för mordet på Sheldon Harte.

På grund av Trotskijmordets världsomspännande betydelse konkurrerade två andra organisationer med Salazar. Dessa var den reguljära polisen under general Nuñez och Servicio Confidencial i inrikesministeriet, ett starkt kommunistinfiltrerat departement.

Efter arresteringen av ”Jacson” fann polisen ”Bekännelsebrevet”, som han hade på sig, undertecknat och daterat med blyertspenna omedelbart innan han begick brottet. Det var skrivet på franska och fyllde tre pappersark med enkelt radavstånd, och det innehöll en begäran att det skulle publiceras i händelse någonting hände den föregivne brevskrivaren ”Jac”. I detta öppna brev förklarade fången att han kom från en gammal belgisk familj. Som journaliststuderande i Paris hade han blivit intresserad av den ”sociala orättvisans” problem, hade slutit sig till den trotskistiska organisationen och hade varit redo ”att ge min sista blodsdroppe för saken”.

Enligt brevet hade en representant för Fjärde Internationalens Byrå (den trotskistiska) kontaktat honom i Paris med begäran att han skulle fara till Mexiko för att möta Trotskij ansikte mot

ansikte. Han gick entusiastiskt med på denna plan. Eftersom krigstidens mobilisering trätt i kraft måste organisationen förse honom med falska papper, liksom med pengar. Det klargjordes för honom, fortsatte ”bekännelsen” att ”det väntades mer av mig än av en vanlig partimedlem, men ingenting sades ut tydligt ...” Han instruerades att först hålla sig borta från Coyoacán och bara närma sig Trotskij så småningom, ”för att inte dra på mig uppmärksamheten ...”

Resten av brevet beskrev hans påstådda tilltagande besvikelse. Efter flera samtal föreslog Trotskij att han skulle resa till Sovjet-Ryssland, ”för att där organisera en serie attentat mot olika personer, särskilt mot Stalin”.

”Detta”, hävdar mördaren, ”var emot alla mina principer”, men han dolde sina verkliga känslor för att pejla Trotskijs falskhet. För brevskrivaren ”blev droppen som kom bägaren att rinna över” Trotskijs påstådda uppgift att han inte endast räknade med hjälp från en stormakt, utan också på att han skulle backas upp av en viss parlamentskommitté. Detta hänsyftar på Förenta staterna och på Dies-kommittén. Nu förstod han, fortsatte brevet, att ”stalinisterna kanske inte var så långt från sanningen när de anklagade Trotskij för att se på arbetarklassen som på ett par smutsiga strumpor”.

Brevet fortsatte med anklagelse efter anklagelse mot Trotskij. Han hyste inget annat än ringaktning för den mexikanska revolutionen, han planerade troligen mord på Mexikos högsta politiska ledare. Han hatade och misstrodde till och med sina egna partimedlemmar. Hur hade han kunnat kosta på sig ombyggnaden av huset i Coyoacán till en fästning? ”Kanske kunde konsuln för en stor utländsk makt, som besökte honom ofta, besvara den frågan.” Ännu en hän-syftning på Förenta staterna. Förklaringen avslutades i en känslös ton: ”Jag kan tillägga att eftersom jag är förlovad med en ung kvinna, som jag älskar av hela mitt hjärta emedan hon är god och lojal, så sade jag till honom att jag inte kunde resa till Ryssland emedan jag ville gifta mig först och därefter bara skulle resa tillsammans med min hustru, och då blev han mycket irriterad och sade till mig att jag måste bryta med henne, emedan jag inte kunde gifta mig med en medlem av 'detta minoritetsslödder' (oppositionen inom trotskismen). Ändå är det troligt att hon efter min handling inte vill se mig mera, det är inte desto mindre också för hennes skull som jag har beslutat att offra mig själv ytterligare för att befria arbetarrörelsen från en ledare som bara kan skada den, och jag är säker på att inte bara hon utan också historien senare kommer att hämnas mig när det blir klart att arbetarklassens oförsonlige fiende försvunnit.”

Detta brev var avsett att användas i händelse av Ramóns död eller flykt, det skulle ha hittats på hans döda kropp eller på brottsplatsen. Den enda självbiografiska uppgift det innehöll var att han studerat journalistik i Paris och kom från ”en gammal belgisk familj”. I krigstid och med både Belgien och Paris under tysk ockupation skulle inget av dessa påståenden kunna bli vederlagt i första taget. Experter skulle ha igenkänt brevet som karakteristiskt, både till stil och innehåll, för NKVD:s fabrikation. Detta faktum kunde inte ha bevisats så lätt om lönnmördaren dött på brottsplatsen eller flytt därifrån. Om han inte varit tillgänglig för undersökning kunde NKVD ha varit i stånd att få mordet på Trotskij att verka som ett olösligt problem. Ändå var brevets ”karaktärsdrag” det avgörande beviset för att det var en NKVD-produkt.

Det var särskilt intressant att brevet inte innehöll en stavelse av kritik mot den kommunistiska rörelsen, av Sovjetunionen eller av Stalin. Om Mercader verkligen hade beslutat sig för att förena sig med den lilla trotskistiska rörelsen hellre än med Stalins mäktiga kommunistiska mass-organisation, så skulle ändå det enda möjliga skälet ha varit att han kände sig besviken på och avskydde stalinismen. Frånvaron av varje sådan antydning i ”bekännelsen” av en desillusionerad trotskist var psykologiskt felaktig. NKVD satte emellertid aldrig in kritik mot Stalin i förfälskade dokument av det här slaget, eftersom dess hantlangare inte hade lust till något som möjligen

kunde misstolkas av deras ledare, som misstänkte allt och alla. Det var också besynnerligt att detta brev anklagade Trotskij för att vara i en stormakts och i en av dess ”parlamentskommittéers” sold. Här syntes åter Moskvas hand. Under Sovjets utrensning-rättegångar hade Trotskij brännmärkts som nazistagent. Men 1940 hade Sovjet-Ryssland och Nazityskland lierats i Stalin—Hitlerpakten, och legenden ändrades följaktligen: Trotskij var nu ett verktyg för ”den amerikanska imperialismen”! Efter nazistanfallet på USSR skulle trotskisterna åter brännmärkas som fascistagenter. Svamlet om vissa främmande makters kongresskommittéer och konsulter var typisk jargong av Moskvasnitt.

Det var också karakteristiskt för NKVD att inte anklaga Trotskij för en förstockad politik, utan för de mest fruktansvärda personliga och offentliga brott. Brevet hopade dessa anklagelser, den ena på den andra, utan någon urskiljning, utan blick för det sannolika. Enligt ”bekännelsen” såg Ramón när han mötte Trotskij ansikte mot ansikte en man besjälad endast av ”hat och hämndbegär, en person genomträngd av förakt för andra, en man som var både usel och korrumpad, som var en förrädare mot sina vänner, anhängare och välgörare. Han var en tyrann i sina personliga relationer, tog emot pengar av främmande makter och tvekade inte att planera mord på sina mexikanska värdar.” Om allt detta var sant, varför hade då ingen annan bland de hundratals personer som kände Trotskij väl, lagt märke till det? De var inte alla anhängare till Trotskij. Om Ramón hade sagt att han funnit Trotskij vara en verklig egoist, en politisk fanatiker, en man utan personlig värme eller otvungenhet i mänskliga förhållanden, en disciplinmänniska och något av en pedant, så skulle porträttet, ehuru hårt och ensidigt, kunnat vara igenkännbart. Max Eastman och Louis Fischer hade kommit med kritik av det slaget. Men dessa kritiker var ense om att erkänna Trotskijs personliga integritet, hans intellektuella överlägsenhet, hans allt uppslukande tilltro till sin egen marxistiska uppfattning av socialismen. Bilden av Trotskij i ”bekännelsen” hade ingen likhet med verkligheten. Den var snarare en kopia av den välkända karikatyr av Trotskij som tecknats av Stalin under Moskvarättegångarna och sedan dess outtröttligt efterapats av alla kommunistiska partier i världen.

Polisens närmaste problem var att undersöka påståendena i ”Jacsons” brev, att fastställa hans verkliga identitet och finna ut vilka hans medbrottslingar och anhängare var. När överste Salazar grep sig an med att fråga ut fången började han göra vissa omvärderingar. Salazar ansåg sin antagonist som en fulländad skådespelare med ett synnerligen rörligt intellekt. Under förhören var denne nervöse man — han var kedjerökare — på sin vakt och undvikande. När frågan kom direkt in på brottet blev han orolig. Polischefen fick intryck av en ”stor inre pina”. Fången påstod nu att hans rätta namn var Jacques Mornard Vandendreschd, att han var son till en bildad man, en belgisk diplomat, och att han föddes i Teheran 1904, när hans far var belgisk minister i Iran.

Han sade att hans föräldrar hade återvänt till Belgien när han var två år gammal. Enligt hans utökade fantasibiografi flyttade familjen till Paris då hans far hade dragit sig tillbaka åtta år senare. Han avlade akademisk examen i ett Jesuitcollege i Bryssel 1920, sedan gick han fyra år i belgiska militärskolor. Han var antimilitarist och besökte dessa skolor bara för att hans far insisterade på det. 1924 lämnade han Kungliga Akademien i Dixmude och for sedan till Paris för att studera journalistik vid Sorbonne. Han blev assistent hos en fransk sportskribent, Paul de Lacourt, som skrev för Le Soir. Hans honorar utökades med en familjeinkomst som var mycket riklig eftersom hans far hade dött 1926 och lämnat fyra millioner belgiska francs efter sig.

Han påstod att han gift sig med en belgisk flicka 1934, men de kom inte överens och separerade. Han var lagligt skild fem år senare. Han sade att han hade en äldre bror, Robert, en fyrtioårig diplomat. Till dessa påhittade uppgifter fogade han vissa data som kunde verifieras.

Han förklarade att han hade träffat Sylvia i Paris 1938 vid en tid då han ännu studerade

journalistik vid Sorbonne. Genom henne blev han intresserad av trotskismen. Han beskrev sin vistelse i Mexiko och lade detaljer till de korta uppgifterna i sitt brev om attentat mot Sovjetledares liv:

”Vid ett särskilt tillfälle ämnade Trotskij skicka mig till Ryssland med uppgift att organisera en ny tingens ordning i USSR. Han talade om för mig att jag måste resa till Shanghai med Kinaklippern, och där skulle jag möta andra agenter, som befann sig på olika båtar; tillsammans skulle vi resa genom Manchuriet och till Ryssland. Vår uppgift var att demoralisera Röda Armén och göra sabotage i rustningsfabriker och andra industrier. Men han argumenterade med Trotskij mot uppdraget”, påstod han. ”Trotskij behandlade mig som om jag varit papper i hans händer. Jag funderade över det en vecka och kom sedan till den slutsatsen att det inte fanns någon annan utväg än att döda honom och sedan begå självmord. Jag hoppades att jag skulle komma åt honom med ett slag. Jag ville ha tid att fly och det var därför jag tog en 'piolet'. Jag köpte pistolen av en person som handlar med vapen och betalade omkring 160 eller 170 pesos för den, och dessutom gav jag honom en skrivmaskin lördagen den sjuttonde. Den tjugonde skrev jag ett brev på denna maskin ... Jag var styv i att använda isyxan: två slag räckte för att slå sönder ett kolossalt isblock. Det var därför jag trodde att ett enda slag skulle räcka att döda mr Trotskij.

Om det misslyckades skulle jag få tid att skjuta mig själv. Därför beslöt jag att ha pistolen och som reservutväg dolken, som jag köpte på Lagunilla och som jag sytt in i fickan på min överrock. Om jag hade lyckats komma iväg från Trotskijs hus skulle jag ha gått till Nationalparken och tagit livet av mig.”

Med hjälp av medlemmar i Trotskijs sekretariat började mexikanska hemliga polisen snabbt sticka hål på denna berättelse. Även vid den mest ytliga undersökning började mördarens redogörelse falla sönder i sömmarna.

1. I sitt brev beskrev han sig själv som en invigd medlem i Trotskijorganisationen. Men i sin uppgift till poliserna var han endast en sympatisör. Sylvia Ageloff förklarade att när de var i Paris tillsammans, hade han inte visat något intresse för trotskismen och hade inte en gång besvärat sig med att läsa de politiska nyheterna i tidningarna. Under dessa omständigheter var det svårt att tro att Fjärde Internationalens Byrå, dess hemligt arbetande organ, hade utvalt honom för ett uppdrag av så avgörande betydelse. Att identifiera en medlem av organisationen som tillhörig Byrån skulle dessutom ha varit att bryta mot konspiratorisk praxis.

Nödvändigheten att följa denna regel hade ökat på grund av nyligen timade mord på ledande Trotskijpersonal.

2. Trotskijs vaktpersonal hade fört protokoll över alla besökare sedan den 24 maj. Anteckningarna i deras bok visade att ”Jacson” inte kunde ha träffat Trotskij ensam i hans arbetsrum mer än vid tre tillfällen och sammanlagt inte mer än tjugo minuter. Det var omöjligt att fången kunde ha haft de samtal han påstod på så kort tid. Han angav att han hade beslutat att döda Trotskij en vecka innan han verkligen gjorde det, men vid den tidpunkten hade han bara haft ett enda samtal med den landsflyktige och det hade inte varat mer än fem minuter.

3. Enligt Moskvarättegångarna hade Trotskij anförtrott uppgiften att döda Stalin och störta Sovjetregeringen åt sådana fyndiga ryska revolutionsveteraner som Zinovjev, Kamenev, Bucharin och Rykov, men alla hade gripits på bar gärning, förmåtts att bekänna och straffats. Nu skulle man alltså tro att Trotskij dragit den slutsatsen att ”Jacson” kunde lyckas där dessa män hade misslyckats. Enligt sitt eget påstående var fången en dilettant och en överliggare i studierna, han var inte särskilt skicklig i någonting. Han var inte född i Ryssland och hade inte givit någon antydning om att han någonsin varit där eller talade språket. Ändå skulle han utföra sabotage mot

vapenfabriker, demoralisera Röda Armén, mörda Stalin och hjälpa till att sätta upp en ny regering i USSR. Till råga på allt hade Trotskij beslutat att han var den rätte mannen för detta häpnadsväckande arbete efter ett samtal som bara varat i fem minuter.

Fångens påstående att hans namn var Jacques Mornard Vandendreschd höll inte länge. Den 31 augusti, elva dagar efter mordet, besökte Belgiens chargé d'affaires i Mexiko, Walter Loridan, fången för att ta reda på om han verkligen var belgier. Vad han fick reda på innebar en överväldigande vederläggning av påståendet. För det första sade mördaren att hans far hade varit belgisk ambassadör i Persien 1904 och att hans bror var diplomat, men ingen person med namnet Mornard har någonsin funnits i belgiska diplomatiska kåren.

För det andra kunde fången inte nämna en enda annan diplomatpost som hans far hade haft.

För det tredje sade han sig ha studerat i en militärskola i Dixmude, men där finns ingen sådan.

För det fjärde påstod han att han studerat vid universitetet i Bryssel. Loridan, som själv studerat där, fann att han inte kunde namnge en enda professor.

För det femte sade han att Jesuitklostret St. Ignatius de Loyola var en annan av de skolor han gått i. Ingen sådan institution existerar.

För det sjätte gällde den adress han angav som sin mors i Bryssels förstäder ett stort lager i stadens centrum.

För det sjunde påstod han att han som student bott i den flamländska delen av Belgien, men han var helt okunnig i det flamländska tungomålet.

Vad han än annars var, blev det fastslaget att han inte var någon belgare. Namnet Mornard hade han falskeligen tillägnat sig. Den verkliga Jacques Mornard telegraferade till de mexikanska myndigheterna. Han var en belgisk tidningsman på "La Nation Belge" med god hälsa och övertygande alibi. I sin redogörelse för polisen påstod "Mornard" att han var född 1904. Det skulle ha gjort honom till 36 år gammal. Eftersom han tycktes vara i mitten av de trettio bestred ingen av förhørsledarna denna uppgift. Ändå fanns det åtminstone tre punkter i Mercaders första förklaring för polisen som visade att han ljög om den saken.

Han hade sagt att han lämnade militärskolan 1924 och senare började studera journalistik vid Sorbonne. När han mötte Sylvia Ageloff i Paris 1938, studerade han fortfarande journalistik.

Det var tydligen något fel i denna kronologi.

På liknande sätt började enligt hans påstående hans formella universitetsutbildning 1919 och pågick ännu 1938. Eftersom han varken var särskilt vetenskapligt lagd eller abnormt dum var inte heller detta troligt. Han påstod att han hade börjat intressera sig för trotskismen genom Sylvia. Detta kunde bara ha varit 1938 eller 1939. Det var då, sade han i sitt brev, som han mött "ungdomar i sin egen ålder" i olika vänsterorganisationer. I Europa anser sig inte en man på 34 eller 35 år som en ungdom.

Fången hade verkligen avslöjat mycket redan. Som senare psykologiska tester skulle visa hade han en stark tendens att säga mycket som var sant om sig själv. Följaktligen innehöll hans fortsatta påståenden inför polisen ofta ett minimum av "dikt". Allt som behövdes för att få fram sanningen i många av hans utsagor var att sätta in NKVD i stället för Fjärde Internationalen.

Mercader påstod falskeligen att Trotskij hade befallt honom att resa till Sovjetunionen för att döda Stalin. När han talade med polisen om detta morduppdrag, hade han då inte NKVD i tankarna när han yttrade: "Trotskij var den som förstörde min tillvaro, min framtid och alla mina

känslor. Han förändrade mig till en människa utan namn, utan land, till ett verktyg för Trotskij; jag var instängd och såg ingen väg ut. Det var då jag tänkte på att döda honom och efteråt begå självmord.”

Denna förklaring avgavs kort efter hans arrestering vid en tid då fången växlade mellan ett maniskt stadium av oavbrutet tvångstalande — man kan till och med säga upprepat babbel — och en letargisk slöhet, då han tycktes ur stånd att hålla upp huvudet och då hans högsta önskan var att gömma sig i sängkläderna. I detta tillstånd av chock och ångest sade han åter till polisen: ”För mig var det total förstörelse. Jag var utkastad i det illegala livet. Jag som lika väl kunde ha dött på slagfältet i Frankrike, befann mig i en återvändsgränd, och jag hade ingen annan utväg än att dö mot en mur med en kula i ryggen och inte som en patriot.”

När detta analyseras uppstår frågan: Hur kunde Ramón ha inbillat sig att Trotskij hindrade honom från att dö på slagfältet som en patriot? Enligt sin egen ”bekännelse” hade han varit ”anti-militarist” så tidigt som 1924. Han hade berättat för Sylvia att han suttit i militärarrest 1938 för att han vägrat göra militärtjänst i Belgien. När hans land mobiliserade mot nazisterna hade han skaffat ett falskt pass och flytt till Förenta staterna för att undvika att slåss. Så påstod han åtminstone.

Men var han verkligen motståndare till kriget? Allt som är känt om hans karaktär tycktes peka i motsatt riktning — på en handlingsmänniska, en som tycker om att ta risker, en äventyrare, en man som satte mycket stort värde på soldategenskaper som mod och disciplin.

”För mig var det total förstörelse. Jag var utkastad i det illegala livet.” Denna uppgift som utslungades under stark psykisk press var alldeles sannolik om anklagelsen riktades inte mot Trotskij utan mot NKVD. Som polisen snart upptäckte var fången intelligent, hade en gentlemans sätt, och man har skäl att tro att han drömde om att en dag inta en erkänd plats i societeten. Men när hans NKVD-överordnade väl gett honom order att åta sig att mörda Trotskij, hade han med nödvändighet blivit en man utan namn, utan familj, utan ett förflutet, utan land. Han kunde nu endast identifieras som en symbol för förräderi i stor skala: både politiskt förräderi och förräderi mot sin älskarinna. Var det orimligt att karakterisera denna förvandling som ”total förstörelse”? Vidare: ”Jag hade ingen annan utväg än att dö mot en mur med en kula i ryggen och inte som en patriot.” Åter var denna anklagelse, som till namnet var riktad mot Trotskij, faktiskt ett avslöjande av ödet och erfarenheten hos människor i NKVD:s tjänst. ”Att dö mot en mur med en kula i ryggen.” Varför det? Som desertör i den belgiska armén kunde han ha skjutits av en exekutionspluton, men han skulle ha dött med ansiktet vänd mot den. Avrättningsmetoden pekade på ett och endast ett system, ty NKVD:s sed är att avrätta förrädare, avfallingar och andra offer genom skjutning. Kulorna avlossas mot bakhuvudet, splittrar ryggmärgen och orsakar en ögonblicklig död. Vad fången gjorde i denna egendomliga upp- och nedvända, emotionellt laddade ”bekännelse” var att försöka mildra och förklara sitt personliga förräderi genom att antyda något som han inte kunde avslöja direkt. När han väl en gång slagit in på sin väg mot mordet hade han drivits in i en återvändsgränd utan val, med förlorad identitet, förvissad om att ett avfall från hans sida skulle bestraffas med avrättning.

På så sätt hade fången inom en vecka efter brottet låtit undslippa sig vissa viktiga ledtrådar till sin identitet, vilket ytligt sett tycktes vara resultat av en vårdslöshet, som kunde tillskrivas en omedveten önskan att tränga genom de barriärer av självkontroll och beräknad svekfullhet, som påtvingats honom av hans överjag. Dessutom visade det sig att under den kommunistiske fanatikerns ideologiska spel kröp det fram en djupt känd harm över att ha blivit dirigerad och förstörd av sina sovjetiska överordnade.

Under en utmärkt läkarbehandling och hygglig, för att inte säga hänsynsfull, behandling från polisens sida drog sig mördaren kvickt tillbaka i sitt skal. Först hade överste Salazar uppfordrat honom att lätta sitt samvete och berätta hela sanningen om sig själv och dem som stod bakom honom. Men allt var förgäves. Till slut hade Salazar börjat tala om Sylvia och frågat vad hon skulle tänka om hans dåd.

”Jag är alldeles säker på att det vore bättre för Sylvia om jag vore död”, svarade han. ”Jag bad Trotskij:s sekreterare att döda mig den där dagen, men det ville man inte. Jag ville dö ...”

Men det var en tillfällig svaghet. Då arrangerade Salazar en konfrontation mellan dem båda. Utan att misstänka något fördes fången, stödd under armarna av två poliser, in i rummet, där Sylvia låg i sängen och snyftade.

”Överste, vad har ni gjort? Låt mig gå ut härifrån!” Den överraskade Ramón började skrika när han försökte bryta sig loss för att gå.

”Ta bort den där mördaren! Döda honom! Döda honom!” Sylvia skrek hysteriskt vid åsynen av sin älskare.

Överste Salazar försökte lugna henne och tvinga henne att tala med sin ”man” för att få fram sanningen.

”Tusen gånger nej!” skrek hon. ”Han är en hycklare och en mördare. Jag vill se honom död på samma sätt som Trotskij dog. Han är en skurk.”

”Överste, överste, varför tog ni hit mig?” frågade Ramón bedjande.

Salazar frågade Sylvia om det var sant att hennes ”man” hade blivit besviken på Trotskij.

”Smörja”, skrek hon och vände sig mot Ramón: ”Ljug inte, förrädare! Tala om sanningen, till och med om det kostar dig livet!”

När hon tillfrågades om Ramóns berättelse att han hade fått 5.000 dollar av sin mor och givit henne 3.000 dollar att förvara, sade Sylvia att pengarna måste ha kommit från GPU, men medgav att det var sant att han anförtrott henne 3.000 dollar.

”Var ni säker på hans känslor?” tillfrågades hon.

”Jag var säker på dem. Men när han dödade Trotskij insåg jag att han hade bedragit mig.”

På alla andra punkter i Ramóns ”bekännelse” hade Sylvia samma svar: ”Lögnare! Lögnare! Han är en lögnare! En skurk!”

Salazar använde hela sin övertalningsförmåga på fången, men utan något resultat. Han vädjade till honom att tänka på Sylvia, som kunde bli det viktigaste vittnet mot honom, men Ramón förblev oberörd. Då ändrade Salazar ton: ”Hittills har vi behandlat er med all hänsyn”, varnade han. ”Det kommer att bli mycket obehagligt om vi måste ändra våra metoder.”

”Jag har förstått er alldeles utmärkt”, svarade Ramón utan att blinka. ”Å, jag är mycket ledsen att ni inte vill tro mig, men uppriktigt sagt har jag inga andra motiv än dem som jag nämnt i mitt brev. Jag har mycket stor respekt för rättvisan och har ingen önskan att lura er. Min 'handling' — för något brott är det inte — är allvarlig nog, och jag är redo att ta konsekvenserna, vilka de sen blir. ...”

Fången vidhöll att han skulle fortsätta att upprepa den förklaring han hade givit i sitt brev och tillade: ”Till och med om ni skulle dra skinnet av mig, centimeter efter centimeter.”

Efter att ha dödat ”den gamle mannen”, Trotskij, symbolen för hans far, som han hade förnekat

och hatat, kunde mördaren ändå inte inom sig helt undertrycka en känsla av ånger eller ångest. Han avslöjade det omedvetet i en dröm, verklig eller påhittad, som han gick med på att skriva ner under sin psykologiska test. Den pekar på minnet av en sann och oförlömlig dröm, som han kan ha drömt före brottet. Översatt från franskan lyder den: ”Där var en tratt i form av en kon. Fruktansvärd, kolossal som Popocatepetl; intensivt lysande som om den var gjord av förkromat stål. Den hade stor resonans, den förstärkte ljudet. Jag stod högst upp på konen, vars bredare botten pekade uppåt, och därnere stod min vän apotekaren. Jag gick omkring däruppe. Min vän sade till mig: 'Kasta dig ner, jag har kloroform.'

Och så syntes vågor av färg. Bakom mig stod en gammal man, kunde det vara doktorn? Den gamle mannen sade: 'Nej, det finns ingen kloroform.' Jag var ängslig för att mina trumhinnor skulle gå sönder. Det fortsatte så hela natten. Jag var mycket trött när jag vaknade, som någon som blivit slagen.”

Nu finns det de som skulle tolka denna dröm i påtagliga och numera standardiserade sexuella termer. Ändå visar den djupa oron, mitt i en farlig situation som den återspeglar, tillsammans med vissa på annat sätt gäckande drag, dess verkliga betydelse.

Drömmen speglar den ideologiska konflikten i lönnmördarens sinne strax före det avgörande steget. Den kolossala ståltratten antyder den maktpyramid, som byggts av Stalin — mannen av stål. Och dess förstärkta resonans är dess enorma genklang hos världens folkmassor.

Att den står upp och ner visar drömmarens besvärliga liv i grannskapet av oppositionen mot Stalins KominternTrotskijs Fjärde International. Och hans planlösa omkring-irrande kan mycket väl representera hans inre pendlande mellan Stalins och Trotskijs olika slag av kommunism. Apotekaren kan vara Eitingon, som inbjuder honom att hoppa med en försäkran att glömskans kloroform och ett nytt liv, som representeras av färgvågorna, väntar honom därnere.

Men så uppträder ”den gamle mannen”, Trotskij, och varnar honom: ”Nej, det finns ingen kloroform.” Och hela natten, ”som någon som blivit slagen”, är hans varelse uppfylld av oro, som förebådar en framtid fylld av fruktan, utan hopp om hjälp.

8. Fånge contra psykolog

Den 3 september 1940 utnämnde magistratens förhørsledare, Raoul Carranca Trujillo, i målet mot ”Jacques Mornard” och Sylvia Ageloff två psykologer, som också var specialister i kriminologi, att undersöka lönnmördaren. En av dem var dr José Gómez Robleda, chef för medicinska socialdepartementet vid Mexikos Nationaluniversitet. Den andre experten var Alfonso Quiroz Cuarón, professor i kriminologi vid juridiska och socialvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Mexiko och föreståndare för Mexikanska uppfostringsanstalten för pojkar i Tlalpan. Dr Quiroz blev djupare engagerad i fallet än sin äldre kollega, och han har genom åren fortsatt att studera och forska i de olösta problemen i detta ovanliga brott och i dess förövares karaktär.

Psykologerna fungerade som medlemmar i rätten. Deras förhör med fången var en integrerande del i den mexikanska rättsliga processen, skild från polis- och annat lagligt förhör och huvudsakligen en hjälp för domaren då han skulle fatta beslut beträffande domen och platsen för fängelsestraffets avtjänande. Denna undersökning var icke-terapeutisk; den betydde inte något konfidentiellt förhållande mellan läkaren och patienten, den var i egentlig mening obegränsad till sin omfattning. I fallet med mordet på Trotskij ställdes domarkåren inför en allt starkare påtryckning från allmänhetens sida: en snabb rättegång. President Cardenas och hans regering var

ursinniga av den orsaken att Trotskij hade mördats medan han stod under statens skydd som politisk flykting.

Att en utlänning hade kommit till Mexiko för att döda en internationellt känd revolutionär, som åtnjöt asylrätt, uppfattades av den mexikanska allmänheten som synnerligen klandervärd. Det restes krav på att man skulle göra processen kort med lönnmördaren. Trots denna begäran från allmänhetens sida insisterade domare Trujillo på att riklig tid skulle anslås för en ingående psyko-social undersökning av fången. De två kriminologerna tillbringade sex timmar om dagen sex dagar i veckan under de närmaste sex månaderna — allt som allt 972 timmar — med fången. De fick all möjlig hjälp av fängelsemyndigheterna, polisen, andra lagens representanter samt av olika medicinska specialister. Dessutom använde de två professorerna sina studenter för det fältarbete som kunde komma ifråga vid undersökningen. Den fullständiga rapporten, inklusive psykologernas slutsatser, förelades domstolen som en ”organisk-funktionell och social studie av Leo Trotskij's mördare”. Den är på 1359 sidor och utgjorde något mer än hälften av hela domstolsprotokollet.

Förhørsledarna var outtröttliga och ovanligt ambitiösa i sitt arbete. De utförde bokstavligen dussintalet fysiska och psykiska tester, kontrollerade dem åter och åter och införlivade både själva testmaterialet och sin tolkning av det i rapporten till domstolen. Ingen politisk lönnmördare har någonsin blivit föremål för en så omfattande psykologisk undersökning. Ramón var i en cell på Gröna Korsets Sjukhus när de två specialisterna, som utnämns av domstolen, först kom för att träffa honom. Fångens höll på att hämta sig efter de svåra slag han fått av Trotskij's vakter. Han hade redan utfrågats av representanter för de tre olika polisorganisationer, som arbetade med fallet, och var ytterst negativ mot varje ny grupp av förhørsledare.

Gómez Robleda och Quiroz förklarade sina planer och de befogenheter som domstolen givit dem. De sade att de uteslutande var intresserade av fallets tekniska och psykologiska sidor, och att de inte befattade sig med dess politiska förutsättningar. De förklarade att de var opartiska experter, som utnämns av domstolen, och att deras uppgift inte var att hjälpa polisen med att samla bevis eller snärja fången.

Fångens var tydligen inte övertygad om detta och sade matt: ”Ni kommer inte att få nånting ur mig.”

Om hans advokat visade honom på den mexikanska lagens definition av ändamålet med den psyko-sociala undersökningen, hade Ramón allt skäl för sin attityd av misstänksamhet och misstro. Domstolen var beordrad att ta i beaktande brottslingens bakgrund, sociala miljö, utbildning, uppfostran och motiv. Denna brett upplagda undersökning innebar tydligen att man skulle försöka tränga in i hans identitet, röja hans invecklade och nästan livslånga samband med NKVD och avslöja att han hade drivits av obetingad lydnad mot Sovjetstaten. Medan psykologerna, som de sade, var oberoende, sammanföll målsättningen för deras förhör med de huvudsakliga problem som polisen försökte lösa. Det var omöjligt för Ramón Mercader att samarbeta helhjärtat utan att utlämna just de hemligheter han var tvungen att hålla inne med.

På samma gång befann han sig i den föga avundsvärda belägenheten att vara formellt anklagad för mord, och han avvaktade rannsaking och dom. Han hade ingen möjlighet att få veta hur länge han skulle behöva vänta på rättegången. På den tiden hade Mexiko en lagparagraf som föreskrev dödsstraff för mord under särskilt grymma omständigheter, och det var möjligt att rannsakningsdomaren skulle uppfatta mordet på Trotskij på detta sätt.

När fången därför övervägde saken förstod han att det var i hans intresse att samarbeta med psykologerna, åtminstone så långt som möjligt utan att avslöja de hemligheter som han var fast

besluten att behålla för sig själv. En gynnsam rapport kunde minska hans straff. Liksom den stora majoriteten av fångar i liknande belägenhet uppförde han sig allra bäst tillsammans med Gómez Robleda och Quiroz; han visade den mest tilldragande sidan av sitt väsen, var tålmodig, artig och lyckades till och med lägga band på sitt häftiga humör.

Så var det också frågan om Sylvia Ageloff. Hon hade arresterats och ansågs som hans medbrottsling. Hur opersonlig hans första attityd gentemot henne må ha varit, hade han dock med många avbrott levt tillsammans med henne under mer än två år. Han hade bedragit henne grymt, och hans skuld känsla mot henne (vilken inte fanns när det gällde Trotskij) framträdde under förhöret. Han påstod vid flera tillfällen att hon var alldeles oskyldig, men hans protester och hans tydliga oro för att hon skulle bli misshandlad och oskyldigt dömd övertygade polisen ännu mer om att Sylvia var hans medbrottsling. Han var rädd för att hon skulle bli kronvittne och som sådant anklaga honom än mer. Trots att han var en man med enorm självbehärskning och beslutssamhet grät han öppet och begravde sitt huvud i kudden när journalister talade om för honom att Sylvia fått ett allvarligt sammanbrott. Hans oro för Sylvia var tydligen en av orsakerna till att han beslutade sig för att samarbeta med psykologerna.

Dessutom var Ramón ensam. Som alla sällskapliga människor njöt han av att prata, tyckte om att ha åhörare. Han var en god berättare och hade stark tro på sin förmåga att dominera eller lura psykologerna. De skulle lätta upp ensamheten och känslan av fångenskap med sitt intresse för hans personlighet, och detta var ett argument för deras verksamhet som han fann attraktivt.

Fången beslöt att besvara de flesta frågor öppet. Han behandlade intervjuerna och testerna som en intellektuell strid, i vilken han satte upp för sig ett antal uppgifter: att utarbeta en vattentät falsk självbiografi; att hindra psykologerna från att få reda på vem han verkligen var; att dölja sitt samband med NKVD och att övertyga dem om att Sylvia Ageloff inte var inblandad. Han hämtade sig långsamt från sin andliga förflamning, den nervösa ängslan och sysslandet med de egna smärtförnimmelserna, som hade karakteriserat hans tillstånd efter arresteringen. Han kastade sig entusiastiskt in i de fortlöpande sammandrabbningarna med sina förhørsledare. Psykologerna började med fysiska mätningar, en fullständig läkarundersökning och de olika laboratorieprov som hörde dit. De tog encephalogram, testade hans färdigheter, koordinationsförmåga och händighet. Sedan fortsatte de med olika undersökningar med avseende på hans intelligens, minne och slutledningsförmåga. Samtidigt började de en serie intervjuer som behandlade hans barndom, familjeminnen, tidiga skolgång, ungdomsår och vaknande sexualintresse.

Om det finns ett bestämt psykiskt mönster för en stormördare (magnicid), så tillhandahåller Ramóns barn- och ungdom, så som de framträder i hans egna avslöjanden och som de antecknats i läkarrapporterna, en klassisk modell på detta mönster. Kanske var den avgörande erfarenheten i hans späda barndom ett akut barnsligt trauma. Utan tvekan var Ramón en mycket sjuklig baby. Hans mor kunde, eller ville kanske inte, amma honom, och fjorton ammor prövades, men utan framgång. Han trodde att han till slut hölls vid liv genom att få finhackat hästkött blandat med konjak.

Vid tiden för hans födelse orsakades mer än hälften av alla dödsfall bland spanska barn under första levnadsåret av en lurande sjukdom känd som "marasmus". Namnet härstammar från grekiskan och betyder "borttynande". "Marasmus" är resultatet av att barnet berövas det naturliga sambandet med modern eller med någon ersättare för modern. Bland Ramóns övriga redogörelser för sin tidiga barndom, som utan tvivel hämtats från berättelser inom familjen, förekommer vidare upplysningen att han hade navelbrock, som slutligen blev bra av sig självt, att han hade lidit av anemi, och att han var ytterst klen, svag och mager. Allt detta pekar åter på marasmus. Det faktum att han tålde att äta hästkött uppblött med konjak visar att hans konstitution var

organiskt stark och att hans störningar antagligen var psykosomatiska.

När han äntligen kunde äta ordentligt fick han fysisk terapi för att stärka sina magmuskler, men han förblev liten för sin ålder fram till ungdomsåren. Han berättade för psykologerna att han började gå och tala vid mycket tidig ålder. Han sade att hans släktingar talat om för honom att han redan som mycket liten pojke var stolt och förtegen. Han tyckte om att pröva sina färdigheter för sig själv innan han visade dem för familjen, eftersom han inte ville misslyckas med något offentligt.

Som pojke var han viljestark. Fastän han var mindre än sina skolkamrater råkade han i ouspörliga slagsmål med dem. Han var särskilt angelägen om att bevisa sitt mod och tvekade aldrig att slåss med pojkar som var större än han själv. Han trodde att han var något av ett underbarn, men i skolan var han inte flitig och litade på sin medfödda intelligens för att få goda betyg. Trots att han nonchalerade skolarbetet klarade han sig bra.

Han hade lärt sig franska, ljög han för dr Alberto Lozano Garza, läkaren som gjorde undersökningen, emedan det talades i hans hem, och han hade lärt sig engelska i en Kindergarten som sköttes av engelska lärarinnor. Han hade gått i folkskola och sedan i militärskola, påstod han en gång.

Dr Garzas medicinska rapport visade att Ramón som barn hade lidit av svulster i magen och medfödd förträngning i förhuden, som emellertid inte var så svår att den fordrade en operation förrän han var 21 år, då han lät rätta till besväret genom att låta omskära sig. Rapporten avslöjade också att han hade masturberat som barn, men att det aldrig hade varit något problem för honom senare.

Den fysiska undersökningen avslöjade ett antal ärr, som angav att han var en människa som lätt råkade ut för olyckshändelser, och överensstämde med hans förklaringar om deras ursprung. Det fanns ett långt, djupt ärr längst bak på tungan, som han sade att han fått när han klättrat i ett träd; två ärr på överläppen, som han påstod var följden av att han träffats av en sten och av rekylen från ett gevär. Ärr på pungen tillskrev han läkarbehandling för en spark som han fått vid fotbollsspel. Han påstod att ärrret på hans högra underarm hade orsakats av sår som han fått vid fäktning (i verkligheten hade han fått det under strid på Aragonafrenten). Hans andra ärr var efter sår på fingrarna, som tillfogats honom av hundbett när han var liten och av Trotskij under dennes strid för livet.

Utom dessa synliga ärr fick man fram hågkomster av skador som han tillfogat sig själv. En gång när han spelade ett spel hade han gjort ett fel och hade sparkat så hårt att han skadade sitt knä. Han kom ihåg att han, när han var soldat, hade haft en meningsskiljaktighet med en underordnad och avreagerat sin vrede genom att sparka i marken så hårt att han allvarligt skadat sin fotled. Vidare hade han ett obehagligt möte med en överordnad officer. Då han fann mannens oförskämdhet nästan outhärdlig gick han och ”avreagerade sin ilska” på sig själv. Denna vana att sparka och göra sig själv illa när han var arg på andra påminner om treåringarnas beteendemönster när de gäckas i sina försök att uttrycka sin vrede genom att sparka eller på annat sätt skada de allsmäktiga fullvuxna människorna, som hindrar dem, och därför fritt ger utlopp åt sitt dåliga humör genom att skrika och sparka i golvet. Skillnaden är naturligtvis att barnungen hindras att skada de vuxna av oförmåga; den vuxne själv-plågaren av sitt överjag och sin skuld känsla.

I den mängd material som rör Ramóns barndom och i hans hågkomster från senare tid återfinns man detta fasta självplågarmönster i situationer, där han behandlades med en stränghet som han bedömde som överdriven och orättvis.

Ramón berättade för psykologerna att jesuiterna, som förestod skolan dit han sändes som barn, (vilket motsade hans uttalande till dr Garza att han gick i en militärskola) var ytterst stränga och ständigt straffade honom för minsta förseelse. Han kände att de var orättvisa och hatade dem. Han tillade att han blev en av de värsta och bråkigaste eleverna i skolan. Han sade att han av fadern satts i Jesuitskolan mot sin vilja. När hans kunskap om katolicismen prövades, lyckades han ändå inte ge korrekta svar.

Ramón kom ihåg sin farmor som en from, allvarlig och fysiskt frisk person. Han talade tillgivet om sin farfar och beskrev honom som en stor, stark man med ett älskvärt sinnelag, som tyckte om att skämta med sina barnbarn. Den gamle gentlemanen kunde låtsas sova och lät då barnen rita bilder på hans kala hjässa. Ramón kom ihåg att han ofta gjort detta och mindes också att farfadern brukade gömma guldmynt i fickorna och lät barnen klättra över honom för att leta efter dem. En annan lek, som Ramón mindes från barndomen, var att han slog spikar i golvet. Han fick göra detta i barnkammaren, och han kom med stort nöje ihåg det. Dr Quiroz och Gómez Robleda har antytt att spikandet och ritandet på farfaderns huvud var uttryck för ett Oidipuskomplex. I dessa två handlingar såg de mordet på Trotskij som återupprepadet av ett mord på fadern, som barnet redan begått symboliskt.

Ramón talade om sin far med ohöjd motvilja. Han anmärkte en gång att hans far alltid var överdrivet renlig och att hans rädsla för sjukdom drev honom så långt att han alltid lät skölja sina grönsaker i kaliumpermanganat innan de kokades. Vid ett annat tillfälle anspelade han på sin far som ”en man helt övertygad om borgarklassens företräden”. Trots denna ohöjda attityd av hat och förakt för Pablo Mercader följde ändå sonen i vissa hänseenden i hans fotspår. Sonen var också ytterst renlig. Fast han talade med förakt om sköljandet av grönsakerna för att undvika smitta, reagerade Ramón själv på liknande sätt. När han placerades i en mörk och smutsig cell i fångvårdsanstalten var en av de första saker han gjorde att köpa kalk och ta en kamrat bland fångarna till hjälp för att rengöra och vitlimma cellen. Han var lika angelägen om kroppslig renlighet. Fast det bara fanns kallt vatten tillgängligt i fångelset begärde han tillåtelse att duscha dagligen. Likaledes bad han, när han fördes till en privatklinik för testning, att få ett hett bad. I fångelset rakade han sig varje dag, var ytterligt ren och klädde sig vårdat och något konventionellt. I likhet med Pablo Mercader, fadern, som han påstod vara död, var han något av en pedant när det gällde mat.

Ramóns ohämmade beundran för modern framträdde tydligt under alla förhör. Han tecknade henne som en stark, energisk och orädd människa. Han sade att hon gått i ett katolskt college, där hon ägnat sig åt skulptur, silversmide och andra kvinnliga sysselsättningar. Hon var en lycklig, gladlynt person, trevlig i sällskap, mycket direkt i sitt sätt mot andra människor och med stort intresse för ansträngande sportgrenar. I hemmet behandlade hon tjänare mycket vänligt, och när barnen var små skötte hon om dem med ömhet. Det är tydligt från andra händelser att denna ömhet förenades med krav på disciplin. Ramón erinrade sig att modern i förväg talade om för honom vilka straff som skulle utdelas för olika förseelser. Han accepterade dessa bestraffningar och karakteriserade henne som en rättvis person.

I ett kort uttalande, som han gjorde för psykologerna som svar på ”Frågor om bestraffningar”, frikänner Ramón sin mor från varje fel: ”När jag var liten vägrade jag aldrig att ta emot straff om det var rättvist, men jag gjorde uppror om det var orättvist”, skrev han. ”En gång till exempel grälade min mor på mig för att jag ätit några äpplen — hon sade till mig att nästa gång skulle jag straffas och hon skulle låta mig stå vänd mot väggen. En dag när hon inte var hemma åt jag några äpplen och ställde mig sedan själv med ansiktet mot väggen. När min mor kom fann hon mig stå där.”

Ramón kom ihåg att de sportgrenar hans mor tyckte om var ridning, simning och jakt. Hon var vanligen mycket oförvägen och råkade ut för flera olyckshändelser, av vilka de allvarligaste var en bilrock och många fall från hästar. Under årens lopp började hon visa sig upprorisk mot sociala konventioner; hon började läsa Voltaire; hon bröt vänskapen med en del människor i familjekretsen, som hon bedömde som inskränkta; hon började betraktas som excentrisk av sin makes vänner och släktingar. Ramóns beundran för modern avslöjades av det faktum, att han vanligen presenterade henne som nästan lik honom själv. Den punkt där graden av självidentifikation med modern trädde i dagen, var när fången ombads beskriva henne, efter att redan ha tillsagts göra detsamma med sig själv vid ett tidigare och ej nämnt tillfälle. Han skildrar sin mor på följande sätt: ”störväxt, slank, grönögad, stark, med stort hår, lätt olivfärgad hy, fysiskt rörlig, intresserad av sport, intresserad av revolutionär läsning, har varit med om många olyckshändelser, lider av kärkramp, är jovial och trevlig, uppfostrades katolskt, är älskvärd och hänsynsfull mot tjänstefolk, tycker illa om aristokrater.”

Beskrivningen av honom själv var med mycket få undantag identisk med denna karakteristik av modern. Sålunda betecknade han modern som oförvägen och sportintresserad, och avslöjade om sig själv att han lockades av faran i sådana sportgrenar som bergbestigning, bil- och båtävlingar, flygning och slägg- och spjutkastning. Han sade att hans mor var intresserad av revolutionär läsning, och när han talade om sig själv sade han att han läste Marx och Lenin. Hon var älskvärd mot tjänare; han älskade arbetarklassen. Hon tyckte illa om aristokrater; han hatade aristokrater och kapitalister. Hon hade ovanliga blodådror som gjorde det omöjligt att kontrollera hennes höga blodtryck genom medicinering; han beskrev sig själv som åderförkalkad.

Denna sista likhet var särskilt intressant, eftersom den avgjort var en produkt av fångens inbillning. Läkarundersökningen visade att hans hjärta arbetade starkt och jämnt och att hans blodtryck var normalt. Där fanns inga tecken på åderförkalkning. Fången påstod att han blivit förkalkad emedan han en gång fått en calciumchloridinjektion. Även om denna injektion givits, skulle den inte ha fått den effekt han trodde. Det var tydligt att Ramón identifierade sig helt med sin mor och att han till och med hittade på icke existerande likheter.

På tal om mordet försäkrade han den medicinske förhørsledaren att han inte hade trott att han dödat Trotskij, eftersom denne reste sig efter anfallet, slog tillbaka och sedan hade gått in i det andra rummet; att han inte insett att han lyckats förrän mycket senare, när man talade om för honom att Trotskij var död. När han beskrev denna scen och slagen han fick av vakterna blev mördarens ansikte rött, han började svettas, hans fingrar och läppar darrade ofrivilligt.

”Det är inget större fel på honom”, avgjorde dr Garza i sin läkarrapport om fången. ”Han röker oerhört mycket, nyttjar sprit regelbundet, men säger att han aldrig i sitt liv varit drucken; att han alltid tillfredsställt sina relativt måttliga sexuella behov, när tillfälle erbjöds sig.”

Ramón var noga med att vara artig mot de två undersökande psykologerna, men hans sanna attityd av roat förakt bröt då och då igenom fernissan. Han berättade anekdoter om ”parhästar”, som han uppenbarligen hittade på till de två förhörarnas nöje. Dessa par var i allmänhet män, och i varje ögonblick sade eller gjorde de något otroligt dumt.

Som kommunist hade Ramón ingen användning för Freud, och faktum är att han inte visste något om hans teorier. Under loppet av diskussionerna med psykologerna växte hans förakt för dem synbart. Han berättade en del som var sant om sig själv, närmast som ett öppet uttryck för hans känsla av intellektuell överlägsenhet, men var noga med att ljuga om de speciella sidor i sitt liv som direkt bekräftade hans falska uttalanden inför polisen.

Det måste ha kommit som en chock för fången att få veta vad undersökarna kommit fram till när

deras rapport förelades som del av protokollet vid rannsakingen. Anklagelsen för svaghet och latent homosexualitet var ett slag mot hans manlighet. Det bittraste av allt var hans senare upptäckt att domaren tog hänsyn till psykologernas studie när de bestämde längden av fångens frihetsstraff. Denna studie är av utomordentligt värde på grund av den mängd fakta den innehåller — beträffande författarnas slutsatser kan det stundom finnas anledning till invändningar. Förhören började redan två veckor efter mordet, medan de direkta känslolöstrycken från brottet ännu var ursprungligt levande i mördarens sinne.

De flitiga undersökarna samlade berg av intervjumaterial och testresultat. Följaktligen avslöjar ett klokt urval av dessa fakta mördarens karaktär och motivmönstret. Mycket om Ramóns utbildning för mordet på Trotskij göms ännu i arkiven i Moskva. Men mannens karaktär, både på det medvetna och det omedvetna planet, har blottlagts av hans egna uppgifter. I denna mening vet vi kanske mer om Ramóns psykologiska drivkrafter och personlighet än om någon annan känd "stormördare". Ramón var fem fot och tio tum lång med en finlemmad kropp. Hans skuldror var breda och lätt sluttande, hans armar var förhållandevis långa. Hans händer och fötter var långa och smala. Hans hår var tjockt och lockigt, ögonen stora, gröna och närsynta. Fångens var astigmatisk och bar vanligen glasögon. Näsan var smal och rak, tänderna starka och regelbundna, munnen bred, ögonbrynen starkt markerade, pannan bred, hög och med djupa veck. Dr Quiroz påpekade i sin rapport att Ramóns hud var "svagt olivfärgad över hela kroppen, som har ytterst jämn färgton och utan pigmentförändring på någon kroppsdel. Vid tiden för arresteringen hade Ramóns kropp en mycket ung mans spenslighet. Psykologerna lade märke till avsaknaden av kroppshår och den ungdomliga typen på fångens skägg. De lade märke till att han var vänsterhänt och betonade i sin rapport dessa tre fakta som avvikande från normalmönstret — kroppsbyggnaden, hårfördelningen och vänsterhäntheten.

Encephalogrammen visade ingen fysisk missbildning i hjärnan, men impulsfrekvensen var något över genomsnittet. Hjärtat var starkt med regelbundna slag, pulsen långsam och jämn. Mördarens ämnesomsättning var normal, och ingenting tydde på några körtelrubbingar.

Utan glasögon var Ramón närsynt och astigmatisk. Med glasögon kunde han inte bara se exakt och göra precisa iakttagelser, utan också upptäcka nivåskillnader så obetydliga som tre tiondels millimeter.

Hans smak och luktsinne var normala, fast rökning tydligen minskat hans känslighet för obehagliga lukter.

Hans fysiska styrka var inte ovanlig, han var en man med god kondition och muskulös av naturen.

Prover på hudkänslighet lämnade oväntade resultat. Ramóns hud var hyperkänslig över hela kroppen, särskilt på ytor som tunga, huvud, armar, händer, fingrar och fötter. Denna ytterliga känslighet för smärta gjorde hans villighet att underställa sig mycket plågsamma prov, som psykologerna föreslog, anmärkningsvärd.

Psykologerna lade märke till att Ramón inte tycktes höra bra, och därför var de särskilt noggranna med att kontrollera hans hörsel. Han hade beklagat sig över smärtor i öronen, och sedan han hade slagits i huvudet av Trotskijs vakter fanns det goda skäl att misstänka fysisk skada. Någon svaghet eller missbildning avslöjades emellertid inte. I stället visade hörselprover att han kunde känna igen skillnader på en tiondels ton. Ändå kunde han vid vissa tillfällen spela döv.

Fångens kom snart fram ur den skyddande kokong av förlamning, som hade kommit över honom vid tiden för arresteringen. Han sökte inte längre skydd genom att stanna i sängen och täcka

huvudet med lakanen, som han hade gjort under de första månaderna av sin fångenskap. Ändå fortsatte han att isolera sig från den dömande världen utanför honom genom att inte höra.

Proverna fortsatte. Ramóns känsla för tid befanns vara ovanligt exakt. Psykologerna upptäckte också att han kunde gå sex meter med förbundna ögon längs en kritlinje utan att ändra riktning. Hans reaktionstid var ovanligt snabb. Hans iakttagelser var exakta och detaljerade. När han testades med avseende på manuell känslighet kunde han med förbundna ögon upptäcka nivåskillnader på mindre än tre hundra delars millimeter hos föremål över vilka han förde sina händer. Detta är känslökalan hos en mycket skicklig urmakare. Med hänsyn till denna förvånande upptäckt fick fången en serie metallgraveringar av bara en centimeter i fyrkant att identifiera. Han kunde med förbundna ögon rita av alla större föremål. Han sade att ett av föremålen var en hammare. I de andra fallen kunde han teckna konturer och yttersidor i form av spegelbilder av det som han hade uppfattat med känslan. Varseblivning och igenkännande av form i så hög grad är mycket ovanligt.

Minnesprov, som hänförde sig till hans tidigare liv, gav meningslösa resultat, eftersom Ramón var bunden av sin falska självbiografi. Hans minne av föremål på fotografier, som visades honom, var ovanligt detaljerat och fullständigt. Inte heller gick det lätt att vilseleda honom med frågor som var avsedda att förvirra honom. I en sådan serie med fotografiprov ertappades han en eller två gånger med att ge osanna svar. Detta bidrog till att bekräfta en mera allmän bild av mördaren som en person med stor tilltro till sin omdömesförmåga och som inte rubbades lätt genom suggestion från andra.

Hans förmåga att lära sig utantill testades också. Han lärde sig och kom exakt ihåg en hel serie med nummer, meningslösa stavelser och ord på främmande språk. Han tillsades att dechiffrera codemeddelanden men misslyckades. Han begrep emellertid codens teori mycket snabbt, hittade på en code för sig själv och grep sig an med att skriva ett meddelande till sina förhörare i sitt eget chiffer. Han gav dem nyckeln och dechiffrerade sedan meddelandet åt dem.

Han fick träpussel att lösa. Dessa var av den japanska typen, mycket invecklade; de bestod av träbitar som måste passas ihop på ett bestämt sätt. Man lät först Mercader undersöka pusslet och tog sedan bort det. Nästa dag gav man honom bitarna, och han ombads att foga hop det med förbundna ögon. Vid ett av dessa prov, känt som "djävulskorset", genomförde han uppgiften på sju sekunder. Det mest komplicerade av pusslen bestod av 24 bitar med 348 fasetter när det var färdigt. Fången fick studera det under tre dagar. Sedan lade han i undersökarnas närvaro med förbundna ögon ihop det på tio minuter och tjugo sekunder.

Det enda provföremål av denna sort som han fumlade med var intressant nog en stor glob av ungefärlig storlek som ett människohuvud. Ramóns ovanliga tafatthet i hanterandet av detta föremål tillskrevs av psykologerna den traumatiska associationen med Trotskij-mordet och det dödande slaget i huvudet.

Medan dessa prov förrättades undersökte psykiaterna noggrant fångens uppförande. Han verkade alltid rastlös och i rörelse. Eftersom hans lemmar var långa och smala och hans rörelser livliga och snabba tycktes hans gester teatraliska och överdrivna. När han var vred undertryckte han alla rörelser med undantag för en darning i fingertopparna. Ansiktslinjerna djupnade, ögonen blev hårda och stirrande, genomträngande och mycket lysande; läpparna pressades tätt tillsammans och näsvingarna skälvde. Det plötsliga vredesutbrottet följdes av en ofrivillig darning och ytterlig blekhet. När han blev djupt oroad av frågor på något område, som var farligt för honom, fumlade han med sin cigarrett, brände fingrarna, tappade aska eller glöd på sina kläder eller papper. Detta tillstånd av oro följdes av en tendens till tvångstalande, så att orden tycktes

strömma ur munnen på honom utan att han ville det; han upprepade ideligen meningarna, och betydelsen gick ofta förlorad. Ramón satte punkt för denna reaktion med en stark viljeanstängning, som följdes av en distraherad rörelse, som att borsta bort aska eller med en stampning släcka glöden, som föll på golvet från hans cigaretter. Sådana uttryck för vrede visade fången i mindre utsträckning när han var sysselsatt eller isolerad. Detta var tydligt i fängelset och hade förut observerats av en del medlemmar i Trotskijs hushåll. När han var sysselsatt fingrade han gärna på sin rock eller på någonting som han höll i handen, han verkade nästan omedveten om att han blev tilltalad; han kom tillbaka från sitt oemottagliga tillstånd endast med stor ansträngning och utan att komma ihåg vad han just hade sagt.

Trots sin växande antagonism mot undersökarna serverade han dem föregivna hågkomster från sin barndom och ungdom; talade om sina intressen för sport och fysisk verksamhet; avslöjade sin politiska tro, diskuterade sina sexuella attityder och erfarenheter. Han gjorde kortkonster för psykologerna. När han var glad sjöng han revolutionära sånger. En gång när läkarna spelade in hans röst uppförde han en satirisk improvisation, en komisk pantomim, i vilken han spelade alla rollerna och ändrade rösten och sättet när han bytte om från den ena karaktären till den andra. Utom skådespeleriet, som var ett led i hans ansträngningar att vidmakthålla sin osanna självbiografi, gav Ramón andra bevis på sitt intresse för bedrägeri. För att bevara fiktionen att han var belgaren Jacques Mornard envisades han att tala franska med de förhörande psykiaterna och polisen, men besvärade sig inte med det när det gällde hans medfångar. Han framhärddade i sitt påstående att han var tidningsman, fast han inte kunde skriva en berättelse, inte kunde diktera varken för en stenograf eller en diktafon, eller besvara enkla frågor om hur en tidning redigeras och trycks.

Konsten kom på tal bara två gånger. Han kommenterade skönheten hos en pre-Cortezisk mask, som hade grävts upp av arkeologer i Mexiko och reproducerats i tidningarna. Han diskuterade också ett konstverk av Frida Kahlo, Diego Riveras hustru. Mercader tyckte om denna speciella målning. Den var av psykologiskt intresse emedan den föreställde en kluven personlighet. Den heter "De två Fridorna" och visar konstnärinnan som två kvinnor som sitter bredvid varandra på en bänk och håller varandra i händerna.

Anatomiska teckningar av människohjärtat har ritats ovanför de båda kvinnornas bröst. Dessa hjärtan är förenade genom blodkärl, som slingrar sig mellan de två figurerna, och blod droppar långsamt från en blodåder som hålls upp av en operationsklämma. Valet av detta porträtt som diskussionsobjekt var både en del av fångens taktik att håna och skoja med sina förhörare och ett genuint uttryck för hans intresse för den kluvna personligheten.

Fången var alltigenom beredd att ge sina förhörare varje information de ville ha som inte utsatte honom eller hans sovjetöverordnade för fara. Han var intresserad av proven och av de apparater som användes. Han var ivrig att visa sin skicklighet att utföra varje uppgift eller lyckas i varje prov som han utsattes för. Ändå var hans respekt för de två psykiaterna uppenbarligen ringa. Detta avslöjades särskilt av anekdoterna om de två dumma bondtölparna, som ständigt gjorde saker och ting fel och som det slutade illa för, och med vilka han varje morgon hälsade de två psykologerna. När han befriat sig från denna lilla uppladdade dos fiendskap blev Ramón bättre till mods när han fortsatte proven. Han ville faktiskt ogärna förlora sina åhörare och tänkte ofta ut historier eller upplysningar, med vilka han kunde hålla kvar dem när de skulle gå. Vid ett tillfälle anmärkte han ironiskt: "Gå inte. Det här är ert hem."

Ramón talade fritt om sina erfarenheter som sportsman. Han berättade historier om bergbestigning i Alperna och Pyrenéerna. Han talade om sitt intresse för gamla sportbilar och för tävlingar och sade att han i Paris hade varit medlem i en klubb av ägare till gamla bilar. Han

påstod sig vara en skicklig spjut- och släggkastare. Han talade om segelturer med småbåtar från franska hamnar och undrade tankfullt vad som hade hänt med hans egen segelbåt. Han gick upp i sina minnen av lyckligare dagar, då han deltagit i en regatta. För att ta reda på om han varit eller inte varit bergbestigare, soldat och tidningsman som han påstod, bad psykologerna honom göra frågeformulär över dessa tre ämnen. Det gjorde han, och hans försök visades för experter, som drog slutsatsen att han visste mycket litet om journalistik och om det militära, men att han var en skicklig alpinist.

De psykologiska och fysiologiska proven hade avslöjat åtskilligt. NKVD hade tydligen valt sin man klokt och väl, ty han förenade ett stort antal anlag, som kunde användas vid spionage och mord. Han talade flera språk flytande, han kunde gälla för en gentleman var som helst, han var attraktiv för kvinnor och kunde göra sig omtyckt av män när han så önskade. Han var en duktig idrottsman. Han hade snabba reaktioner, ett fotografiskt minne, han kunde följa en bestämd väg i mörkret; han kunde upptäcka det svagaste ljud, han kunde lära sig mycket komplicerade uppgifter fort och återge dem exakt, han kunde känna igen invecklade föremål genom att beröra dem i mörkret, ta isär dem och sätta ihop dem igen. Hans nerver var starka, hans hälsa skäligen god och hans självkontroll nästan perfekt. Han hade skådespelartalang och njöt av att kunna lura andra. Det är sant att han gripits och att själva mordet var ett klåparjobb så vitt det gäller hans flykt. Men han var mer än en person som utbildats att begå det perfekta mordet. Han hade förmågan att arbeta på mycket lång sikt med avlägsna målsättningar: för det första förförelsen av Sylvia Ageloff, för det andra att accepteras av medlemmarna i Trotskijs hem och för det tredje att skapa en situation som tillät honom att göra upp med sitt offer privat i dennes arbetsrum.

Männen som valde honom för det farliga uppdraget gjorde ett mycket slugt val från en annan synpunkt. Ty trots att han omedvetet avslöjade många saker om sig själv, förrådde han aldrig direkt varken NKVD, som han tjänade, eller dem som hjälpte honom med brottet. Och han har hållit fast vid att stanna bakom ”Jacques Mornards” mask.

9. Porträtt av en lönnmördare

Under fångenskapens första månader tillbringade Ramón Mercader nästan hela tiden till sängs. Han hade fallit ihop efter slagen, som han fått av Trotskijs vakter. Han bröt återigen samman efter den formella rekonstruktionen av brottet. Förbryllade av det faktum, att han ibland kunde växla från nästan total omedvetenhet om den omgivande världen till ett livligt och utmanande försvar för sin handling, drog de slutsatsen att han simulerade.

Även om det fanns ett inslag av hyckleri i hans uppträdande var det tydligt att Ramón genomgick ett skede av stark psykisk bortträngning. Han låg nästan hela tiden till sängs, ofta med ansiktet neråt och lakanet draget över huvudet. Han grät när han fick veta att Sylvia Ageloff också var fånge och att hon var sjuk efter chocken. En av hans undersökare, som tog intryck av hans uppträdande, började filosofera över sängen: ”Sängen har en ambivalent betydelse; den representerar liv, död, njutning och pina. Man är född där och man sover där. Eftersom fången sover där är sängen en symbol för frihet; på kvällen när han går och lägger sig når han sin frihet. Fången tillbringar stor del av sin tid i sängen, han tar sin tillflykt dit.”

Och det var medan han var där som hans förmåga att uthärda smärta kommenterades av alla journalister och sjukhuspersonal som såg honom kort efter arresteringen. Fast han allvarligt misshandlats, kände iakttagarna att uttrycket av djupt lidande i hans ansikte inte stod i proportion till de fysiska skador han utsatts för. Han verkade ovanligt rädd för smärta och ryckte till varje gång såret i huvudet skulle läggas om. Ett antal fotografier som tagits vid denna tid visar honom

med ett uttryck fullt av ångest. De medicinska proverna avslöjar att han faktiskt var hyperkänslig för varje slag av beröring på nästan alla ställen på kroppen, men särskilt gällde detta huvudet, armarna, fingrarna, fötterna och tungan.

Då han anföll Trotskij, lyckades denne gripa tag i hans hand och bita honom i fingret. Vid olika tillfällen hänvisade Ramón till detta bett med indignation. När han arresterades var hans rock täckt med blod. Polisen tog en liten bit av rockuppslaget för analys. Veckor senare visade han rocken för psykologerna och beklagade vredgat att polisen hade förstört hans kläder. Detta hans intresse för sin yttre person är inte en tillfällighet. Fånngen hade kommit till Mexiko i ett morduppdrag. Ändå är det känt att han förde med sig en stor koffert och flera kappsäckar med kläder. Enligt hans egen uppgift avsände han genom Wells Fargoagenturen en koffert till New York omkring den 13 juni 1940 — den innehöll: högtidskläder, två kostymer, ett par ridbyxor, ett par slacks, jaktstövlar, sporrar, två överrockar, tre eller fyra par pyjamas, en käpp och en mängd skjortor.

Ramón informerade myndigheterna om att hans övriga kläder var i rum 113 på Hotell Montejo. Polisen gick dit och fann ett dussin skjortor, fyra par pyjamas, två sweaters, badbyxor, två silkescarves, två livremmar, fyra slipsar, nio par kalsonger, två undertröjor, 21 par handskar, en jacka, två par slacks av bomullstyg, ett dussin näsdukar, ett par bruna och vita skor, en blå badkappa och två hattar.

Detta intresse för kläder fortsatte medan han var i fängelse. Undersökarna beskrev honom som en klädpedant, klädd ”med utstuderad vårdslös elegans”. Fotografier, som tagits av honom i cellen, visar honom klädd i en välskuren kostym, med väst och hatt.

I en test, där han ombads att definiera ord, skrev han: ”Elegans är den kvalitet som gör det möjligt för den som vet hur det ska göras att klä sig väl, men det är mycket svårt att vara elegant.”

Den överdrivna noggrannheten ifråga om klädseln sätts genomgående i samband med en manlig typ, vars sexualmönster är alltför väl bekant. Det är den typ som gärna skiljer sig eller separerar, som tar lätt på utomäktenskapliga förbindelser och som finns i överflöd bland Don Juaner. Denna typ utmärkes också av omsorg att undvika veneriska sjukdomar eller orsaka havandeskap. Ramóns historia avslöjade lättsinniga sexuella förhållanden med kvinnor. Enligt hans egna uppgifter var hans sexualliv ”profylaktiskt”. Fast han sade att han ville ha en son var han faktiskt barnlös. Inte heller hade han någonsin haft någon venerisk sjukdom. När han envist utfrågades om sina sexuella attityder visade hans svar ytlighet och känslösplittring. Upplysningar av det slaget, som han lämnade frivilligt, var alltså att han tyckte om smärta nordiska kvinnor, och att han hade tänkt på Sylvia som en möjlig mor till hans son. Han gav ingen antydning om otillfredsställda sexuella behov i allmänhet.

Fånngen beskrev sig själv som lättretlig, impulsiv, hämndlysten, häftig, upprorisk och dominerande, i ett långt frågeformulär om jagvärdering. Vid ett annat tillfälle gjorde han stor affär av sin påstådda förmåga att fullständigt kontrollera sina sinnesrörelser. Han visade en anmärkningsvärd självbehärskning och stor förmåga att förstå sig, men detta endast till priset av en fruktansvärd ansträngning. Hans ytterliga blekhet och den ofrivilliga darrningen i fingertopparna när han var uppretad visade graden av den nödvändiga styrkan. Till och med när han bara var i en förströdd och dagdrömmande sinnesstämning tycktes Ramón isolera sig utom räckhåll för mänsklig kontakt. Han kunde svänga om från dessa sinnesstämningar genom en kraftansträngning av viljan och snabbt återta sin vanliga attityd av gentlemannaaktig artighet och detaljerad uppmärksamhet på allt som försiggick omkring honom.

Under loppet av sina undersökningar gav psykologerna Ramón en Rorschachtest, som väsentligen består i att låta föremålet för testen undersöka mönster gjorda av bläckplumpor på standardiserade kort och säga vad de liknar. De fakta, som framkommer vid denna test, betraktas som ett av de värdefullaste medlen för diagnos av personligheten och tillhandahöll material för en skissering av Ramóns karaktär.

Här framträder bilden av en intelligent och känslig person, som känslomässigt isolerat sig från starka personliga förhållanden. Det finns grunddrag av lättja och passivitet hos honom, som har att göra med hans isolerade attityd. Han ger ett yttre intryck av att vara en ganska ordentlig, banal person, som är redo att göra ”vad man väntar” av honom, även med risk att engagera sig för mycket. Han visar sig vara rädd och självförstörande i sitt inre. Men för att dölja detta för världen bygger han upp en fasad för att försvara sig själv mot sina egna attityder; han driver på sig själv, han disciplinerar sig själv, han betvingar sig själv och han tar stora risker.

Testerna visade att Ramón hade utmärkt koordinationsförmåga, mycket snabba reaktioner och intelligensen hos en överlägsen fullvuxen. Han visade ett utpräglad intresse för tävlingsport, spel och maskinteknik. Han var faktiskt en entusiastisk idrottsman. Beträffande spel tillbringade han mycket av sin ledighetstid i fängelset med att spela kort eller domino. I tester som gällde mekaniska anlag visade han stor skicklighet. Han kunde till exempel ta isär ett mausergevär i mörkret och sätta ihop det igen på tre minuter och fyrtiosex sekunder. När han befanns tillhöra den människotyp som beslutar sig hastigt och definitivt, sade Ramón till sina undersökare: ”Det är löjligt för en man att tillbringa sin dag med att tänka på vad han skall göra. Det gör inte jag. Jag tycker om att handla och att lösa mina svårigheter medan jag handlar.” Dessa självanalyser bekräftas av många prov på fångens handstil. Alla de skrivna testerna gavs på spanska, men Ramón envisades med att svara på franska, som hans falska självbiografi fordrade.

Eftersom undersökarna var osäkra på sina kunskaper i franska ordnade de så att Ramón skulle ge alla sina svar skriftligt, också de hastiga ordreaktionstesterna. Därför har vi prov på fångens handstil i många olika sinnesstämningar. De sträcker sig från det häftiga, halvgalna, manodepressiva till prov som vittnar om en klar och koncentrerad tanke. Men de visar nästan alltid en man med stor energi i en förskräcklig brådska och som bekymrar sig mycket litet om formen.

Några få veckor sedan undersökningarna börjat kom fången tydligen till den slutsatsen att det inte var någon idé att han dolde sina verkliga politiska åsikter. Han insisterade på att han inte begått ett vanligt mord utan utfört ”en politisk handling”, som historien skulle ge rättvisa åt. Han sade att han hade gjort arbetarklassen i världen en oerhörd tjänst genom att förgöra en av dess falska ledare. Han beskrev sig själv som en världsrevolutionens soldat, som utträttat en viktig politisk uppgift. Snart gick han vidare från dessa generaliseringar till uppgiften att han studerat Marx, Engels och Lenin. Han tillade att hans undersökare bort läsa Lenin, som han karakteriserade som ”ett verkligt revolutionärt geni” och en expert i att klart tolka invecklade tankegångar.

En serie tester ställdes i ordning av undersökarna för att avgöra om Ramón, som han påstod, hade studerat marxism och leninism eller inte. Han fick ett frågeformulär baserat på en bok av Friedrich Engels. Hans svar skickades för värdering till en expert, som drog slutsatsen att de gjorts av ”en person som fått mycket god övning i dessa saker”. Fången tillfrågades om sin åsikt om provet och svarade: ”Frågeformuläret är välorganiserat, det täcker bra proletarietets utveckling genom tiderna. Men jag tror att frågor som rör problemet om 'le petit bourgeoisie' skulle ha tagits med, och frågeformuläret hoppar också fullständigt över bönderna och de intellektuella.”

Han fick också sjuttiofem frågor som rörde den dialektiska materialismen, tydligen ett mycket svårare ämne, som togs från en standardbok av Bucharin. I detta prov var Ramóns prestation bara

någorlunda god. Hans ytterliga tävlingslust och önskan att lyckas i allt han företog sig fick honom att göra vilda gissningar när han inte visste de rätta svaren. Han påstod att han hade studerat socialvetenskap, filosofi och anatomi på egen hand genom trägen läsning. Han sade att han hade lärt sig tillräckligt för att skriva en nybörjarbok i anatomi (läkarna bedömde detta som förmätet och otroligt). Han gjorde en förteckning över vad han läst och den bestod huvudsakligen av följande författare: Marx, Engels, Cruveilhier, J. J. Rousseau, Voltaire, Proudhon, Pascal, Lenin, Tolstoj, Gorkij, Plechanov, Krapotkin och Gogol. Att han nämnde den relativt okände Cruveilhier, en auktoritet i patologisk anatomi, bland litterära och politiska figurer, bevisade att hans påstående, att han studerat anatomi med hjälp av flera läkarvänner i Paris, inte var alldeles gripet ur luften.

Kommunistklichéerna hade trängt så djupt in i Ramóns medvetande att många av hans svar på ord-associationer saknade spontanitet. När det stimulerande ordet var ett sådant, om vilket kommunisterna hade bestämda åsikter, kom det stereotypa svaret direkt ur Kremls ortodoxa lärobok.

Hans karakteristiska politiska reaktioner kan utläsas från hans definitioner av vissa termer. Han beskrev *GPU* som ”en polisorganisation som Deuxieme Bureau, Intelligence Service med mera”, *handel* som ”laglig stöld”, *rikedom* som det som ”snart kommer att tillhöra de undertryckta klasserna”. *Prostitution* definierade han som ”en av det kapitalistiska samhällets skamfläckar”, *brottslighet* som ”en av den sociala orättvisans olyckor”, medan *frihet* och *rättvisa* för honom var ”uttryck för social balans” (det vill säga, ideologiska reflektioner av samhällets klassbyggnad). *Religion* brännmärkte han som ”opium för folket” och *Jesuit* som ”den kapitalistiska klassens lakejer”. *Bucharin* var för honom ”en typ av förrädare skapad av den ryska kapitalismens döds-vända”. Eftersom ordassociationstesten förelades honom under tiden för pakten mellan nazi-Tyskland och Sovjet beskrev Ramón Hitler som en ”politiskt sett slug visionär” i stället för med den gamla frasen ”ett reaktionärt odjur”. Men när han fick ordet Trotskij svarade han inte med den väntade klichén om kontrarevolutionär eller Wall Streetagent utan med en egen beskrivning ”en *självvupptagen egoist*”.

Till vilken grad kommunismen absorberat hans liv avslöjades också genom sånger, som han sjöng i fängelset, *Marseillaisen* (som hade blivit populärare än Internationalen sedan Folkfronten hade bildats), *La Carmagnole*, både i dess originalversion och som den sjöngs i Spanien under inbördeskriget, och ”*the young Guard*” var hans favoritsånger. I den sista av dessa lade Ramón tonvikten på raden: ”Vi arbetar för en stor sak.”

När han tillfrågades om sin åsikt om rysk-tyska kriget ett par dagar efter Hitlers anfall före Röda Arméns reträtt, sade han att Stalin hade organiserat en stor armé och att ryska folket skulle följa honom med kärlek till sista blodsdroppen. Beträffande Mussolini karakteriserade han honom som blott och bart en gycklare. Churchill var för honom en aristokrat, som åtog sig ledarskapet för att praktisera principer, som han inte trodde på — ty om han gjort det så skulle han inte ha vacklat ifråga om att ställa sig på Spanska Republikens sida, i stället för att påstå, att ”hela Spanien är inte värt en droppe av engelska sjömäns blod”. Det var fångens åsikt att dessa män inte skulle våga döma Stalin, som av dem fått etiketten ”en rysk imperialist” på grund av Trotskijs intriger utomlands.

Han visade stor förtrogenhet med allt som rörde Spanien, liksom i anmärkningen om Churchill. Han uttryckte åsikten att försvaret av Madrid visade att starka moderna arméer kan stoppas av folkets djärva motstånd. Men när han tillfrågades om de militära aspekterna på spanska inbördeskriget drog han sig hastigt från ämnet och sade att han knappast visste någonting om det, då han bara varit i Santander en gång på en kort utflykt från Biarritz.

Undersökarna utvecklade inte vidare dessa antydningar om fångens tydliga spanska bakgrund. Eftersom han påstått att han studerat konst bad psykologerna Ramón nämna några renässansmålare. ”Velasquez”, började fången, sedan teg han och blev tydligt förvirrad. Den ende målare han kunde nämna var spanjor, fast han placerade honom ett århundrade för sent.

Lika avslöjande var hans anmärkning under ett annat samtal med psykologerna om att han hade sett en uppmärksammat tjurfäktning, i vilken inte mindre än nio tjurar dödades, och där toreadorerna och några av åskådarna var klädda i kostymer från Goyas tid. Det är ett faktum att tjurfäktningar i historiska dräkter hade förekommit både i Madrid och Barcelona 1928 — vid hundraårsminnet av Francisco Goyas död. Och Ramón hade varit anställd på Goyautställningen det året, ett faktum som naturligtvis fattades i hans falska självbiografi.

Vid ett tillfälle upptäckte han ett mönster efter vattenfläckar på det rappade taket i sin cell. Han sade till några vänner, som var närvarande, att det påminde honom om Francos profil. ”Se, där är hans stora näsa”, sade han. Och han fortsatte att markera resten av Francos anletsdrag. Om han å ena sidan inte förhöordes om sina anspelningar på Spanien tvingades han å den andra att tala om ifall han ångrade sitt brott. Han svarade att han inte hade något att ångra eller sona personligen. Men han fann sig i att lagen krävde att han skulle avtjäna fängelsestraff för mordet och uppgav att han skulle acceptera domstolens beslut som rättvist. Han protesterade inte heller mot lagens fordran att han skulle betala gottgörelse till änkan Natalia Trotskij.

När han tillfrågades hur han hoppades kunna rehabilitera sig, svarade han att han inte behövde rehabiliteras. Han sade till undersökaren att han inte bekymrade sig om planerna för sitt framtida liv. När väl den första chocken efter tillfångatagandet och inspärningen gått över beslöt han att uppföra sig på ett sätt som han beräknade skulle vinna medfångarnas och fängelsemyndigheternas gillande. Detta har varit det oförändrade och fasta mönstret i hans uppförande genom de nitton åren av hans liv i fängelset.

Men inte en enda gång under denna långa tid har han visat något intresse för Sylvia Ageloffs öde, offret för hans förförelse. När anklagelserna mot henne lades ner på ett tidigt stadium av rättegången och hon tilläts återvända till Förenta staterna, där hon sedan gifte sig och fick en ny start i livet, försvann hon ur hans existens utan att lämna det minsta psykologiska ärr i hans inre.

Allt eftersom tiden gick visade fången sitt förakt inför undersökarnas oförmåga att genomtränga hans mask. En gång lät han undslippa sig: ”Psykologer kan som regel inte se längre än näsan räcker.” Detta var karakteristiskt för den tvärsäkre, utbildade kommunisten, som på den tiden kanske mer än nu kände att man i väster inte är tillräckligt insatt i den stalinistiska skolans psykologi och mentalitet. Dåtidens mexikanska myndigheter var inte ensamma om brist på utrustning för att mäta sig med en professionell aktiv kommunist som Ramón. Deras amerikanska intellektuella likar lät samtidigt Whittaker Chambers dokumentära avslöjanden om Alger Hiss' spionliga samla damm i Washingtons arkiv. Och sex år senare skulle de pigga utgivarna av den ledande tidningen i huvudstaden i Kanada inte en gång se på den sovjetiske dechiffrerings-expertens, Igor Gouzenkos, sensationella hemliga dokument eller lyssna till hans desperata böner när han var hotande nära att kidnappas av Stalins ”revolvermän” i Ottawa.

Ramóns attityd av överlägsenhet förde honom oundvikligt i fällor. Han förrådde sig själv och sin Moskvautbildning — åtminstone för protokollet — vid flera tillfällen. Ett sådant tillfälle var den gång han beskrev för psykologerna en av sina minnesvärda drömmar. Skriven av fångens egen hand uppgav den sig vara berättelsen om en dröm, i vilken han hade seglat i en regatta som ägt rum i — *Royan*. Nu var ju Royan Trotskijs gömställe i Frankrike när han anlände dit från Turkiet 1933. Royan blev då föremål för intensiv spionverksamhet av Stalinagenter och många rapporter

sändes till högkvarteret i Moskva. Genom att välja Royan som platsen för drömmen visade mördaren stor kännedom om Trotskijs liv och verksamhet i utlandet, en kännedom som mycket väl hade kunnat härröra från instruktionstiden i Moskva under Eitingons beskydd. Ett sådant instruktionsbesök innebar en noggrann genomläsning av de hemliga protokollen i NKVD:s arkiv, i detta fall Trotskijs protokoll.

Dessutom förrådde själva innehållet i drömmen Ramóns besatthet i Trotskij, såvida berättelsen inte tolkas efter psykoanalysens vanliga sexuallexikon. Här är texten, översatt från franska: ”Vid hamnutloppet i Royan var vi ombord på en tvåmotors dieselutombordare, som var mycket kraftig. Sedan vi passerat sandstranden befann vi oss, jag vet inte hur, ombord på en femton meters segelbåt med ett mycket högt storsegel, två klyvare och ett träroder. I aktern, liksom i fören, fanns två, respektive tre, andra män. Under min dröm var dessa personer människor som jag kände, men jag kan inte minnas att jag kallat dem vid namn. Och nu kan jag inte identifiera dem. Vi återvände till tävlingen, vid en plats som svagt påminner mig om redden i Cannes eller Villefranche. Tävlingen ägde rum mellan flera andra segelbåtar plus utombordaren. Denna kunde inte gå förbi oss, eftersom bojarna var så nära däckskanten att de inte lämnade tillräckligt avstånd när vi gick över stag och fick slagsida. När vi fick slagsida rörde masten nästan vid vattnet och hindrade utombordaren från att tränga sig in på oss. Vi gjorde några slag och föll av så att det stora seglet rörde vid vattnet. Under en av dessa kryssningar såg vi en båt som hade sjunkit, och männen simmade i vattnet. Vi hade kryssat så skarpt att vi nästan rörde vid botten, och när båten tippade över låg kölen i luften. Till vår stora förvåning återvann den sitt normala läge. Tävlingen var borta och vi seglade i cirkel, männen som simmade ville inte komma ombord ...”

Även om vi medger det faktum att författaren till drömmen på samma gång var en skicklig skådespelare i en stor maskerad, så gör det ändå ingenting om drömmen verkligen hände eller bara var ett fantasirikt stycke satir.

Om vi har rätt i vår tro att drömmarna endast är ”en fortsättning av tänkandet med andra medel”, som dr H. J. Eysenck, den brittiske psykologen, uttrycker det i sin ”Sense and Nonsens in Psychology”, då skulle de kunna säga oss något om problemen, önskningarna och rädslan hos drömmaren. Vore det inte antagligt att föreställa sig dieselmotorbåten i Ramóns berättelse som Stalins statskepp? Båtens egendomliga förvandling till en femton meters segelbåt kan mycket väl representera författarens övergång från det mäktiga öppna kommunistpartiet till NKVD:s farliga, hemliga underjordiska arbete i dess jakt efter Trotskij. Båten som sjunkit skall tydligen representera Trotskijorganisationen, och männen som ”simmade” skulle lämpligen kunna föreställa de sprattlande trotskisterna i kommunismens internationella regatta. Men som opponenter till den segrande röda styrkan ”ville de inte komma ombord” på Stalins båt. För en trogen Kremlanhängare var detta beteendemönster mycket karakteristiskt för oppositionen — det officiella namn som givits Trotskijrörelsen i Sovjetunionen.

Efter att ha förelagt psykiaterna berättelsen om regattadrömmen sade Ramón att den påminde honom om att han en gång hade varit på en jakt som hade seglat i stark motvind under tre dagar. Han mumlade att han då inte haft någon känsla av fara, men senare begrep han att han varit i verklig livsfara.

I denna återblickande sinnesstämning fortsätter han med att säga, att när han varit i svårigheter, hade han alltid haft en återkommande dröm att han simmade i vattnet på ett mycket speciellt sätt. Hans kropp kunde omöjligt tränga igenom vattnet: det berörde endast hans bröstorg och mage. Denna dröm åtföljdes av en underlig smak, som av champagne.

Den fullständiga oförmågan att få nära mänsklig kontakt, som avslöjas här, förvärras av den

känsla av missräkning som återupprepningen av drömmen framkallar. Vatten är en vedertagen kvinnlig symbol, som framställer både modern och kvinnan som sexualpartner. Fångens känsla av isolering framträder i denna upprepade dröm om den ensamme simmaren, som förgäves försöker tvinga sina lemmar genom vattnets motståndskraftiga yta.

Ramón erkände öppet sin ensamhet när dr Quiroz frågade honom om hans klocka och han svarade: ”Det är min enda följeslagare.” Att Ramón tog sin tillflykt till självisolering bevisas av det faktum att han under en lång tid efter mordet knappast åt någonting alls. Sedan övergick han till varm mjölk och bröd till både frukost och middag. Med denna självpålagda diet måste champagne verkligen ha varit som en symbol för den förnäma värld, till vilken han hade längtat i sina ungdomsår och som han senare avsvor sig när han avlade ett heligt löfte som riddare i Stalins spår.

En annan ledtråd till att han blivit utbildad i Moskva gav mördaren då det blev tal om ett fulländat utövande av förställningens konst. I ett av de mera fientliga ögonblicken under psykologernas förhör berättade han för dem att deras vetande inte var av något värde i tävlan med en man som kunde kontrollera sina känslor.

Han gjorde en flyktig anspelning på att Kamo var en sådan man, drog ut en låda över namnet Lenin och skrev Kamo med stora tryckbokstäver. Kamos historia, som faktiskt är okänd i västerlandet, ingår som en del i kursplanen i Sovjetskolorna för undermineringsarbete och sabotage.

Kamo arresterades av den tyska polisen då han bar på en väska fullpackad med sprängämnen och en helvetesmaskin. Den kejsrerliga ryska regeringen begärde nu hans utlämnande som en vanlig mördare. Det måste sägas att den tyska socialistiska pressen störtade fram för att försvara detta ”offer för klasskampen”.

Leonid Krassin, en av de hemliga bolsjevikledarna, som då var anställd i Tyskland som ingenjör (och efter Sovjetrevolutionen blev sovjetambassadör vid engelska hovet) sade till Kamo att hans enda chans att överleva var att låtsas vara vansinnig. Kamo lydde. Han tjöt, rullade sig på golvet, anföll sina vaktare. Han kastades naken i en iskall underjordisk cell och kvarhölls där flera dagar. Sedan förblev han stående, satt aldrig ner under fyra månader. Detta följdes av en hungerstrejk. När man försökte tvångsmata honom kämpade han emot tills tänderna bröts sönder. Han slet av hälften av sitt hår och arrangerade det i mönster på en filt. Han simulerade ett realistiskt försök att hänga sig.

Med otroligt mod (eller om man föredrar att säga med ett omättligt behov av självstympning) fortsatte Kamo att tortera och misshandla sig själv. Efter ett och ett halvt år förklarade de tyska läkarna äntligen att han var färdig att stå inför rätta. Nu simulerade Kamo en ny form av sinnessjukdom, där ett av symptomen var fullständig okänslighet i huden. För att pröva honom och roa sig själva höll de tyska läkarna heta järn mot hans överhud och stack honom med nålar. Men terroristen förblev stoiskt okänslig. Han överflyttades till tsar-Ryssland endast därför att de tyska myndigheterna blev trötta på att föda honom. Han stod ansikte mot ansikte med en säker död, men räddades av ett oerhört indignationsskri från den liberala pressen i västeuropa. De ryska myndigheterna låtsades motvilligt tro att han var galen och kastade in honom på ett sinnessjukhus för vård.

Kamo framhålls som mönstret för en revolutionär, som under tre år kunde låtsas att han var sinnessjuk och på det sättet fullständigt bedrog de läkare som vårdade honom — därigenom räddade han sitt liv.

Ramóns underförstådda tanke, att han också kunde lura psykologerna och att varje marxistisk

revolutionär var andligt överlägsen en borgerlig vetenskapsman, undgick inte dr Quiroz Cuarón och Gómez Robleda. Men då de var alldeles obekanta med Kamos namn och karaktär nämnde de bara saken i förbigående. Det var likaledes klart att Ramón beundrade Kamo oerhört, och att han tycktes dra en parallell mellan sitt eget liv och sin hjältes. Och det visade också att Ramón som ideal hade valt en revolutionär som blivit kriminell för revolutionens sak.

Vem var Kamo? 1907 var bolsjevikpartiet nära att duka under. Dess politiska inflytande höll på att försvinna, och det hade inga pengar. För att få kapital måste Lenin ta sin tillflykt till stöldkupper. Särskilt inom Kaukasusorganisationen finansierades partiet genom väpnade plundringar, av vilka den mest kända var bombningen av en postvagn, som under sträng bevakning förde pengar för statsbanken i Tiflis. Genom denna operation förvärvade bolsjevikernas skattkammare en kvarts miljon rubel; dussintals människor, en del soldater, andra bara åskådare, dödades. Organisatören av detta brott var Ter-Petrosian, vars täcknamn var ”Kamo”. I den sovjetiska legendbildningen fick Stalin äran av att ha varit denna dristiga kupps planläggande geni. Kamo flydde till Berlin. Här planerade han en annan ”expropriation” för Lenins räkning, denna gång ett anfall mot chefen för det berömda Mendelsohnska bankhuset i Berlin. Kamo inbillade sig barnsligt nog att bankmannen hade sina skatter någonstans i sitt hem, utan tvivel i guldmynt, kanske undangömda i en garderob.

Från detta sjukhus rymde Kamo, begav sig till Paris och infann sig hos sin hjälte, Lenin. I sin biografi över Lenin ger David Shub en bild av Kamo som svartmuslig och halvblind på ett öga efter granatskärvor, oslipad, naiv, med den fruktansvärda barnsligheten hos en man som dödar för en sak som han är alldeles för dum för att förstå. Tillsammans med Krupskaja, Lenins hustru, knäckte han mandlar och höll monologer om sina revolutionära erfarenheter. Kamos gestalt, som den tecknades för Ramón och andra lärjungar i Moskvas mördarskola, gav bilden av en lysande riddare, som varit nära förbunden med Stalin och som var inkarnationen av tron att förräderi, stöld och mord också på ett ärofullt sätt kan tjäna revolutionens sak.

I det idealiserade porträtt av Kamo, som inristats i Ramons medvetande, möter vi mentaliteten hos den man som mördade Trotskij och som under alla dessa år oupphörligt spelat rollen av en levande gåta. Dessutom är berättelsen om Kamo för Ramón, som han sade till dr Quiroz, ”ett historiskt dokument som tjänar till att visa hur 'revolutionärer' kan bedra 'psykiatriker' och få dem att verka löjliga”. I denna roll såg Ramón sig själv som en revolutionär hjälte, som skulle framstå som betydelsefull i framtida historieböcker.

Ett stort antal ordtester av skilda slag förelades Ramón under de första månaderna av hans fångenskap. En av dessa tester bestod i att fången anmodades att skriva ner de första hundra ord som kom för honom. Han lämnade banala svar, huvudsakligen namn på föremål i cellen. Av dessa var de mest betydelsefulla orden *jungfru* och *lik*, som enligt psykologerna utvisade hängivelse för modern och önskan att döda fadern. (Ramón hade en gång anmärkt att de medicine studerande i Paris kallade lik för ”sandwiches”, emedan de lades på skärbrädor och skars upp av studenterna.)

Ett annat ord, *katt*, representerade Ramón själv. Denna slutledning grundades på det faktum att han en gång talat om för psykologerna att han kunde se i mörkret, att han hade påstått att han brukat skriva artiklar under namnet Catzu, och att han var tystlåten och hemlighetsfull som en katt. Ramón fick sedan ”the Word Response Test” (Ord-reflextesten), som består av stimuli-ord och associationssvar. När han fick ordet sjunga var hans första svar det konventionella musik, men då han testades en andra gång gjorde han en mycket lång paus, tretton sekunder, sedan sade han tala. Här behandlade han sjunga i den underjordiska rörelsens betydelse: bekännelse för polisen. (Svaret var naturligtvis på franska, men det franska ordet för sjunga, ”chanter”, har

precis samma dubbelmening.)

Hans reaktion för *flykt* var först *springa*, som inte säger oss någonting. Innan han sade nästa ord tände han brådstörtat sin cigarrett, så släckte han den nästan omedelbart, började gå igenom alla sina papper och sade hastigt väg. Detta ingår i hans karakteristiska beteendemönster när något oroar honom.

När han fick ordet *bedrägeri* väntade han tolv sekunder och sade sedan *teater*. Han log och sade: ”Ja visst, visst”, ett medgivande att han spelade en roll och njöt av det.

I en annan test, som bestod av frågor som kan besvaras med ”ja” eller ”nej”, och som avser att fastställa till vilken grad föremålet för testen är inåtvänd, tillfrågades han om han alltid gjorde samma sorts arbete. Han svarade jakande. Detta var ett direkt uttalande om att han var en professionell revolutionär. När han tillfrågades om han övergav svårt eller tråkigt arbete sade han nej.

De fakta som samlades av psykologerna övertygade dem om att Ramóns psykiska svårigheter huvudsakligen hade sitt ursprung i spädbarnsålderns amningsbesvär, som bidrog till känslomässig otrygghet. Otryggheten flyttade senare över i ett Oidipuskomplex av en ovanlig sort, som innebar ohämmat hat mot fadern och fullständig identifikation med en aggressiv dominerande mor. De ansåg att hans första uppror mot fadern hade projicerats på samhället i dess helhet.

Han hade med andra ord blivit revolutionär, därför att han ännu var fången i det neurotiska fängelse, vari han kämpade sin kamp mot den faderliga auktoriteten, och därför att han måste spela ut denna kamp på en annorlunda och större skådeplats. Den samlade bilden av Ramóns berättelser från sin barndom, av de ovanliga människor, som han sade sig ha känt, och av hans utmanande påståenden att mordet på Trotskij var ett stordåd, som skulle hälsas med bifallsrop av historien, gjorde ett starkt intryck på undersökarna. De försökte att passa in mördarens bild av sig själv i Otto Ranks teori ”Myten om hjältens födelse” (Wien 1909), en hypotes att de stora folkhjältarnas ungdom i stora civilisationer sammanflätas av fantastiska händelser, som i huvudsak överensstämmer genom tid och rum. Som Rank rekonstruerar ”genomsnittsmymten”: ”Hjälten är son till föräldrar i högsta samhällsställning, oftast son till en kung. Hans avlelse hejdas av svårigheter, som avhållsamhet eller tillfällig sterilitet, eller också utövar föräldrarna samlag i hemlighet, på grund av förbud eller annat yttre hinder. Under moderns havandeskap, eller tidigare, varnar ett orakel fadern att barnets födelse innebär en allvarlig fara för hans säkerhet. Följaktligen ger fadern (eller en person som representerar honom) order om att det nyfödda barnet skall dödas eller utsättas för ytterlig fara: i de flesta fall placeras barnet i en låda och överlämnas åt vågorna. Barnet räddas sedan av djur eller fattiga människor, såsom herdar, och ammas av en djurhona eller en kvinna av låg börd. När han är fullvuxen återfinns han efter många egendomliga äventyr sina förnämna föräldrar, hämnas på sin fader, och när han igenkänns av sitt folk uppnår han anseende och storhet.”

Freud visar på många hjältar, vars födelse motsvarar detta mönster, bland dem Sargon, Oidipus, Karna, Paris, Telepos, Perseus, Herakles, Gilgamesj, Amphion och Zethos.

Vad beträffar Ramón fanns det på basis av hans egen självbiografiska utsago vissa likheter, som väckte psykologernas nyfikenhet. Han påstod sig vara son till en belgisk diplomat av adligt ursprung, som hade förbindelser med hovet (hjälten som son till en kung). Han var svag och nära döden som barn. Han ammade av ammor (av ringa börd), och hans liv räddades genom att han uppföddes med hästkött och konjak (hjälten räddad av djur eller av fattigt folk). Han älskade sin mor. Han hade dödat den ”elake fadern” i Trotskij's gestalt. Slutligen trodde han att han skulle hälsas av historien som en hjälte, som räddat arbetarklassen från en falsk ledare. Ramóns villighet

att acceptera morduppdraget, som innebär en risk för hans eget liv, talar — i freudiansk terminologi — för en dödsönskan i en djupare dimension än den som genomsnittsmynen nämner, d. v. s. en villighet att offra sig själv för ett opersonligt mål. Hans upproriskhet mot auktoriteten passade ihop med beredvilligheten att offra sig själv för en sak. Konflikten mellan en förvärvad aggressivitet och en djupt liggande passivitet gjorde Sovjetordningen till ett naturligt hem för honom. Kommunistiska Partiet gav honom ett moraliskt och ideologiskt försvar för att spela ut sin centrala konflikt.

Totalitära politiska ideologier tillhandahåller — enligt en studie av dr Norbert Bromberg, som nyligen framlagts för ”American psychoanalytic Association” — en nästan standardiserad opersonlig skådeplats, där en människa kan vädra sina konfliktkänslor av kärlek och hat till sina föräldrar. Bromberg refererar ett fall, där en man gav öppet utlopp åt sina känslor av vrede mot det kapitalistiska systemet, som han identifierade med sin far, det verkliga föremålet för hans hat. ”Han bedömde efter sin fader kapitalismen som grym, snål, tyrannisk, orättvis, och skenhelig och ohederlig”, rapporterar dr Bromberg. ”Den kommunistiska rörelsen och dess ledare, liksom han själv, var fulla av broderlig kärlek, välvilja, frihetskärlek, rättvisa, rättframhet, vishet och hederlighet.”

När den avgudade ”Nationens Fader”, Stalin själv, tilldelade Ramón den högsta orden som Kreml äger — orden ”Sovjetunionens Hjärte” — nådde mördaren sina drömmars mål. Terroristen slöt fred med sig själv, rebellen i honom var lugnad för alltid och den filosofiske bödeln trädde fram.

10. Masken faller

Nästan tjugo månader hade förflutit från dagen för mordet på Trotskij innan mördaren under sitt antagna namn Jacques Mornard ställdes inför rätta i Mexico City. Det fanns de som trodde att han skulle bli frikänd, så stark var omsvängningen i den krigssargade världens politiska klimat. Stalin, som hade varit Hitlers allierade, var nu lierad med Hitlers mäktiga fiender. Under loppet av dessa tjugo månader hade den mexikanska rättvisan visat sin förmåga att anpassa sig i fallet Siqueiros, som var medbrottsling i mordet på Robert Sheldon Harte.

Den energiske överste Salazar i mexikanska hemliga polisen hade fått en impuls till handling genom mordet på Trotskij, som han en gång hade misstänkt för att ha iscensatt det misslyckade 24-maj-attentatet, och nu tog han itu med den flyende David Alfaró Siqueiros. Han spårade honom till hans gömställe bland gruvarbetare i staten Jalisco i väster, där han arresterades mot slutet av september 1940. Siqueiros och hans medbrottslingar åtalades och anklagades för att ha organiserat det första massattentatet och för mordet på Harte.

Sedan tog sakerna en egendomlig vändning. De anklagades försvarsadvokater begärde två ”amparos”. ”Amparo” är en mexikansk lagparagraf avsedd att skydda individer mot orättvis förföljelse och att garantera deras konstitutionella rättigheter. Resultatet blev att Siqueiros fann sig friad från anklagelserna för mord, attentatsförsök, användande av skjutvapen, kriminell konspiration och för intrång i polismans befogenhet. Detta välkomnades som ett frikännande. De anklagelser som återstod mot fångarna var de jämförelsevis mindre överträdelserna, inbrott, olagligt bruk av polisuniformer, stöld och skadegörelse på egendom. Stölden avsåg tillgripandet av de två bilarna vid Trotskijns villa; skadegörelsen på egendom var den som orsakades av skottlossningen med maskingevär i huset i Coyoacán. Man antog att nya åtal, som gällde dessa mindre anklagelser, skulle resas. Under tiden var Siqueiros ute ur fängelset. Petitioner från ”oberoende intellektuella och konstnärer” bad enträget presidenten att rättvisa skulle skipas med Siqueiros, i ljuset av det faktum att ”konstnärer och vetenskapsmän anses som kulturens och framåtskri-

dandets bålverk”.

Domstolen accepterade Siqueiros' påstående att avlossandet av mer än 300 kulor inne i Trotskijs hus, som genomborrade sovrummen och skadade Trotskijs sonson, hade gjorts enbart av ”psykologiska skäl”. Det hade inte varit meningen att döda eller såra någon.

Vittnesmålet från de två chaufförerna att Siqueiros, när han hört att Trotskij undkommit skottsälvorna, hade utropat: ”Allt arbete förgäves”, förbisågs av domstolen. I kraft av denna ”amparo” kunde åtskilliga punkter i åtalet förkastas på grund av bristande bevis.

En ”amparo” beviljades också bröderna Arenal och de andra sammansvurna mot anklagelsen för mordet på Sheldon Harte. Beviset i domstolen var att Harte av de åtalade hade förts till ett hus, som hyrts och möblerats av dem. Han hade blivit skjuten med ett skott, hans lik hade begravts; den blodiga tälsängen och filten hade bränts. Bröderna Arenal, som var de sista människor som setts tillsammans med Harte medan han ännu var i livet, hade tagit till flykten.

Domstolen fastslog att detta inte kunde räknas som prima facie för mordrättegång mot de svarande. Som Siqueiros' advokat förklarade, kunde Harte ha dödats av en ”femtekolonn”, som organiserats av Trotskij, eller han kunde ha rånmördats.

Försvaret föreslog domaren Emilio Cesar att rån skulle vara den ”enklaste” förklaringen på fallet.

Domare Cesar förnekade också att angriparna bildat en ”kriminell sammansvärjning”. En sådan sammansvärjning måste enligt mexikanska lagen organiseras för att begå brott i ”allmän betydelse”. Den kan inte riktas mot en individ eller bara mot en familj. Den måste karakteriseras av ”stabilitet och permanens”. Anklagelsen att ha uppträtt som representanter för allmän myndighet lades ner därför att trots att angriparna hade förklätt sig till polismän, var det inte bevisat att de ”hade försökt utöva några av en polismans befogenheter ...” Det vill säga de var förklädda till poliser, men hade inte bedrägligt inkräktat på polismans befogenhet.

Siqueiros bagatelliserade sin andel i det misslyckade attentatet att likvidera Trotskij. ”Det var lite olyckligt politiskt krypskytte från min sida” — så beskrev han det hela. Och för att inför de förhörande myndigheterna illustrera hur långt han en gång hade gått med sitt krypskytte trakterade han domstolen med en berättelse om sin konferens med president Cardenas angående Trotskij. Han berättade hur han i sista skedet av spanska inbördeskriget hade flugit tillbaka till Mexiko för ett tredagarsbesök med den enda avsikten att söka upp Cardenas för att försöka övertyga honom om att Trotskij måste utvisas från landet och att trotskismen i Mexiko måste tillintetgöras.

”President Cardenas har givit vapen till spanska folket i kampen för revolutionen, men på samma gång har han beväpnat Leo Trotskij, så att han, från sin bas i det revolutionära Mexiko, kan kämpa mot revolutionen”; det var vad de mexikanska frivilliga i Spanien hade sagt, enligt Siqueiros.

Han påstod att trotskisterna genom att anklaga Sovjetunionen för att vara en polisstat bröt ner de revolutionära styrkorna överallt. Mexikanska kommunistiska partiets ledare hade rått Siqueiros att behandla Cardenas med takt och att inte förolämpa honom genom att tala om hans inbjudan av Trotskij till Mexiko som en blunder. Efter intervjun var Siqueiros övertygad om att han inte hade gjort något verkligt intryck på presidenten.

Medan Siqueiros ännu var ute ur fängelset gjordes anstalter för att låta honom resa till Chile, där han skulle utföra några väggmålningar. Vid en bankett i Mexiko City för att fira de kulturella förbindelserna mellan Chile och Mexiko talade mexikanske ambassadören i Chile, Reyes Spindola, i förbigående med den chilenske ambassadören i Mexiko om detta. Det blev en uppståndelse när det upptäcktes att poeten Pablo Neruda, chilensk konsul och ledande

kommunist, hade medverkat kraftigt i denna sak. Men ambassadören framhärddade trots uppståndelsen i sina ansträngningar för Siqueiros och begärde officiellt att Utrikesdepartementet skulle släppa in den åtalade konstnären, trots att han genom att rymma från borgen fortfarande var en flykting undan den mexikanska rättvisan. Siqueiros dök upp i Chile.

Om Siqueiros' öde gav tröst åt Ramón och väckte förhoppningen att han skulle undkomma med en lindrig dom, skulle han få en svår chock. Ändå delades denna mördarens förmodan av dem som stod hans offer nära. Som Natalia Trotskij uttryckte saken: ”Om det inte hade funnits sådana domare som påstått att Siqueiros anföll vårt hus endast för att stjäla två bilar, som han övergav några hundratal meter längre bort ... om det inte funnits sådana domare, som påstått att GPU:s gangsters inte var medlemmar av en liga utan 'sympatisörer', och att skotten som sköts över våra huvuden bara var för 'den psykologiska effektens skull', skulle vi på förhand ha kunnat säga: GPU kommer att misslyckas i sitt försök. Men Siqueiros, attentator, mördare, mordbrännare och agent i GPU:s tjänst, är fri. Varför inte Jacson?”

Mrs Trotskij gissade fel. En fällande dom mot Siqueiros, en av Mexikos största då levande målare, anklagad för mord, skulle ha varit genant för mexikanska regeringen. Dessutom hotade anklagelsen för sammansvärjning inte bara honom utan en stor del av de mexikanska kommunistledarna. Enligt de vanliga lagarna mot kriminell sammansvärjning skulle alla konspiratörer ha varit lika skyldiga till mordet på Harte. Då hade det funnits risk för att hela kommunistapparaten och dess inflytelserika nätverk av sympatisörer skulle ha samlats och mobiliserats för att hindra rättvisan. En annan faktor var att vid denna tid bekämpade sovjetstyrkorna framgångsrikt de nazistiska inkräktarna, och USSR vann allmän popularitet. Och vem var då den berömde Siqueiros' offer? Sheldon Harte, en okänd ung amerikanare, en trotskist.

Det var annat med mördaren. Han var en okänd, som inte ens ville avslöja sin identitet. Och hans offer var en världsberömd revolutionär ledare och mordet på honom utgjorde en historisk händelse. Brottet var dessutom en direkt och personlig förolämpning mot president Lázaro Cardenas, som genom att bevilja Trotskij asyl ansåg sig ansvarig för hans beskydd. Det var en skymf mot mexikanska nationen att en utlänning hade vågat komma in i landet på falska papper för att genom sitt lönnmord fläcka den politiska asylrättens princip. Enligt mexikansk lag måste rannsakningsdomaren avkunna utslag inom ett år. Ramóns advokat väntade till sista gränsen för den lagligt giltiga tid, inom vars ram han kunde anklaga rannsakningsdomaren för att vara ogynnsamt stämd emot fången och sedan appellera till en högre instans för att få domaren avlägsnad från målet.

Vid samma tid tog lönnmördaren tillbaka den tidigare noga förberedda historien om sina motiv och förberedelser för brottet. Skälet till detta var att dessa tidigare uppgifter erkände uppsåtlighet och faktiskt inbjöd till en hård dom. Han påsod nu att han omedelbart efter brottet inte hade varit i stånd att lägga fram sina tankar klart. Hans huvud hade varit ombundet och han hade varit oförmögen att läsa papperen som han hade skrivit på. Han hade varit i ett tillstånd av moralisk depression under förhören, så att han inte brydde sig om vad han sade, och han påstod att han blivit misshandlad av polisen. I hans speciella fall befanns den sista anklagelsen osann, eftersom särskilda order hade utgått från högre ort att behandla fången med största hänsyn. Vad som verkligen hände, sade Ramón nu, var att han hade besökt Trotskij med sin artikel och fått höra omdömet: ”Ni är inget annat än en militär idiot.” Detta sårade hans stolthet, och sedan, för att göra saken värre, började Trotskij anfälla honom handgripligen. Ramón hävdade: ”Jag vill framhålla att Trotskij började slåss och skrika innan jag slog honom, för att befria sig från min vänstra hand, med vilken jag gripit tag i hans jacka. Utan tvivel ville han dra sin revolver, men jag var snabbare än han ...”

Denna ändring i hans historia från överlagt mord till självförsvar förklarade inte bekännelsebrevet, som hittades på honom, eller det faktum att han gått in i Trotskijs arbetsrum beväpnad med pistol, kniv och isyxa.

Den andra stora ändringen var att Trotskij inte längre framställdes som agent för Dies-kommittén och för Wall Streetimperialismen. Han var nu nazistagent. Denna ändring i uppgifterna gjordes av fången och hans juridiska ombud med fullkomligt gott samvete, av det enkla skälet att Sovjetunionens utrikespolitik hade gjort en diplomatisk saltomortal.

Samme man som hade karakteriserat Hitler som en "visionär" i sina diskussioner med dr Quiroz antog nu en belgisk patriots sanna röst: "Jag har alltid ansett det som en rättighet att få dö på slagfältet mot de styrkor som representerar det största barbari, som förkroppsligas av de nazistiska horderna." Han tillfrågades: "Kom ni till den övertygelsen att Trotskij var en Hitlerspion, som kommunisterna säger?" "Absolut"! svarade han fast.

Vid den tiden hade president Franklin Delano Roosevelt på förslag av sin gode vän Dan Tobin, "tsar" i Åkarnas Fackförening, bemyndigat åtal enligt Smithlagen mot vissa trotskister i Mellersta Västern, vilka var en påle i köttet på förbundsledaren. De blev dömda och sattes i fängelse, anklagade för upprorisk konspiration. Här fann Ramón en del lämplig ammunition för sitt försvar i linje med det då rådande stödet från Kommunistpartiet i förföljelsen av trotskister enligt Smithlagen. Detta var tiden för hyperpatriotism för The Daily Worker, som av Justitiedepartementet krävde en utrensning av alla kända antikommunister. Ramón förklarade: "Åtskilliga av de personer som har framträtt vid denna rättegång, sådana som Jake Cooper, Albert Goldmann med flera, stod inför rätta i Förenta Staterna många dagar före händelserna vid Pearl Harbor, för att stå till svars inför anklagelsen för två brott: det ena var konspiration och det andra sabotage och förräderi ..."

Det faktum att några av vittnena mot honom själva gjort sig skyldiga till konspiration och förräderi visade, påstod Ramón, att han förtjänade speciell hänsyn från domstolen.

Fångens attityd hade emellertid enligt domstolen både före och efter mordet kännetecknats av "falskhet och förkonstling".

Lönmördaren hade inte kommit till Mexiko för att arbeta som Trotskijs anhängare utan "med den enda avsikten att döda Trotskij".

Det finns inte dödsstraff i Mexiko för vanligt mord. Åklagaren yrkade på tjugotre års frihetsstraff. Tjugo år för överlagt mord, två för överfall med vapen, ett för olagligt innehav av vapen.

Den 17 april 1943, två år och åtta månader efter brottet, fördes fången till domstolen för att höra domen avkunnas. Han var ytterst välrakad och manikurerad. Hans attityd var utmanande, och när han hörde att senare delen av rättegången skulle radieras kastade han sin hatt över mikrofonen för att förhindra det.

Domstolen dömde honom till nitton år och sex månader för överlagt mord och sex månader för olagligt bärande av vapen. Upprörd över utslaget överklagade Ramón domen, men den 19 maj 1944 bekräftade Appellationsdomstolen utslaget.

Till och med innan Ramón kom inför rätta började Sovjets underjordiska verksamhet organisera ett mycket försiktigt försök att befria honom. Under krigsåren, särskilt när Hitlers arméer trängde djupt in i Ryssland och Kreml var beroende av amerikansk hjälp, var Stalin noga med att inte förolämpa Förenta staterna genom förhastade handlingar, som terrorism och befrielsekupper.

Talrika brev, som under åren 1942 och 1943 gick mellan New York och den mexikanska huvud-

staden, uppsnappades av det amerikanska postverkets krigscensur. Laboratorieundersökningar avslöjade att dessa brev innehöll hemliga chiffermeddelanden, skrivna med osynligt bläck, att de stod i samband med en konspiration för att befria Trotskijs mördare ur fängelset, och att ett antal hemliga adresser hade ordnats både i Förenta staterna och i Mexiko för att ta hand om försändelserna i denna operation. Jacob Epstein, en veteran i den kommunistkontrollerade Lincolnbrigaden i Spanien, mottog chifferkorrespondens som rörde denna plan från spanska och mexikanska kamrater. Han fortsatte denna brevväxling till november 1943. Kort därefter reste Pave' Klarin, Sovjets vicekonsul i New York och assistent till general Vassili Zubilin, tidigare chef för NKVD i Förenta staterna, till Mexiko. Epstein följde honom dit. Han anklagades inför rätten för att ha haft kontakt med Klarin vid åtminstone åtta tillfällen.¹⁵

En amerikansk kvinna vid namn Helen Levi Simon Travis, som en gång varit anställd som skribent i *The Daily Worker*, överflyttade 3.700 dollar på en viss Enrique de los Rios i Mexiko City. Överflyttningen gjordes som svar på en ivrig anhållan om kapital från konspiratörerna i Mexiko.

En kvinna vid namn Anna Vogel Colloms, läroverkslärarinna i New York City, anklagades för hemlig brevförmedling och kurirtjänst i denna operation. Den 12 augusti 1943 reste hon till Mexiko och hade i sitt bagage ett alldeles nytt schatull med privat skrivmateriel. Vid gränsen fann amerikanska tjänstemän fem ark papper i botten på detta schatull, fullständigt täckta med kodskrift. Mrs Colloms tilläts att fortsätta till Mexiko utan schatullet. Hon gjorde ett halvhjärtat försök att komma i kontakt med Epstein. Under tiden hade myndigheternas agenter bytt ut originalpapperen med de hemliga budskapen mot fem nya pappersark. På sin väg tillbaka till Förenta staterna hämtade Mrs Colloms schatullet hos tulltjänstemännen, som hade behållit originalarken och lämnat oskrivna ark till den hemliga kuriren.

När Epstein, Travis, Colloms och ett halvt dussin andra personer 1950 anklagades som konspiratörer och tillfrågades av kommittén för undersökning av oamerikansk verksamhet om de var kommunister och om anklagelserna mot dem var sanna eller falska, vägrade de att besvara dessa frågor i det de åberopade garantierna i "Femte Tillägget".

Den första kända ansträngningen att befria Ramón avbröts därför att myndigheterna hade uppsnappat kodbrevväxlingen, spårat upp konspiratörerna och avslöjat deras planer.

I Moskva fick Caridad Mercader, lönnmördarens mor, försäkringar av sin älskare, Eitingon, och hans överordnade i Kreml, att så snart kriget var över skulle man sätta igång med en operation för att befria hennes son. Tillsammans med den berömda La Pasionaria var hon den mest privilegierade personen i den underjordiska kolonien av spanska toppkommunister och njöt av ett liv i relativ lyx, som den okuvlige guerillakommandanten Campesino beskriver efter sin flykt från Sovjetunionen. Caridad delade en elegant våning med sin forna radiotelegrafist, den vackra Carmen Brufau, en av de lärarinnor som Caridad hade rekryterat till partiet. Carmen var blåögd, omkring trettio år gammal, och hennes förste man, nu mexikansk medborgare, var den "Juan" som hade följt Caridad på hennes första uppdrag till Mexiko 1936. Tidigare hade Carmen känt Ramón väl, och en gång när han talade med psykologerna hade han låtit undslippa sig hennes förnamn. Han skylde snabbt över det genom att identifiera henne som en "mästersimmerska", som han sade sig ha känt i Paris.

¹⁵ Samma som nr 2, sidorna IX-XV. Då Caridad under kriget skickades till Ungern av Kreml för att rädda en grupp ledande kommunister, lyckades hon föra dem till Turkiet. När Turkiets hemliga polis upptäckte att hon var Sovjet-agent flydde hon från landet med ett amerikanskt plan. Denna upptäckt gjorde slut på hennes möjligheter att vara till nytta för NKVD utomlands.

Vid ett annat tillfälle, då han svarade på ett frågeformulär beskrev han sin mors kamrat som en mycket ”manhaftig idrottsskvinna”.

Caridad hade fått instruktioner att inte diskutera Trotskij eller sonens roll i mordet. Nu hade hon för första gången tillfälle att studera livet i ”Arbetarnas fosterland” på nära håll under en period av flera år. Hon kunde också se hur myndigheterna behandlade hennes landsmän, som hade kämpat för etablerandet av ett sovjet-Spanien. Med undantag av en liten klick tilldelades flyktingarna uppgifter, för vilka de ej var fysiskt rustade och som de saknade vana att utföra. De fick svältransoner och många dog. Spanska kvinnor blev prostituerade för några brödkanter. De övergivna barnen från förintade eller skingrade regeringstrogn familjer bildade ligor av hemlösa tonåringar, som överlevde genom att tigga, stjäla och ibland döda. I överensstämmelse med kriminallagen i Sovjet blev en del av dessa barnbrottslingar avrättade. Och de anklagades och dömdes inte som vanliga brottslingar utan som spanska fascister (falangister).

I motsats till La Pasionaria, som spelade en stor roll i politiken inom Kominterns hierarki, var Caridad en kämpande kvinna. Hon blundade inte för gräsligheterna som förövades runt omkring henne, men mycket få misstänkte hennes verkliga känslor. Hon var ytterst diskret, då hon visste att denna diskretion var nödvändig för att hon själv skulle kunna överleva och försäkra sig om Sovjets hjälp att befria sonen.

Samtidigt som hon anförtror sig åt en intim spansk vän med självständiga åsikter förblev hon vän med Carmen Brufau, som fungerade som Kremls vakthund över henne. Brufaus tillgivenhet för Moskva demonstrerades när hon utvisades från Schweiz 1950, misstänkt för sovjetspionage.

Caridad for till fronten som politisk kommissarie för den spanska bataljonen, som kämpade skuldra vid skuldra med de röda trupperna under andra världskriget. Krigslyckan hade helt vänts till fördel för Sovjetunionen, ryska styrkor var djupt inne i Polen, och Caridad började ansätta de makthavande i Kreml att infria löftet att befria hennes son. Stalins motvilja mot att gripa sig an med en ansträngning i den riktningen berodde på hans oro att äventyra relationerna med Förenta staterna, då han siktade mot viktigare mål i det internationella spelet.

Brinnande av beslutsamhet att få ut sin son ur det mexikanska fängelset skickade Caridad brev till Lavrenti Berija och bad om tillåtelse att resa till Mexiko för att organisera ett försök att befria Ramón. Hon hotade att gå till cubanska ambassaden i Moskva, eftersom hon var född på Cuba, och söka skydd om hennes begäran inte villfors. Detta ledde till resultat.

Stalin gav sitt bifall. Caridad fick från Berija en juvelsamling värd mellan 50- och 60-tusen dollar för att finansiera en befrielseoperation. En plan utarbetades, som innebar att en mexikansk läkare, dr Carlos D., skulle ge Ramón en injektion med ett smittsamt virus — detta skulle framtvinga en förflyttning av patienten till ett epidemisjukhus utanför fängelset. Enligt NKVD-planen skulle det sedan vara en enkel sak att ordna hans flykt från en sådan institution.

Den 9 mars 1945 uppenbarade sig Caridad i Mexico City och hyrde en våning i Aztecahuset på Hamburgergatan. Hennes oskiljaktiga kamrat, Carmen Brufau, avreste med båt från Odessa och förenade sig med henne i Mexiko, där de åter delade bostad. Caridad upptäckte efter sin ankomst att andra planer på att befria hennes son kläcktes av ledarna för den kommunistiska underjordiska verksamheten under Carlos Contreras befäl. Och hon började misstänka att dessa planer innebar en operation av den typ som Stalin tillgrep i liknande situationer, och som kunde sluta med Ramóns död ”av olyckshändelse”. Caridad fick veta att Contreras hade erbjudit en summa av 100.000 dollar till en ledande spansk flykting för att med hjälp av en mutad fängelsevakt organisera flykten för hennes son. Vakten skulle vara en ovetande medbrottsling, eftersom han en kväll skulle ta med sig Ramón ur fängelset endast för att följa honom till en bordell i staden.

Flykten skulle äga rum därifrån. Erbjudandet avslogs.

Caridad sökte nu upp en av sina nära spanska vänner, som nu var i Mexiko, och som hon hade hjälpt under hans svåra dagar i Moskva, och berättade för honom om sina farhågor. Hon försökte påverka honom att organisera sonens flykt. Han kunde använda kommunister eller vilka andra han ville i operationen, så länge som han ensam hade fulla ansvaret och såg till att endast pålitliga personer användes. Hon försäkrade honom att han kunde få så mycket pengar han behövde för detta ändamål. Fast han stod i tacksamhetsskuld till Caridad vägrade mannen att ha något med saken att göra. Han var tacksam mot mexikanska regeringen och dess ambassadör i Moskva, som berett honom en tillflykt i Mexiko, och ville inte betala för gästfriheten med ett brott mot staten. Ramón själv vägrade att samarbeta med sina underjordiska kamrater i deras planer att befria honom. Inte en enda gång under moderns vistelse i Mexiko efter kriget besökte hon sin son i fängelset, så bepansrad var den ordning som NKVD pålagt alla och allt som hade att göra med säkerställandet av hemligheten med mördarens identitet. Caridad var så misstänksam att hon inte gick ut ensam efter mörkrets inbrott. Ur stånd att nå sitt mål lämnade hon Mexiko för att resa till sin födelseö, Cuba. Därifrån begärde hon tillstånd att bosätta sig i Frankrike, där hennes dotter, Montserrat, och hennes son, Jorge, bodde. I sin ansökan sade hon att hon inte hade någon sysselsättning, men en inkomst på 950 dollar i månaden från sina cubanska egendomar.

Montserrat hade gift sig och var nu madame Dudouyt. Hon hade deporterats till Tyskland 1941 och befriats från ett koncentrationsläger av allierade styrkor den 26 april 1945.

Dudouyts, franska medborgare, bor med sina två barn i en förstad till Paris och äger en antikvitetsaffär på vänstra Seinestranden. I mars 1959 var Montserrat en avbild av Ramón. Jorge Mercader, kemisk ingenjör, hade också befriats från ett koncentrationsläger som fransk medborgare och led av benröta. Hans bror Luis hade stannat kvar i Ryssland när modern reste till Mexiko och Frankrike. Den vithåriga Caridad bor ensam i en enkel våning i Paris, där hon lever ett tillbakadraget liv som cubansk medborgare. Hon betalar sin hyra punktligt, mottar besök bara av sin familj och umgås inte med grannarna. När Ramón avtjänat sitt straff 1960 kommer hon att vara 68 år gammal.

Den kanske största chocken som hon haft att utstå de senaste åren var nyheterna om Leonid Eitingons öde, mannen som hon en gång hoppats gifta sig med. Efter den allsmäktige Berijas fall utrensades hela hans närmaste officerskoteri. Eitingon arresterades som förrädare och ränksmidare mot Sovjetunionen och försvann spårlöst som så många officerare i Stalins terrormakt.

Många myter har växt upp omkring mördarens liv i fängelset, vartill han — ”världens mest kände politiske mördare”, enligt pressen — i hög grad bidrog genom sitt utstuderade ”uppträdande à la Kamo”. Ändå är fakta mycket klara.

Han tillbringade de första 18 åren av sin fångenskap i den gamla federala fängvårdsanstalten i Mexikos utkanter, det så kallade ”Svarta Palatset” i Lecumberri, som hyser omkring 3.800 interner. Sommaren 1958 överflyttades han till den nybyggda ultramoderna uppfostringsanstalten flera mil från huvudstaden, på vägen mot Puebla. ”Uppfostringsanstalt” är den enda passande benämningen på denna straffanstalt, som sträcker sig över ett vidsträckt område, där alla byggnader är uppförda i ett plan, och som kan skryta med en komplett uppsättning verkstäder, en stor cafeteria, liksom en rymlig restaurant och anordningar för studier och underhållning.

Jag såg mördaren på båda fängelseplatserna. När jag gjorde ett överraskningsbesök hos honom i slutet av 1947 hälsade han mig på engelska med ett ovänligt utrop: ”Vem är ni? Vad vill ni?” När han fick veta att avsikten med besöket var att diskutera publiceringen av hans livs historia fick

han fort ut mig ur cellen. Jag hade emellertid tillräckligt med tid för att bedöma mannen och hans omgivning. Det var besöksdag, och han var mycket elegant klädd. Han var lång och smal och såg intagande ut. Hans cell, som var rymlig och solig och triangelformad, med en liten patio utanför, var möblerad med en prydlig säng och ett bord fullt med böcker och tidskrifter. Mot slutet av 1959 fick jag under en inspektionsresa till den nya uppfostringsanstalten, där de mest välartade fångarna i staten Mexiko avtjänar sista delen av straffet, tillfälle att observera Ramón flera gånger, utan att jag försökte engagera honom i samtal, och kunde studera de nya omgivningarna inklusive verkstaden där han arbetar, och klassrummet där han undervisar i de elementära grunderna i elektroteknik. Efter en tidrymd av mer än elva år var det svårt att känna igen den en gång intagande gestalten i mannen med dubbelhaka och glasögon med bågar av sköldpaddsskal, i öppen skjorta och slacks, och mer än ett femtontal kilo tyngre. Han gav intryck av att vara en stadig borgare.

Under årens lopp har tidningsmän försökt intervjua honom, och en del lyckades växla ett par meningar med fången. Hans vanliga hållning, karakteristisk för en kommunist, har varit: ”Jag har ingenting att säga er. Förstår ni det. Absolut ingenting. Hör ni det? Ingenting. Jag vägrar att diskutera det. Ni är skandalskrivare allihop.”

Ibland avslöjar Ramón en känsla för humor. En gång när han skröt för en besökande reporter att han hade många vänner bland amerikanska tidningsmän ombads han att namnge dem. ”Ä, mina vänner är såna tidningsmän som inte skriver om mig!” sade han spydigt och skrattade åt sin egen vits.

En annan gång, när dr Quiroz Cuarón besökte fängelset tillsammans med en vän, dröjde denne kvar en stund på gården. En belevad man närmade sig och frågade den tydliga nyfikne besökaren om han kunde stå till tjänst på något sätt.

”Det finns bara en person som jag skulle vilja se här”, kom svaret, ”och det är mannen som dödade Trotskij.”

”Det är lätt. Jag är den mannen!” skrattade Ramón.

Ett av särdragen i mexikansk fångvård är att fängelsemyndigheterna tillåter straffångarna att ha regelbundna sexuella förbindelser i sina celler, antingen det gäller hustrur eller älskarinnor. I en del fall innebär detta erkännande av ”fasta kvinnliga partners” för varje fånge. Ramón drog fördel av detta privilegium och skaffade sig snart en älskarinna, en vacker ung mexikansk nattklubbsartist, en av hans påstådda vänner i staden. Hon hade med sig mat till honom därutifrån och förmedlade budskap åt honom. Under många år undvek han fängelsekosten så mycket som möjligt, då han fruktade att bli förgiftad av någon hemlig trotskist. Vid ett tillfälle hade han fått choklad i present från en anonym givare. Han bad fängelselaboratoriet att undersöka den, och den befanns innehålla så mycket gift som behövdes för att döda honom. En del av de mexikanska tidningarna behandlade detta som ett verkligt mordförsök, andra ansåg det fingerat. Under den första tiden i fängelset fann man en gång i hans ägo ett rakblad, som han gömt i fickan. Han överlämnade det villigt och sade: ”Oroa er inte. Jag tror inte på självmord.” Psykologerna fann det inte övertygande.

Vid ett annat tillfälle anmärkte han vid åsynen av en anordning för mätning av reaktionstiden: ”Den liknar er bomb.” Hans förhörare fick intrycket att han önskade att det varit en sådan. Vad som gjorde honom orolig var inre självmordstanken utan rädslan för att en hämnare bland trotskisterna skulle mörda honom. I augusti 1944, då han väddade till appellationsdomstolen, påpekade Ramón att det var planer på att få iväg honom till Mariaöarna, en avlägsen och fruktad straffkoloni i Stilla Havet. Han påstod att han genom ”tidningsinformation” fått vetskap om

mordplaner mot honom. Om han skulle skickas till Mariaöarna, så ville han uppmärksamma vederbörande på straffkolonins avskildhet och det faktum att fångar fördes dit i en liten båt, något som skulle underlätta ett sådant överfall, som kunde utföras utan risk för angriparen.

Mördaren behandlades först med ett visst mått av stränghet. José Farah, generalsekreterare inom fångvården, intygade i samband med fångens senare ansökan om frigivning att han på grund av brottets art under de första åren varit föremål för speciell vaksamhet. Han fick arbeta som vanlig ackordsarbetare i fängelsets leksaksverkstad. Hans uppförande i verkstaden var ”exemplariskt”, och han fick snart uppsikt över den. Han var alltid artig mot sina kamrater i fängelset. Han spelade kort och domino med dem, och ibland underhöll han dem med kortkonster.

Enligt Farah skulle han som belöning för gott uppförande eventuellt få frihet att röra sig över hela det inre fängelseområdet, inklusive de administrativa byggnaderna. Ramón beslöt att använda varje tillfälle att vinna frihet så fort som möjligt. Den första större chans som han utnyttjade till det yttersta var en kampanj mot analfabetismen. President Avila Camacho hade benådat fångar som utmärkt sig genom att lära dem bland sina kamrater som var analfabeter att läsa och skriva. Två fångar, Isidro Cortes Piza och ” Jacques Mornard”, kastade sig in i detta arbete med utomordentlig entusiasm.

Den 20 augusti 1946, sex år efter morddagen — skrev general Ricardo Nuñez Saenz, fängelsedirektören, till president Camacho för att påminna honom om att fast han hade lovat nåd åt fångar som var framstående på detta område, hade två av dem, verkliga mästare, Isidro Cortes Piza och ” Jacques Mornard”, inte fått något erkännande för sina prestationer. Han meddelade att ”de interner som lärt sig läsa — mer än tusen” — hade ingått med en petition om att han skulle söka nåd för dessa två lärare. De vägrades nåd och avkortad strafftid av politiska skäl, men de två brottslingarna tilldelades slutligen diplom genom understatssekreteraren för folkbildningen.

Det tog inte lång tid för Ramón att försäkra sig om ett växande inflytande över sina medfångar. Han ordnade så att en utmärkt mexikansk målare började en kurs i fängelset och tog på sig ansvaret för att få fångarna intresserade och för att se till att de bevistade lektionerna och tog sitt arbete på allvar. I december 1952 fick Ramón hand om radio- och TV-reparationsverkstaden i fängelset. Han började att bygga upp verkstaden genom att undervisa lärlingar. Så småningom växte lektionerna ut till en regelbunden kurs i elektroteknik, för vilket instruktören erhåller extra betalning från staten. Han blev också ansvarig för skötseln av hela fängelsets elektriska system, motorer och frysapparater. Enligt en rapport till Departementet för Brottslighetens Bekämpande, daterad den 3 december 1954, tillbringade Ramón tiden med att läsa böcker om elektroteknik, en del politiska och sociala böcker och en stor del allmän litteratur. Rapporten tillade att han tyckte om att skriva och ibland publicerade tekniska artiklar.

När den förre fängelsedirektören, general Ricardo Nuñez Saenz, 1956 rekommenderade Ramóns nådeansökan, talade han om Ramóns utmärkta förhållande till sina medfångar och till fångvårdspersonalen, hävdade att han inte hade gjort några försök att fly eller att skaffa proselyter för kommunismen, och karakteriserade honom som en ytterst ansvarsfull arbetare.

”Bland de uppdrag som jag visste att han hade var ansvaret för det elektriska belysningsystemet, som är ytterst komplicerat, till den grad att inte en gång personalen i elektricitetsverket är helt förtrogen med det.”

Ryktet spreds snart att Trotskijs lönnmördare blev så rik av sina radioaffärer att han vältrade sig i lyx. Han driver verkligen en liten lönande affär. Det mexikanska fångvårdssystemet tillåter att fångar säljer produkterna av sitt eget arbete. Där fängelseverkstäderna är kooperativa får föreståndaren uppenbart en mycket större del av förtjänsten än vanliga lärlingar och arbetare. Men

Ramón hade under en intervju 1958 med dr Jesus Siordia klargjort, att han som god kommunist betraktade profit som ohederlig och inte ville vara med om att i fängelset organisera en affärsrörelse i avsikt att exploatera medfångarna. Denna öppet uttalade filosofi hindrade honom inte från att samla tillräckligt med kapital för att åt sin dåvarande älskarinna, Roquelia Mendoza, köpa en Lincoln i andra hand, en toppmodell. Miss Mendoza, som blev dess ägare den 13 november 1958, kör den till fängelset när hon besöker sin älskare där, och hennes licensnummer, 88480, har blivit välbekant för vakterna. Visserligen är det en Lincoln av årgång 1952, men enligt allmänna marknadsvärdet i Mexiko representerar den en mycket ansenlig investering.

Den 20 augusti 1953, den dag då han var berättigad till frigivning mot hedersord, eftersom han avtjänat två tredjedelar av sitt straff, chockades fången av en nyhet. Föreståndaren för Federala Fångvården, general Florencio A. Loyo, tillkännagav att officiella rapporter, som man mottagit från Spanien, inte lämnade något tvivel om att "Mornard" i verkligheten var Ramón Mercader. Nyheten åstadkom sensation i pressen, och reporters kom ner till fängelset för att intervjua fången. Enligt New York Times av den 23 augusti sade de tidningsmän som besökte honom i hans cell, att "han visade tecken på panik ... Han är berättigad till frigivning mot borgen, men general Loyo sade sig betvivla att han kommer att ansöka om det."

Följande år, 1954, engagerade Ramón Eduardo Cenicerós, en framstående politiker, som sin advokat och började en energisk kamp för att erhålla frihet mot borgen. Den paragraf i mexikanska strafflagen som bestämmer om frigivning mot hedersord, och som definierar det som en rätt, inte som ett privilegium, skulle under normala omständigheter ha berättigat fången till frigivning. Avdelningen för Brottslighetens Bekämpande i Inrikesdepartementet anhöll att dr Quiroz skulle lämna en rapport om sina upptäckter rörande fångens rätta identitet. Dessa upptäckter fastställde med hjälp av fingeravtryck, fotografier och annat dokumentärt bevismaterial, att "Jacques Mornard" alias "Frank Jacson" i verkligheten var Ramón Mercader.

I sin ofördelaktiga rapport till ansökan om frigivning grep dr Quiroz tillfället att karakterisera mördaren före identifieringen: "Vår patient har begått ett brott av vanlig typ; han tror att han utförde ett stordåd genom att mörda; han tror att han förblir en moralisk människa efter att han mördat; ... han känner ingen ånger över brottet; han tror att Trotskijs död var en välsignelse för arbetarklassen; han anser sig inte som en mördare eller en "Magnicide" eller som moraliskt rutten eller onormal; han erkänner möjligheten av att begå brott emot sin personliga övertygelse eller sina ideal, och han tror på en absurd möjlighet att begå det perfekta brottet."

Motsatsen till dr Quiroz negativa inställning betecknades av dr José Sol Casaos rapport, som hade begärts av avdelningen för Brottslighetens Bekämpande. Dr Sol Casaos utslag var att lönnmördaren utgjorde ett politiskt problem, inte ett psykiatriskt. Han var samhällsfarlig i den utsträckning som alla hängivna kommunister är det. Att neka honom frigivning mot borgen av dessa orsaker, skulle, hävdade han, vara liktydigt med ett förslag att alla kommunister skulle hållas i fängelse på obestämd tid.

Den 24 januari 1956 avslög avdelningen för Brottslighetens Bekämpande ansökan om frigivning mot borgen. Man påpekade att fången inte hade "uttryckt någon moralisk ånger över att ha begått brottet". Till yttermera visso ansåg han sig stå "över och på andra sidan om lagarna", och ansåg sig inte som en mördare. Han var "stolt över sin roll som den gåtfulle mannen ..." Cenicerós, advokaten, beklagade att "en hög tjänsteman i regeringsställning utövar sitt inflytande mot frigivande mot borgen", och anspelade därvid på ex-president Cardenas, som fortfarande reagerade mycket starkt mot brottet. Andra mexikanska myndigheter fruktade att om fången frigavs kunde han inte utvisas, eftersom inget annat land skulle vilja ta emot honom, och att han, om han var kvar i Mexiko kunde bli mördad av den ena eller andra sidan och på så sätt orsaka en ny

internationell skandal. Saken togs upp till behandling av högsta domstolens tribunal.

Den första fråga som drogs upp där var om en man kunde friges om han inte blivit officiellt identifierad. Domstolen fann att fången aldrig hade blivit officiellt identifierad i rättegångsprotokollen, och att hans fortsatta vägran att redogöra för vem han var, betecknade en negativ faktor.

Domstolen beslöt att enbart fångens goda uppförande inte var tillräckligt skäl för frigivning mot borgen, eftersom lagen talade om ånger, medan fången aldrig hade uttryckt någon ånger över sin handling.

Han förlorade i sin kamp för frigivningen.

Den slutliga tvistefrågan vid domstolen handlade om lagbestämmelsen att varje utlänning som kommer in i landet olagligt, kan få ett fängelsestraff på en tid av sex månader upp till två år och sedan utvisas. Fast det faktum att Ramón kom in i Mexiko illegalt fastslogs vid rättegången, hade han aldrig dömts för denna förbrytelse. Det finns de i Mexiko som förutsäger att han, omedelbart efter att han avtjänat sitt straff 1960, kommer att bli åtalad ännu en gång för att han kommit in i landet på olagligt sätt och få maximistraffet på två år och sedan utvisas.

Mexikanska regeringen är i det ovanliga läget att i sin hand ha en mördare, som erkänt och dömts och som järnhårt förnekar sin nationalitet och identitet.

Efter att framgångsrikt ha spelat Dr Jekylls och Mr Hydes roller — ”Jacques Mornard” och ”Frank Jacson” — i sina intima förbindelser med Sylvia Ageloff och i Trotskijs hem, har fången sedan sin arrestering 1940 utan att ändra sig burit den mystiske mannens mask. Han har ståndaktigt vägrat att lämna andra fakta om sin skolgång, anställningar, militärtjänst, levande anhöriga och tidigare hemvist än sådana som inte har kunnat verifieras. Genom åren har han låtit sin identitet bli föremål för fantastiska spekulationer i världspressen, liksom i polis- och spionkretsar.

Ändå hade redan från början ledtrådar framkommit som tydde på att han var av spanskt ursprung, trots hans envisa påstående att franska var hans modersmål, och att han hade lärt sig sin flytande spanska i Mexiko. Det fanns affärsmän, hotellbetjäning och garagepersonal, som haft att göra med lönnmördaren innan han begick brottet, och som berättade för polisen, att han talade spanska perfekt utan någon brytning. Den amerikanske konsuln Morris M. Hughes fick inspelningar med mördarens röst från polisen och vidarebefordrade dem till Washington för analys, där experter rapporterade att han talade franska med tecken på spansk brytning. Vidare var det Trotskijs franska vänner, Alfred och Marguerite Rosmer, som trodde att han kunde vara kanadensare av blandat ursprung, men de var säkra på att han varken var fransman eller belgare.

Så var det två katalaner i mexikanska polisens tjänst, som var närvarande under ett förhör med fången kort efter arresteringen då han skrek ut något, som övertygade dem om att han kom från Katalonien. Andra bevis, som av ouppmärksamhet lämnats av fången, ingav, som tidigare berättats, starka misstankar om att han var född i Spanien. Ett annat bevis kom i dagen på eftersommaren 1957 när två av hans brev till en ny väninna, Guadalupe Gómez, anställd som sekreterare i ett modernt konstgalleri, av en tillfällighet föll i händerna på ägaren, en välkänd dam i Mexiko City. Breven, som var adresserade till Señorita Gómez, avlämnades i hennes frånvaro av en budbärare till ägaren, som till sin bestörtning upptäckte att de kom från ”Jacques Mornard”. Kärleksbrevens innehöll också referenser till personer i Bryssel, Paris och Rom, som señoritan skulle söka upp, eftersom hon planerade att resa till Europa och hade ansökt om amerikanskt visum för att färdas genom Förenta staterna.

En hastig undersökning avslöjade att galleriet under någon tid av Ramón använts som täckadress för brevväxling med misstänkta personer. Men mer betydelsefullt var det faktum att breven var skrivna på en spanska, som visade omisskännliga tecken på katalansk dialekt.

När sekreteraren avskedades erkände hon i sin ilska sin aktivitet för den kommunistiska rörelsen. Och från fängelset och genom olika mystiska personer, som ringde upp i telefon, hotade Ramón ägaren under månader efteråt och begärde att hon skulle låta bli att publicera breven, och att hon skulle returnera originalen. Det sista vägrade hon absolut att göra. En fotostatkopiering av den viktigaste skrivelsen har gått genom spanska flyktingkolonin i Mexiko City.

Bland dessa flyktingar fanns under tiden för mordet, och finns ännu, åtskilliga vittnen, som kan göra en säker identifikation av fången. Men Stalins terrorapparat var under lång tid ett mäktigt hinder. De icke-kommunistiska veteranerna från spanska inbördeskriget, för det mesta moderata socialister, anfölls i Mexiko av röda terroristgrupper beväpnade med pistoler, knivar och järnstänger. Under en sådan raid vid ett slutet möte blev Julian Gorkin, en ledande spansk flykting, knivstukad i huvudet, och en annan deltagare sårades allvarligt. Att sätta sig upp mot Sovjetapparatens, särskilt i en sådan affär som Trotskijmordet, var en ytterst farlig sak. De spanska flyktingarna visste att en officiell identifikation av mördaren, som kunde leda till ett klagande av det invecklade underjordiska sovjetiska nätverket i Mexiko, i vilket Trotskijaffären var insnärjd, skulle inbjuda till hämnd från NKVD.

Den första offentliggjorda identifikationen av Mercader gjordes av Julian Gorkin 1948, i ett post scriptum till general Salazars bok, *Mord i Mexiko*, till vilken Gorkin var medförfattare.

Eftersom uppgiften inte stöddes av något dokumentärt bevis förklarar Kommittén mot oamerikansk verksamhet i sin rapport 1950 över ”amerikanska synpunkter på mordet på Trotskij”, att mördarens ”rätta namn och identitet aldrig har fastslagits.” Den ställning som Joséph Hansen, Trotskijs chefssekreterare och ögonvittne till mordet, intog, har också hela tiden varit att mördarens rätta identitet ännu måste bevisas.

Slutliga bevis för att Trotskijs mördare är Ramón Mercader, född i Spanien, levererades av dr Quiroz Cuarón, mexikanska regeringens kriminolog, i september 1950, men offentliggjordes inte förrän tre år senare. Denna månad representerade han Mexikos Nationella Universitet vid Kriminologiska Världskongressen i Paris. Dr Quiroz hade beslutat att dra fördel av Europaresan för att en gång för alla fastställa fångens identitet. Han förde med sig från Mexiko flera fullständiga uppsättningar av ”Mornard-Jacsons” fingeravtryck. Dr Quiroz fortsatte till Barcelona. Vid polisens högkvarter där tillfrågades han vilken grupp av fångar han var intresserad av — kriminella eller politiska. När han svarade ”politiska” sade man: ”Sån otur! När de röda kontrollerade staden förstörde de alla register över politiska fångar.”

Dr Quiroz fortsatte till Madrid i sitt sökande efter säkra bevis, och där besökte han fingeravtrycksexperten vid polisens högkvarter. Den senare tog den uppsättning med fingeravtryck dr Quiroz haft med sig och försvann i riktning mot det rum, där handlingarna förvarades. Beredd på en lång väntan såg dr Quiroz på sin klocka. Exakt en minut och fyrtio sekunder senare återvände experten med ett fynd.

”De här passar ihop”, sade han när han räckte ett gult, dammig kort till dr Quiroz. Det stod klart för den mexikanske besökaren att kortet inte hade flyttats från samlingen på årtal. Det innehöll fingeravtryck av Jaime Ramón Mercader del Rio, och hade tagits när han arresterades i Barcelona den 12 juni 1935, anklagad för hemligt medlemskap i en kommunistisk ungdomsorganisation.

Tillsammans med kopior av fingeravtrycken erhöll dr Quiroz fotografiskt material av Mercader, inklusive två fotografier av modern och sonen, som visar en likhet mellan dem, nästan lika

anmärkningsvärd som mellan ett par tvillingar. övriga fotografier från album tillhöriga medlemmar av Mercaders släkt, som bor i Barcelona, och som nyligen kommit i dagen genom författarens ansträngningar, gör bevisen för mördarens identitet självklara och ovedersägliga.

Juridiskt sett hade stormördaren demaskerats, men därunder finns den långt mera gäckande psykologiska masken för hans inre jag. Till vilket släkte av politiska mördare hör Mercader? Historien känner en liten skara män, som har riskerat eller givit sina liv i försök att mörda stora ledare, vilka symboliserat oerhörd makt. Denna grupp omfattar fanatiker med ett hjältekomplex, som John Wilkes Booth, som trodde att han skulle vinna odödlighet genom att rädda Södern när han sköt Lincoln; patriotiska rebeller, som Oscar Collazo, en ordentlig familjefar, medlem av den puertoricanska sammansvärjning, som gick ut på att mörda president Truman för att dra uppmärksamheten till sitt lands påstådda lidanden under amerikanskt välde; idealistiska terrorister under tsarepoken, som Perovskaya och Kaliayev, som i mordet på kejsaren och hans medhjälpare såg vägar till mänskligt broderskap och till upprättandet av en regim, där friheten och livet var heligt — en människotyp, vilken Albert Camus har ägnat några inträngande sidor i sin studie av en nihilistisk mördare i ”Rebellen”.

Ramón Mercader är inte besläktad med någon av dessa typer. Gemensamt för dem alla är lidelse och individuellt initiativ; den senare egenskapen återkommer ständigt, även i fall där det funnits konspiratoriska medbrottlingar. Inte så med Ramón, som är en utbildad doktrinär mördare med en professionell skarprättares plikt känsla. Fast han har imiterat den bombkastande Kamos stoicism, då denne dolde sin identitet efter brottet, visar Ramóns förslagna sätt att lista sig in i Sylvias känsloliv och att vinna tillträde till Trotskijs familj ett beteendemönster, till vilket den våldsamme revolutionäre individualisten Kamo var oförmögen.

En av de första som såg in i Ramóns dubbla maskering var Joséph Hansen, som iakttog honom före brottet innanför murarna av Trotskijs villa och efter mordet under det genomträngande förhör, som mördaren utsattes för av Trotskijs advokat.

”Till att börja med samarbetade 'Jacson' under korsförhöret”, skriver Hansen, ”genom att besvara frågorna villigt, och tycktes vara road av den barnsliga leken. Han vidtog i alla fall försiktighetsmättet att begära att frågorna översattes till spanska innan han skulle svara. 'Jacson' hade möjligheten att först höra frågorna på engelska, och det gav honom mera tid för övervägande. Senare, när han började känna sig snärjd, måste han ha frågorna upprepade. Den samarbetsvilliga attityden var snart borta, likaså den sjukliga. En annan sorts människa började komma fram. Han tycktes bry sig mindre om det intryck han kunde göra på åhörarna och oroade sig mera för den skada som kunde bli följden av hans ja och nej. Pauserna för beräkningar blev längre, motståndet hårdare. Ibland blev han skarp i tonen, och mot slutet höll han på sin rätt så kraftigt som om han haft makten att dominera scenen och överta ledningen. Till slut vägrade han att besvara sig med förhöret över huvud taget. Jag lade då märke till att han hade den inre styrkan att dominera vilken grupp han än gav sig in i. Det intryck jag fick nu var fullkomligt motsatt mitt första intryck av honom som en obestämd karaktär. Jag undrade inte längre över att Sylvia inte hade märkt något egendomligt med 'Jacson'. Han var en person med stor skicklighet i det slags arbete som fordrades i sovjets hemliga organisation. Han måste ha blivit utvald för denna uppgift ur de väldiga kadreerna efter de mest noggranna beräkningar, observationer och prov.”

Ytterligare klarhet över mördarens karaktär fick de mexikanska myndigheterna i augusti 1958, när dr Emma Sanchez, professor i psykologi, förhörde honom och gav honom en ny testserie. I en självständig rapport i avsikt att, säger dr Sanchez, ”få en bättre bild av resultaten av testerna som givits Mercader del Rio”, är fången officiellt identifierad som Mercader i stället för tidigare som ” Jacques Mornard”. Rapporten, som fullständigt bekräftar de tidigare testresultaten i dr Quiroz'

undersökningar, hävdar: ”i teckningstesten avslöjade Mercader del Rio sig som en automatiserad och stel personlighet ... Hela testen visar en brist på rörlighet och mänsklighet, som härrör från omedvetna behov.” Andra teckningar av Ramón, som visar hans familj, bestående av bara tre personer, far, mor och son, är ”fullständigt stela och omänskliga”. Sonen — han själv — har han i sin teckning gjort till ”en man som är alldeles för liten i förhållande till modern”.

En skiss av Paris, som gjorts av fången, är ”en symbolisk bild av det kvinnliga”: bilden av modern, som delas av floden Seine. Dr Sanchez beskriver den som en fullständig Oidipusteckning, som vittnar om en traumatisk barnslig fixering. ”Mycket avslöjande är inskriptionen, som Ramón gjort på denna teckning: Fast de inte vill det. Med detta förräder han klart sitt beslut att resa till sin mor i Paris efter sin frigivning ur fängelset, trots det antydda motståndet, som bara kunde komma från Moskva.” I en teckning av en bottenvåning i ett hus för ”en liten familj på tre personer, pappa mamma och son”, avslöjade mördaren sig genom att skriva de sista fyra orden, inte på spanska, utan på katalansk dialekt.

Det avgörande drag, som skiljer Mercader från den gamla, välkända typen av politiska mördare, är att individen i honom är fullständigt assimilerad av en vidsträckt organisation av oerhörd makt, Sovjetstaten. Han är en produkt, inte av ett hetlevrat eller visionärt hemligt samfund av utopister, utan av Stalins hårdkokta mördarskola, som uppfostrat en generation av soldater för den kommande världsrevolutionen. Han visade denna skolning i diskussion med psykologerna när han i Marx' dialektiska termer framlade teorin, att förräderi är nödvändigt för att nå den nya ordningen.

Nyckeln till Mercader, som är prototypen för den moderne politiske mördaren, finns i den speciella karaktären av den organisation, i vilken han tagit värvning på livstid. Sovjetmakten är en förening av en världslig stat och en politisk religion. Den har framgått ur militär ordning, där de auktoritativa myndigheterna och kommunistpartiets prästerskap är en överlägsen källa till trohet och styrka. Mercader blev mördare, både som tjänare till denna regering och som missionär för dess kommunistiska tro, och är helt vigd åt detta sitt öde.

En Kremlhantlangares beteendemönster föreskriver att moral är ett borgerligt arv, humanitet ett abstrakt begrepp i en materialistisk uppfattning av livet, mord — en blott och bart mekanisk övning. För honom har alla de eviga frågorna oåterkalleligen lösts av den marxistisk-leninistiska ”vetenskapen”.

Så visar det sig att ”den gåtfulle mannen” är urbilden för framtidens människotyp, som Moskva ser den i sin universella roll som alla nationers moder. Det är en människotyp, i vilken människa och maskin tillsammans kommer att vara rustade till ”tvillingar”, som arbetar till ackompanjemang av stimulerande glädjerop för att skapa oändligt materiellt välstånd för ett lyckligt liv i evigheters evighet. Under masken på fången i Mexiko ligger Kremles lyckliga framtidsrobot på lur.

11. Modern talar

När manuskriptet till denna bok var i tryckarnas händer mottog jag följande frivilligt erbjudna brev från Enrique Castro Delgado, som jag hade intervjuat föregående vinter i Mexiko City. Han skrev om ett projekt som var igång i Mexiko i samband med rapporterna om publiceringen av denna bok: för att kritisera dess avslöjanden och förvirra den amerikanska publiken ville man påstå, att ”den olyckligtvis så berömde Trotskijmördaren” verkligen är en man som heter Jacques Mornard. Om denna ”nya” version skulle accepteras i vida kretsar, tillade han, ”skulle brottet skiljas från sitt ursprung: Moskva.” När han skickade mig detta stycke självbiografi gav mr

Castro mig tillåtelse att använda det som jag tyckte var bäst, så att världen kunde få veta hela sanningen om mordet. Mr Castro hade inte läst mitt manuskript, inte heller kände han till fingeravtrycken, fotografierna eller annat bevismaterial rörande mördarens identitet, som kommit i dagen.

Hans meddelande är ett sällsynt dokument i sitt slag, och det utgör en rörande fortsättning på Ramón Mercaders historia. Mr Castro är inget vanligt vittne. Född i Madrid 1907 började han arbeta i en mekanisk verkstad vid tolv års ålder och blev när han växte upp journalist. Han gick in i spanska Kommunistiska Partiet 1925, satt i fängelse både under monarkin och republiken och organiserade och ledde vid inbördeskrigets utbrott det berömda Femte Regimentet. Han blev medlem i Centralkommittén och Spanska Kommunistiska Partiets Politbyrå, hade höga poster vid fronten och flydde till Ryssland efter Francos seger. 1944 bröt han med Partiet i Moskva, utstöttes ur Komintern och lyckades efter några farliga månader komma ut från Sovjetunionen. Han publicerade en uppmärksammad bok om sina erfarenheter där. Han har levt ett lugnt liv i Mexiko, varit anställd som redaktör och har arbetat på en annan bok, som handlar om den psykologiska metamorfosen hos personer som kommit ut ur den sovjetiska trampkvarnen.

I den följande texten är de förklarande noterna inom klammer mina egna:

”Det som jag nu skall tala om för er, vän Levine, har jag aldrig berättat för någon. Och jag har inte berättat det därför att jag under en lång tid trodde att 1940 års drama var avslutat för länge sedan. Så är det inte. Dramat överlever tiden. Döda som lever och talar och känner och lider har förlängt detta drama in i nuet.

Jag vet absolut säkert att följande tre personer är inblandade i brottet: General Leonid [Eitington] Kotov, en av Berijas pålitliga medhjälpare; Caridad Mercader, en av Leonids mest förtrodda agenter, och Ramón de Rio Mercader, som gjordes till mördare av sin egen mor. Och jag vet, vän Levine, jag vet det emedan jag hörde det från den person som visste det bäst ... och det hände på det här sättet: Jag lärde känna Caridad Mercader sommaren 1943 i Moskva. Hon kom för att besöka mig — 'emedan jag ville lära känna er personligen' — i mitt rum på Hotel Lux, efter att ha träffat Jesús Hernández [tidigare minister i Spanska Republiken], som var flyktning i Ryssland. Jag hade väntat hennes besök, då Hernandez på förhand hade telefonerat till mig. När hon kom gick Esperanza (min hustru) för att öppna dörren. Hon omfamnade Esperanza och skakade hand med mig. Jag kommer utmärkt väl ihåg att hon hade en stickad grå dräkt, och att hon bar Leninorden på bröstet. Hon var lång, smärt, vithårig, hade kantigt ansikte med tunna läppar. Hon var otroligt attraktiv och talade fort med en lätt katalansk accent ... Hon rökte oupphörligt, tände den ena cigaretten på fimpen av den föregående. Hon gjorde intryck av att vara en fin dam, en något sällsam fin dam. Hon talade. Vi talade länge. Och när hon gick bjöd hon oss att komma hem till henne på lunch eller middag när det passade oss. Vi blev goda vänner.

Tiden gick.

Dagen kom för min rättegång i Svarta Huset vid Sovjettorget och därmed min fördrivning ur Komintern och Spanska Kommunistpartiet.

Min tragedi varade i månader, och jag befann mig i ett tillstånd av ångest och skräck för döden. Under dessa förfärliga dagar av ensamhet i en miljonstad fortsatte Caridad Mercader att vara vår ytterst tillgivna vän. 'Ni har rätt, vi har blivit bedragna. Detta är inte Paradiset ... Det är det värsta av alla helveten som människan känner till', kunde hon säga ibland.

Jag besökte henne i hennes hem nästan dagligen. Jag kunde komma vid elvatiden på morgonen och gick ofta inte förrän mycket sent på kvällen, för jag fann där en vänskap utan fruktan och reservation. Där tillbringade vi den ena timmen efter den andra, sittande på hennes sängkant och

talade om allting: om gårdagen och om morgondagen. Hon talade mycket och berättade för mig om Mexiko, om dess klimat och folk, eller om Paris, om hennes dagar i ensamhet och utmattning, eller om resor genom Europa, fast hon aldrig talade om för mig skälen för dessa oändliga resor världen över ... En dag började Caridad tala med mig om sin iver att lämna landet: 'Här gör jag ingenting, jag bara dör bit för bit ... Dessutom, Enrique, så kan jag inte vänja mig vid det.' Denna tanke började bli en fix idé hos henne. Hon talade inte om något annat. Hon ville inte tala om något annat. Och allt eftersom tiden gick blev hennes nerver mer och mer förstörda. Till det ögonblicket kom, då Caridad verkligen var en sjuk människa med sömnlöshet och flykt-panik. Det gick inte en vecka då hon inte skrev till Berija om tillåtelse att få resa antingen till Merkulov eller Sudoplatov. Ibland var dessa brev lugna, ibland var de häftiga och fyllda av onda aningar. Då och då uppenbarade sig general Leonid där. De båda brukade gå in i matsalen och prata. När han gick kunde Caridad återvända till alkoven och falla ner på sängen. Längre kunde hon ligga tyst och stirra i taket... Efteråt gick hon fram och tillbaka på golvet och rökte och svor högt. Hon kunde bara behärska sig när hennes son Luis, eller Brufau kom, den senare också en katalansk kvinna, en NKVD-agent, som bland annat hade till uppgift att övervaka Caridad ... Hösten kom. Varje dag var jag fylld av oro när jag lämnade hotell Lux. Jag promenerade långsamt mot Caridads hus på Kalujaskaia, ett i en ändlös rad med likadana hus i vilka NKVD-agenterna bodde. Man gick in från baksidan genom en smal dörr eller från en nästan dold sidoingång. Dörrvakten, som var gammal och smutsig, kontrollerade alla som kom och gick.

'Hej, Enrique!'

'Hej, Caridad!'

Och jag följde henne in i våningen. Och vi satte oss ner på hennes sängkant och rökte en stund under tystnad.

'Är du dålig?'

'Jag har inte sovit ... Ännu en natt som jag inte har sovit, och jag är rädd att om jag inte snart kommer ut härifrån, så blir jag tokig!'

'Har du talat med Leonid igen?'

'Ja.' 'Vad sade han?'

'Att jag skulle ha tålamod.'

'Då måste du lugna dig.'

'Nej, Leonid bedrar mig ... Han har alltid bedragit mig ... Alltid ... Han kommer bara för att hålla mig lugn, för att bevara hoppet hos mig, att jag skall komma ut, medan han hela tiden vet att jag inte kommer att få resa.'

Och åter tystnad.

'Talade du med Berija?'

'Jag har försökt att få tala med honom ... men när jag sände honom en biljett, där jag bad om ett samtal, skickade

han mig blommor genom Leonid och ett meddelande: Hjärtliga hälsningar till kamrat Caridad. Vad råder du mig att göra?'

'Att du skall ha tålamod ... Samma råd som du ger mig varje dag.'

'Jag kan inte!' Hon skrek ut det med en röst utan fruktan för att bli hörd. Ett skrik, som följdes av

snyftningar.

Och hon föll ner bland kuddarna och fortsatte att snyfta. Så småningom lugnade hon sig, sedan gick hon upp, gick ut i köket och återvände om en liten stund med två koppar kaffe. Och hon satte sig åter ner och rökte medan hon smuttade på kaffet. Och så började hon tala igen.

'Du känner inte dessa människor, Enrique. De är människor utan själar ... utan själar. ...
Människor, som, efter att

ha tagit allting ifrån dig, dödar dig, antingen genast eller långsamt, som de håller på att göra med mig. Som de gör med dig också!'

'Det är skillnad med mitt fall. Jag har brutit med dem ... det har inte du.'

'Men de har inte längre någon användning för mig ... Nej, efter min sista resa till Turkiet") behöver de mig inte ... jag är känd utomlands ... Och det är farligt att använda mig ... Men dessutom vet de att jag inte längre är den kvinna jag brukade vara ... Därför att till och med brottslingar tröttnar på att vara brottslingar, och när de upptäcker vad de är vill de sluta vara brottslingar ... Om jag talade om för dig ... Och jag tänker tala om det för dig, jag vill att du ska veta det som du inte vet, veta vilka dessa människor är ...'

'Jag skulle föredra att du inte talade om det för mig.'

'Du måste veta det. Du måste. Därför att om något händer mig, om jag blir mördad av dem, för vilkas skull jag mördade, av dem, för vilka jag gjorde min son till en mördare, min stackars Luis till gisslan, och störtade mina andra två barn i fördärvet, så måste du veta det! Förstår du mig? Jag vill att du ska veta det, så att du med hjälp av denna vetenskap kan hjälpa till att inga fler människor luras av dessa illusioner, som du och jag blev lurade.'

'Caridad ... Tror du inte det är farligt för dig och för mig om det blev känt att jag visste det som jag inte borde veta?'

'Det har ingen betydelse längre ... Du är dömd ... Jag är dömd ... De kommer att begrava oss om inte ett under inträffar..., undret att kunna slippa ut härifrån ... Men till och med om vi verkligen kommer ut, kommer vi ändå att vara under dödsdomen. Du och jag tillhör dessa människor, som aldrig kommer att veta i vilken stad vi skall bli begravda.'

Hon tvekade.

'Enrique, jag har rest runt Europa, från plats till plats...' 'Lugna dig, Caridad!'

'Jag vill inte. Jag vill på något sätt hämnas på dessa svin ... På dessa odjur, som förblindat oss med illusionen om socialism, har slitit mig i stycken, har brutit sönder min familj, allt, allt ... Nej, Enrique, vi har blivit förgiftade med oktoberrevolutionens litteratur, av vår egen revolutions illusioner, av socialismens idé, och vi märker inte att vi har hamnat i en värld av lögn och terror. ... Folk vet inte detta, men en dag måste de få veta det. De måste veta det ... De måste veta att Caridad Mercader inte bara är Caridad Mercader, utan den hemskaste mörderska ... ja ... den värsta ... Jag reste inte bara genom Europa och spårade upp tjekamän [Sovjets hemliga agenter], som hade felat, eller diplomater, som hade övergivit Paradiset, för att mörda dem utan barmhärtighet ... jag har till och med gjort mer än så ... Ännu mer! Jag gjorde — och jag gjorde det för dem — en mördare av min son, av Ramón, av denne son, som jag en dag såg komma ut ur Trotskij's hus, ombunden och blödande och utan att kunna komma till mig, och jag måste fly åt ett håll och Leonid åt ett annat.'

Hon reste sig och sökte igenom en låda i sin byrå. Sedan kom hon tillbaka, satte sig bredvid mig

och visade mig två ordnar: Leninorden, som jag så ofta sett på hennes bröst, och orden Sovjetunionens hjälte.

'Ser du? ... Detta är belöningen för mordet på Trotskij . Ramón, den dömda mannen i Lecumberrifängelset är här ingenting mindre än Sovjetunionens hjälte; och jag, hans mor, som drev honom till detta brott, är ingenting mindre än innehavare av Leninorden. Folk som vet om det avundas oss, men många vet inte det höga priset för dessa två förbannade Ja, för Trotskijs mördare är min son, Ra-mon, som jag i Revolutionens och Socialismens heliga namn drev till detta brott, och jag ... jag avskyr mig själv!

Och jag vill härifrån, Enrique, och resa till Mexiko ... För att se om jag kan få ut Ramón och se om jag på något sätt kan befria mig från detta brott, ett större brott än att ha mördat Trotskij!

Vi såg på varandra under tystnad.

'Men gjorde du detta frivilligt?'

'Nej, Enrique, jag var rubbad av många orsaker; hänförd av revolutionen, upphetsad av Leonid, som väckte upp något inom mig, som jag hade begravt många år tidigare ... För att vi skulle gifta oss! För att de skulle föra hit Ramón till mig! Och också mina barn från Frankrike! Därför att här skulle mitt liv börja om igen, utan de många årens ensamhet och bitterhet. ... Och allt var en lögn! ... De befriade inte Ramón, inte heller förde de hit mina andra barn från Frankrike, inte heller har Leonid gift sig med mig, inte heller vill de att jag skall resa ... De vill bara att jag skall dö här i tystnad, långsamt, gömma min tragedi under denna Leninorden, som bränner mitt kött ... Den bränner mig, Enrique ...!'

Och det blev tyst. Sent på kvällen lämnade jag långsamt huset; jag önskade att jag kunde glömma, när jag återvände till Hotell Lux.

Månader senare tilläts Caridad Mercader att resa till Mexiko. Under omkring ett år försökte hon finna en utväg att befria Ramón del Rio Mercader. Men runt omkring henne hade NKVD-agenter spänt ut ett nät. Hon åkte endast en gång till Lecumberri, men såg inte sin son. Efteråt höll en bil på att köra över henne ... Och hon kände att de ville skaffa undan henne, på samma sätt som hon många gånger använts att skaffa undan andra. Driven av skräck åkte hon till franska ambassaden en dag och lyckades få visum för att resa till Paris. Man har sagt mig att hon lever där i djupare oro än någonsin.

Enrique Castro Delgado
Mexiko City 16 juni 1959.

12. Och fadern ...

I närheten av Plaza de España i Barcelona, i tredje våningen i en gammal byggnad, har också Ramóns far, Don Pablo, sent omsider yttrat sig. Liksom Caridad, hans frånskilda hustru i Paris, har Don Pablo försökt att i djupaste hemlighet övervinna plågan och skammen över sonens stora brott. Med undantag av några få nära släktingar och ett par spanska säkerhetspoliser vet ingen i Barcelona att den långa, magre gentlemanen, känd i grannskapet för sin Jimmy Durantenäsa — och för sin kala hjässa, kantad med vitt hår — är fader till Trotskijs mördare. Don Pablo, som vid 75 års ålder är nära sex fot lång, är som klippt och skuren till aristokrat, med sin mycket vita och ljusa hy, sina välvårdade händer och sitt sätt att tala. Hela hans personlighet motsäger den fiktiva bild av honom som en fet, frånstötande borgare, som hans son Ramón har skapat och målat ut inför psykiatriker och myndigheter i Mexiko. I september 1959 fick Don Pablo ett besök. Och för första gången i sitt kval-fyllda liv talade Ramóns far till en utomstående om sina tidigare år, som

han nu bemödar sig om att glömma i religion och meditation. En mängd minnen fyllde rummet när den åldrande gentlemanen i närvaro av den äldre kvinna, som sköter om honom, vecklade upp höljet över sitt förflutna.

Ja, det var i Barcelona, det avlägsna året 1908, som han träffade och blev förälskad i den stiliga 16-åriga kubanska flickan Caridad. Och så andäktigt religiös hon var! Hon hade just återvänt efter att ha gått i en katolsk skola i Brighton, England. Den skolan, ”Jesu heliga hjärtas skola”, hade flyttats dit från Paris när franska regeringen 1906 hade indragit alla religiösa ordnar ... Och vilket frieri det var! Under två år hade han förföljt Caridad med uppmärksamheter och kärleksbrev. Hon reste tillbaka till Cuba 1909, efter att ha slutat skolan, men återvände till Spanien ett år senare med sin mor. ... Och så kom tio lyckliga äktenskapsår, som började 1911. Caridad hade skänkt honom fyra barn, tre pojkar och en flicka. Ramón, den andre sonen, föddes endast tretton månader efter den förste. Det var den 7 februari 1913, hans verkliga födelsedag, och inte 1914, som Ramón uppgav som födelseår inför polisen i Barcelona vid arresteringen, ett datum som gått in i brottsregistret

Ja, ja allt gick bra till 1921 ... Sedan började Caridad vara tillsammans med den där andre mannen. Men hur kan man tala om sådana saker? ... Caridad var med barn, med den andre mannen. Hon talade ärligt om det. Det var en pojke, och han döptes till Luis. Vad skulle man göra. Upplösa familjen? För de fyra älskade barnens skull måste familjen räddas. I hopp om att kunna hålla ihop det hela flyttade don Pablo med familjen till Frankrike, till Toulouse. Men det lyckades inte. Caridad fortsatte att ha kärleksaffärer med andra män, och hon blev omvänd till ”en ytterst farlig politisk filosofi”. Under flera år levde den söndrade familjen på avgrundens brant ... Caridad försökte ta livet av sig för tredje gången 1929, och don Pablo skyndade sig till Toulouse för att dra fördel av förvirringen i hemmet medan modern var på sjukhuset. Han tog tre av deras barn med sig tillbaka till Barcelona och satte dem i religiösa skolor, men de återvände alla till sin mor inom några månader.

”Efter detta talade jag aldrig med henne mer”, erinrade sig Don Pablo. ”Strax före den nationella resningen (general Francos) visste jag att hon var i Barcelona och deltog i ett partimöte; hon höll starkt på den frihet som de franska kvinnorna vunnit. Jag visste att hon tillhörde en röd organisationsstab, Durruttikolonnen, med rang av delegat eller kommissarie ... Jag såg min hustru sista gången den 18 juli 1936. Det var sent på kvällen, och hon kom gående på Rambas de las Flores (en berömd gata) här i Barcelona ... Nästa dag fick jag veta att hon, beväpnad med ett gevär, hade tagit del i ett överfall mot Cuartel de las Arazanas, där Francoloyal trupper gjorde motstånd. ... Senare, under beskjutning från nationalistplan, sårades hon.”

Det var inte förrän 1951, nära elva år efter mordet på Trotskij, som Don Pablo fick vetskap om sin sons roll i brottet. Myndigheterna i Madrid upptäckte 1950, tack vare dr Quiroz Cuaróns forskning, Ramón Mercaders polisprotokoll. I sinom tid togs Ramóns fotografi till hans far för identifikation.

”Ja, det är min son”, förklarade Don Pablo efter att ha sett på bilden en lång stund. Och så fick han för första gången höra vad Ramón hade gjort och var han fanns. ”Jag läser inte tidningarna”, sade han, ”och jag hade redan tagit avstånd från min familj, också vid tiden för mordet. Och jag vill inte återta kontakten med någon av dem.”

Don Pablo kom ihåg att Ramón var född med engelska sjukan och endast tillfrisknade tack vare den vård och uppmärksamhet som hans far hade slösat på honom. Han var ett normalt, fogligt barn, dock inte lagd för skoj, som andra pojkar i hans ålder. 1928 kom pojken tillbaka från Frankrike och dök utan föregående varning upp i faderns hem i Barcelona. Ramón, som bara var 15 år

då, hade börjat som piccolo i Hotel nummer 4. Hans far chockerades av att upptäcka att pojken hade förts bort från religionens moraliska rättesnöre och blivit intresserad för extrema politiska ideologier. Han sällskapade med ”misstänkta typer och lät sig dras in i vänsterkretsar och till dåliga ställen”. Och Don Pablo tillade: ”Just då visste jag, att det skulle sluta illa för pojken.” Det var i republikanska armén, där det redan fanns hemliga kommunistceller, som Ramón kom under inflytande av en kommunistisk kapten, som tog honom under sitt beskydd och ordnade befordran för honom. Efter inbördeskrigets utbrott och efter tillfrisknandet från skador, som han fått på Aragonafrenten, framträdde Ramón som politisk kommissarie med rang av major, på kommandanturen för milisen i Sarria. Senare återvände han till fronten med Järnkolonnen, som anfördes av den röde ledaren, Jaime Graelis.

Och hade Don Pablo någonsin hört av sin son? O, ja, han fick ett brev från sin sons advokat i Mexiko 1954, som skrev att det kunde bli besvärligt för Ramón när han kom ut ur fängelset, och bad om hans hjälp. Don Pablo tog brevet till polisen, som rådde honom att ge ett uppmuntrande svar. På deras förslag skrev han till Ramón att hans hem alltid skulle stå öppet för sonen, och att han hade medel till sitt förfogande för att låta honom försvinna, till och med skaffa honom en ny uppsättning identitetspapper och ett nytt namn.

Enligt Don Pablo var männen i Kreml rädda för att likvidera Caridad av fruktan att hennes son Ramón kunde tala en dag, och de vågar inte heller likvidera Ramón av fruktan att hans mor, som är i Paris under polisbevakning, kunde tala och avslöja ännu ett mörkt kapitel i historien om Stalins brott.

Epilog

Sent på eftermiddagen fredagen den 6 maj 1960 steg tre män ut ur ett kubanskt flygplan efter dess ankomst från Mexiko till den internationella flyghamnen i Havana. Två av passagerarna, som reste på diplomatpass, var medlemmar av kommunistiska tjeckoslovakiska ambassaden i Mexiko City. De följde den tredje mannen, som bar ett likadant pass i Jacques Vandendreschds namn. Den kvällen kablades världen över nyheten att Trotskijs mördare, den man som kallat sig Jacques Mornard, som frigivits av mexikanska regeringen tre månader före utgången av sin tjugoåriga fängelsetid, hade anlänt till Havana på väg till Prag för att bosätta sig bakom järnridån.

Precis ett år tidigare, klockan 11 på förmiddagen den 6 maj 1959, hade en grupp på fyra män besökt mördaren i fängelset utanför Mexiko City för att konferera med honom på föreståndarens kontor om ett viktigt förslag. En av de fyra var representant för ett stort amerikanskt förlagshus, ”The Mc Graw Hill Book Company”, en annan var fångens driftige advokat, Eduardo Cenicerros. De andra två, en brittisk författare och en amerikansk reporter, var yrkesskribenter. De kom för att erbjuda mördaren den furstliga summan av 100.000 dollar i garantiarvode för världsrätten till hans memoarer. Han skulle få en kontant summa på 25.000 dollar efter att ha skrivit under kontraktet, som stipulerade att han skulle berätta den osminkade historien om sitt liv, sitt brott och sin verkliga identitet. Detta var början till Ramóns anteckningar under det sista året i fängelse.

När erbjudandet gjordes var hans framtid osäker. Hans beteende visade tecken på växande nervositet när slutet på fängelsetiden närmade sig och hans planer för asyl förblev oklara. Han hade under någon tid arbetat på ett ambitiöst litterärt försök att i en bok inarbeta den falska självbiografi som han hade på sig vid tiden för mordet. Det var en hopdiktad historia, som gick förbi hans barndom och tidiga karriär och broderade vidare på myternas nät kring hans år i Mexiko. Genom sin advokat hade han gjort misslyckade försök att sälja denna berättelse.

Fast de amerikanska förläggarna gjorde en bevisad utbetalning efter 6-majkonferensen strandade förhandlingarna på oenighet angående frågan om författaren verkligen skulle göra en fullständig och autentisk bekännelse. Men projektet blev föremål för betydelsefulla spekulationer i kommunistkretsar. Om Moskva och dess representanter i Mexiko hyste några misstankar beträffande Ramóns lojalitet och fruktade att han skulle avslöja Kremls huvudroll i brottet — för 100.000 dollar — är en omtvistad fråga. Men det är föga tvivel om att de mexikanska medbrottslingarna i konspirationen mot Trotskij's liv fruktade ett möjligt avslöjande från sin stoiske kamrats sida. Av dessa var ingen mer inblandad i det stora brottet än David Alfaro Siqueiros, som efter Diego Riveras död axlat dennes mantel som Mexikos främste konstnär. När Anastas Mikojan kom till Mexiko City den 14 november 1959 på en handels- och goodwillresa var det Siqueiros som anförde en grupp av ungefär 200 mexikanska kommunister vid flyghamnen, som välkomstropade: ”Länge leve Ryssland!” och ”Länge leve Sovjetunionen!”.

Vändpunkten i Ramóns långa fängelseperiod och dystra framtidsutsikter kom vid denna tid. Han tappade nu allt intresse för det stora projektet med den nya ”självbiografin”. Och när innehållet i denna bok efter publiceringen i Förenta staterna drog till sig stor uppmärksamhet i den mexikanska pressen lyckades en reporter den 24 november intervjua Ramón i fängelset. När han tillfrågades vilka planer han hade för framtiden svarade mördaren tryggt och betydelsefullt: ”De har behov av mig någon annanstans.” Ryktet förmäler att Siqueiros, Ramóns forne gynnare och stridskamrat i Barcelona, hade utverkat de nödvändiga försäkringarna från Mikojan beträffande den utlovade tillflyktsorten, dold bakom det antydda ”någon annanstans”. Och inte långt därefter, i januari 1960, började, som rapporterades i London Times av dess korrespondent från Mexiko, rykten cirkulera att Ramón i tysthet skulle flyttas från fängelset tidigare än den 20 augusti och utvisas, för att undvika repressalier från Trotskijpartisaner.

Den 4 januari kom Mikojan till Cuba för ett minnesvärt tiodagars besök, under vilket han avslutade förhandlingarna med Castro om Sovjetinköpet av 1.000.000 ton cubanskt socker. En av de icke rapporterade biprodukterna av denna resa tillkännagavs snart från det avlägsna Prag. Den tjeckiska pressen, som alltsedan Sovjet hade gripit makten aldrig hade tryckt ett ord om mordet på Trotskij, publicerade plötsligt en berättelse om mordet i samband med Ramóns falska självbiografi och satte det i samband med tillkännagivandet att han planerade att slå sig ner i Tjeckoslovakien efter frigivandet. Det berättades också att han skulle bosätta sig i en villa i en förstad till Prag, i ett kvarter, som till största delen var bebott av ledande kommunistfunktionärer. Ett tjeckoslovakiskt pass hade i hemlighet utfärdats åt Ramón i Vandendreschds namn, fast detta faktum inte blev känt förrän några månader senare.

Siqueiros uppenbarade sig sedan i Havana. Som ledare för en delegation mexikanska kommunister på besök deltog han i Castros militära 1:a majfestligheter. Den ledande mexikanska tidningen, Exelsior, lät Siqueiros och hans anhängare stå till svars för att de deltagit i de röda festligheterna på Cuba.

Följande dag, den 2 maj, reste, som Daniel James, en välunderrättad korrespondent, rapporterade, två kommunistdiplomater, den ene en ryss, den andre en tjeck, från Mexiko City till Havana för att ordna för lönnmördarens resa. Det gällde att skaffa ett cubanskt visum för den unike passage-raren.

Den 6 maj smusslade mexikanska poliser ut Ramón ur fängelset och körde honom till flyghamnen, där han överlämnades till två tjänstemän vid tjeckoslovakiska ambassaden, Oldrich Novicky och Eduard Fuches. Alla tre gick ombord på ett väntande plan, destinerat till Havana. Ramón försvann från offentlighetens horisont i den cubanska huvudstaden. Han gömde sig på ett lantställe, som tillhörde mexikanska beskickningen. Enligt tidningsrapporterna väntade han på att

hans lagvigda hustru, Roquelia Mendoza, skulle komma. Ramón undgick faktiskt upptäckt och lämnade Cuba för att resa till Europa. Den 5 juni gick Roquelia ombord på ett KLM-plan i Mexiko City, flög till Montreal och Paris och fortsatte sedan till Prag för att förena sig med Ramón och tillsammans med honom försvinna någonstans bakom järnridån.

När nyheterna om Ramóns frigivning hade nått Paris i början av maj upptäckte en grupp tidningsmän hans mor Caridad i hennes blygsamma bostad och försökte intervjua henne.

”Ge er iväg! Låt mig vara i fred!” skrek hon och slog igen dörren framför näsan på de efterhågsna reporterna.

Världspressen översvämmades med rapporter om frigivandet av Trotskijs mördare och återblickar på mordhistorien. Endast pressen i Sovjetunionen innehöll inte ett ord om händelsen. Det blev *New York Times*, som i sin huvudupplaga den 8 maj kom att göra den slutgiltiga summeringen av det ovanliga fallet med följande ord: ”Förra fredagen frigav de mexikanska myndigheterna äntligen den man, som kallar sig Jacques Mornard. Det är den mördare som för tjugo år sedan listade sig in i Leo Trotskijs förtroende och sedan dödade denne med ett yxhugg i huvudet. Under två decennier har världen varit ganska säker på att mördaren var en Moskvaagent, som skickats av Stalin för att mörda bolsjevikrevolutionens hjälte, vilken förlorat maktkampen i Kreml. Om något tvivel härom existerade, skingrades det förra fredagen när mördaren gick ut ur fängelset och åtföljd av två diplomater från det kommunistiska Tjeckoslovakien gick ombord på ett plan destinerat till Prag.”

Uppfostrad bakom järnridån av den internationella underjordiska kommunismen vände Ramón Mercader, efter att ha burit en järnmask under nära tjugo år bakom fängelsemurarna, tillbaka bakom järnridån, under deras beskydd som hade stöpt honom i århundradets mest perfida gjutform — lönnmordets.

Anmärkningar

Tre särskilda och föga kända arbeten förtjänar att nämnas: Enrique Castro Delgados *J'ai Perdu La Foi a Moscou*, Paris 1950; Rapport från Kungliga Australiska Spionkommissionen, Sydney, Australien 1954-55; och *Jacques Mornard* av Eduardo Cenicerros, Mexiko 1957, 281 sidor, mördarens advokats rapport om nådeansökan.

Särskilt bör också nämnas trotskistiska publikationer, tidskriften *Fourth International*, som innehåller värdefulla förstahandsberättelser av familjen Trotskij och medlemmar av den inre kretsen.

De läsare av andra kapitlet som är intresserade av Sovjetspionage bland trotskister långt efter mordet på deras ledare kan få några nyttiga informationer av följande anteckning:

Chefen för Moskvas största spionverksamhet i Förenta staterna var tredje sekreteraren vid Sovjetambassaden i Washington, ”en liten ful man med glasögon”, som inte var någon annan än generalmajor Vassili M. Zubilin i NKVD. Det var under Zubilin som Soble tjänstgjorde efter sin ankomst, samme Zubilin som ledde stölden av atombombshemligheterna under krigsåren.

En av Sobles första uppgifter var att spionera på trotskister. Zubilin informerade honom om att där fanns tre trotskistgrupper i New York City och att i var och en av dem hade en Sovjetagent placerats. Fast Trotskij blivit mördad fortsatte Soble sitt spioneri på trotskister. ”Jag träffade de tre Trotskijagenterna, var och en på olika restauranger och fick deras rapport”, erkände Soble utan att besvära sig med att namnge dem. ”Av dem fick jag namnen och adresserna på medlemmarna, rapporter från möten och den trotskistiska rörelsens verksamhet och utveckling.”

I mars 1944, när Zubilin hastigt reste från Förenta staterna, blev Soble hans efterträdare inom den sovjetiska spionkretsen. Nu hade Soble kontroll över Boris Morros, Hollywoodproducenten som skulle bli hemlig agent för FBI, Marthe E. Dodd, dotter till William E. Dodd, tidigare Förenta staternas ambassadör i Tyskland, och hennes make George, förr officer i USA:s spiontjänst (de två sistnämnda är flyktingar från den amerikanska rättvisan i Europa) och slutligen över Zborowski.

Soble hade vägrat att följa de upprepade uppmaningarna som han fått genom Morros, att resa tillbaka till Moskva och rapportera. Hur värdefull Soble var för Kreml så sent som i november 1954 har avslöjats av Morros, som hade fått veta att Soble satt inne med detaljerad kännedom om Trotskijanhängare inte bara i Förenta staterna och Västeuropa utan också i själva Sovjetunionen.

Mer om mordet på Trotskij

Julian Gorkin, [Mordet på Trotskij](#) (bok utgiven på svenska 1972)

Ytterligare (nyare) uppgifter om mordet på Trotskij ger den f d sovjetiske ”spionchefen” i P A Sudoplatovs sin självbiografi *Direktoratet* (utkom 1994). Se [Sovjetisk spionchef om mordet på Trotskij](#).

Lynn Walsh: [Mordet på Trotskij](#). En artikel som bl a redovisar uppgifter som ledande mexikanska kommunister och Sudoplatov lämnat.